

Voldsutsatte barn og unge i Oslo

Forekomst og innsatsområder for forebygging

Svein Mossige og Grete Dyb (red)

RAPPORT

NR 22/09

Nasjonalt kunnskapssenter
om vold og traumatisk stress

Voldsutsatte barn og unge i Oslo

Forekomst og innsatsområder for forebygging

SVEIN MOSSIGE

GRETE DYB

(red)

Norsk institutt for forskning om
oppvekst, velferd og aldring

Nasjonalt kunnskapssenter om
vold og traumatisk stress

Norsk institutt for forskning om
oppvekst, velferd og aldring

NOVA Rapport 22/2009

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) ble opprettet i 1996 og er et statlig forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Instituttet er administrativt underlagt Kunnskapsdepartementet (KD).

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferds-samfunnets tiltak og tjenester.

Instituttet har et særlig ansvar for å

- utføre forskning om sosiale problemer, offentlige tjenester og overføringsordninger
- ivareta og videreutvikle forskning om familie, barn og unge og deres oppvekstvilkår
- ivareta og videreutvikle forskning, forsøks- og utviklingsarbeid med særlig vekt på utsatte grupper og barnevernets temaer, målgrupper og organisering
- ivareta og videreutvikle gerontologisk forskning og forsøksvirksomhet, herunder også gerontologien som tverrfaglig vitenskap

Instituttet skal sammenholde innsikt fra ulike fagområder for å belyse problemene i et helhetlig og tverrfaglig perspektiv.

© Norsk institutt for forskning om oppvekst,
velferd og aldring (NOVA) 2009
NOVA – Norwegian Social Research
ISBN 978-82-78-94340-3
ISSN 0808-5013

Illustrasjonsfoto:	© Ingram Publishing
Desktop:	Torhild Sager
Trykk:	Allkopi

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring
Munthesgt. 29 · Postboks 3223 Elisenberg · 0208 Oslo

Telefon: 22 54 12 00

Telefaks: 22 54 12 01

Nettadresse: <http://www.nova.no>

Forord

For å kunne vurdere innsatsområder for forebygging av vold og overgrep mot barn og unge i Oslo, har Oslo kommune tatt initiativ og gitt økonomisk støtte til forskningsprosjektet som presenteres i denne rapporten.

I 2007 gjennomførte NOVA (Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring) en studie blant avgangselever i videregående skole (Mossige og Stefansen 2007), og NKVTS (Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress) gjorde sammen med Folkehelseinstituttet (FHI) en studie av 15–16-åringer (Schou, Dyb og Graff-Iversen 2007). Begge studier inkluderte ungdommer fra ulike fylker og landsdeler. Ut fra data innhentet i disse studiene har NOVA og NKVTS i fellesskap utarbeidet denne rapporten som setter fokus på vold og overgrep mot barn og unge i Oslo kommune spesielt. Rapporten gjennomgår flere spørsmål som må besvares for å kunne gi råd om egnede tiltak for forebygging og hjelpebehov: I hvor stor grad utsettes barn og unge i Oslo for vold og seksuelle overgrep? Hvem utøver volden, og i hvilke situasjoner er barn og unge mest utsatt? Hvilke konsekvenser kan vold og overgrep få for barn og ungdom? Rapporten beskriver forekomst av vold og seksuelle overgrep blant barn og unge, og sammenhenger mellom vold og seksuelle overgrep og sosiale og individuelle faktorer. I tillegg gir rapporten innsikt i hvordan barn og unge selv beskriver volds- og overgrepssituasjoner. Denne kunnskapen gir grunnlag for å peke på noen innsatsområder for forebygging og hjelpetiltak. Undersøkelser av vold og seksuelle overgrep reiser noen spesifikke etiske spørsmål. Er det for eksempel riktig å stille ungdom spørsmål om slike sensitive tema, og er det riktig å gjøre dette på skolen i en klasseromssituasjon? Disse spørsmålene tar vi ikke opp i denne rapporten, men henviser til NOVA-rapport 20/07 (Mossige og Stefansen 2007, s. 41–45) hvor noen av dem er drøftet.

Ansvarlig for rapporten er Svein Mossige og Grete Dyb (redaktører), og forskerne Anne Skevik Grødem, Siri Thoresen, Line Schou, Dagmara Bossy og Gunhild Farstad.

Oslo, desember 2009

Svein Mossige
NOVA

Grete Dyb
NKVTS

Innhold

Sammendrag	7
 1 Elever i ungdomsskolen i Oslo: Vold og overgrep	
<i>Line Schou, Grete Dyb og Siri Thoresen.....</i>	<i>17</i>
Innledning.....	17
Metode	18
Resultater	21
 2 Elever i videregående skole i Oslo: Vitneerfaringer, vold og overgrep	
<i>Anne Skevik Grødem.....</i>	<i>49</i>
Innledning.....	49
Datamaterialet: LUVØ	50
Oslo-ungdoms vitneerfaringer og opplevelser av vold og overgrep	52
Regionale forskjeller og kjennetegn ved familien	56
Ungdom i Oslo: hva er risikofaktorene?	65
Seksuelle overgrep: annerledes i Oslo?	72
Oppsummering.....	75
 3 Informanternes beskrivelser av overgrepshendelser og det å være vitne til vold mot foreldre. Kvalitative beskrivelser og analyse	
<i>Dagmara Bossy og Gunnhild Farstad</i>	<i>77</i>
Innledning.....	77
Uønskede seksuelle hendelser	77
Vitneerfaringer til vold	88
 4 Drøfting og anbefaling	
<i>Svein Mossige og Grete Dyb.....</i>	<i>99</i>
Hvor mange ungdommer var utsatt for vold og seksuelle overgrep i Oslo sammenlignet med ungdom ellers i landet?	99
Hadde forekomst av vold og seksuelle overgrep sammenheng med familiebakgrunn og ulike sosiale forhold?	103
Hvordan har volds- og overgrepsutsatt Oslo-ungdom det?	104
Hvordan opplever ungdom overgrep og seksuelle krenkelser?	106
Anbefalinger for forebygging.....	106
 Summary.....	111
 Litteraturliste	121

Sammendrag

Denne rapporten ser på omfang av og ytringsformer knyttet til erfaringer med vold og seksuelle overgrep i to forskjellige ungdomspopulasjoner i Oslo og baserer seg på datamateriale fra to ulike undersøkelser: Spørreskjemaundersøkelsen Ung Hubro som ble gjennomført av Folkehelsen i 2000-2001 blant 7307 elever på 10. klassetrinnet i Osloskolen, og spørreskjemaundersøkelsen LUVO gjennomført i 2007 av NOVA i et landsrepresentativt utvalg av avgangselever i videregående skole på til sammen 7033 elever, hvorav 782 fra skoler i Oslo. To viktige tema i begge undersøkelsene var elevenes erfaringer med vold og seksuelle overgrep. Datamaterialet fra de to undersøkelsene kan ikke sammenliknes direkte med hverandre, fordi utvalgene er forskjellige mht. utvalgssammensetning og alder, og fordi det ikke ble stilt de samme spørsmål i begge studiene. Begge studiene er tverrsnittsundersøkelser som gir oss bilder av omfanget av erfaringer med vold og seksuelle overgrep i to ulike aldersgrupper på to forskjellige tidspunkt (2000–2001 og i 2007). Dersom utvalgene hadde blitt satt sammen etter de samme kriteriene og spørsmålene hadde vært identiske, ville de to studiene kunne fortalt oss om eventuelle endringer eller vedvarende trekk i tilstandsbildet når det gjelder utbredelse av erfaringer med vold og seksuelle overgrep. Når forutsetningen for en slik fremleggelse ikke er til stede, har vi først og fremst valgt å fremstille de to undersøkelsene hver for seg. I den grad vi gjør sammenlikninger mellom resultater fra de to undersøkelsene, må resultatene tolkes med stor forsiktighet, og det er ikke slik at resultater fra den ene studien kan bekrefte eller avkrefte resultater fra den andre.

I kapittel 1 presenteres resultater fra spørreskjemaundersøkelsen Ung Hubro. I løpet av 2000–2001 deltok 7307 15–16-åringer i ungdomsundersøkelsen i Oslo. Her ser vi på selvrapportert utsatthet for vold og seksuelle overgrep de siste 12 månedene før undersøkelsen og deretter sammenhenger mellom dette og sosioøkonomiske, geografiske og individuelle forhold, slik disse framgår av samme undersøkelse. Spørsmålene om vold og seksuelle overgrep var formulert slik:

Har du selv vært utsatt for vold (blitt slått, sparket e.l.) de siste 12 mnd?

Har du i løpet av de siste 12 mnd selv opplevd seksuelle overgrep (f.eks. blotting, beføling, ufrivillig samleie m.m)?

- Forekomsten av vold og seksuelle overgrep var høyest i Oslo og de tre nordligste fylkene. Oslo lå høyest for vold fra andre ungdommer (rundt 27 prosent for gutter). Innad i Oslo var vold mot ungdom ganske jevnt fordelt i byen.
- For vold fra voksne var gjennomsnittlig forekomst for alle fylker 3,9 %, mens det i Oslo var 4,4 prosent av 10.-klassingene som hadde opplevd vold fra voksne siste året. Vold fra voksne var et fenomen som i stor grad fulgte de sosioøkonomiske skillelinjene i byen, med høyest forekomst i indre øst og nye drabantbyer.
- I gjennomsnitt var 6,1 prosent av jentene og 1,6 prosent av guttene i Oslo utsatt for et seksuelt overgrep siste år. I Oslo var forekomsten det samme som landsgjennomsnittet, noe høyere enn Hedmark og Oppland og lavere enn Troms, Nordland og Finnmark (Schou, Dyb og Graff-Iversen 2007). Det var ingen forskjell av betydning i forekomsten av seksuelle overgrep i de ulike bydelene i Oslo.
- For Oslo som for landet for øvrig hadde det å være gutt eller jente betydning for hva slags vold ungdommene hadde opplevd; gutter var oftere utsatt for ungdomsvold og jenter for seksuelle overgrep. Ungdom med funksjonshemming, særlig hørselshemming og bevegelseshemming, var mer utsatt for alle typer vold og overgrep.
- I all hovedsak er det bildet som tegnes av sammenhenger mellom familiefaktorer og sosiale faktorer i forhold til økt forekomst av vold og seksuelle overgrep, det samme for ungdom i Oslo som for ungdom ellers i landet (Schou, Dyb og Graff-Iversen 2007).
- Ungdom med foreldre med spesielle problemer, som psykiske problemer, sykdom, rus eller økonomiske problemer, var langt oftere utsatt for vold og seksuelle overgrep, spesielt vold fra voksne, enn det andre ungdommer var.
- Gutter som er innvandrere eller har foreldre som er innvandrere, var sjeldnere utsatt for vold fra andre ungdommer enn norske gutter. Ungdommer som hadde innvandret til Norge, rapporterte oftere om vold fra

voksne enn norske ungdommer og ungdommer som var barn av innvandrere. Jenter med innvandrerforeldre var sjeldnere utsatt for seksuelle overgrep enn norske jenter, mens innvandregutter var mer utsatt for seksuelle overgrep enn norske gutter.

Materialet som presenteres i kapittel 2 og 3 er hentet fra LUVU-undersøkelsen. Her svarte et landsrepresentativt utvalg av ca. 7000 elever på 3. klassetrinn ved videregående skoler på et omfattende spørreskjema som særlig kartla deres erfaringer i forhold til vold og overgrep. En begrensning med å henvende seg til elever på VK II er at vi sannsynligvis mister flere elever som dropper ut av videregående skole enn om utvalget hadde vært trukket fra første årstrinn ved videregående skole eller elever i 10. klasse i ungdomsskolen. Dermed blir elever med innvandrerbakgrunn eller elever med foreldre med lav utdanning underrepresentert i vårt utvalg. Vi kan naturligvis ikke vite sikkert hva slags betydning dette har for de resultater vi finner. Men det er en sannsynlighet for at en forholdsvis større andel av de elever som faller ut av skolen, vil være mer problembelastet enn de elever som fullfører videregående skole, uten at det er gitt at de ville ha rapportert mer av de problemer som vi måler i denne undersøkelsen.

I denne rapporten bruker vi datamaterialet for å belyse følgende spørsmål: Er ungdommer i Oslo mer eller mindre utsatte for erfaringer med vold, vitne til vold i egen familie og overgrep enn andre ungdommer?

Vi spurte ungdommene om de hadde vært vitne til vold mot egne foreldre begrenset til hjemmet. Det generelle bildet som kommer frem er at de færreste ungdommer i Norge har vært vitne til fysisk vold mot en av foreldrene i hjemmet. I de tilfeller hvor de er vitne til slike hendelser, dreier hendelsene seg som regel om verbale krenkelser. Oslo-ungdom sine erfaringer på dette området er litt forskjellig fra andre ungdommer ved at de noe oftere har erfart at mor er blitt utskjelt eller truet hjemme, og ved at de litt oftere har rapportert at hun er blitt utsatt for mild vold. Andelen som rapporterer at de har sett eller hørt en form for vold mot mor, er høyere i Oslo enn i resten av landet. Oslo-ungdom rapporterer også oftere enn ungdom i landet forøvrig, at de har vært vitne til grov vold mot far. Men forskjellen mellom hva ungdom i Oslo

rapporterer om i forhold til landet forøvrig er mindre tydelig for ulike former for vold som informantene er vitne til mot far.

En relativt stor andel av ungdommene både i Oslo og i landet forøvrig rapporterer om at de har blitt utsatt for verbale krenkelser fra mor og fra far. At mer enn halvparten både blant ungdom i Oslo og i landet ellers rapporterer om slike erfaringer kan indikere at konfliktnivået kan være høyt i noen av disse familiene. Det er en tendens til at dette rapporteres noe oftere av ungdom i Oslo, men forskjellene er små. Når vi ser på det samlede omfanget av de ulike formene for fysisk vold som informantene rapporterer om, så finner vi at ungdom i Oslo rapporterer noe mer om slike hendelser enn ungdom i landet ellers.

Når ungdommene blir spurt om erfaringer med seksuelle overgrep og krenkelser, stiller vi spørsmål om de har erfaring med forskjellige typer av handlinger og hendelser som er beskrevet relativt konkret. I presentasjon av data grupperer vi svarene i tre kategorier: Blotting, milde overgrep og grove overgrep. Milde overgrep dreier seg om alle krenkelser som handlet om beføling og onanering, mens grove overgrep omfattet alle andre former for uønskede seksuelle handlinger hvor det foregikk en eller annen form for inntrengning. For alle tre former rapporterer en litt større andel av ungdom i Oslo om slike erfaringer enn ungdom i landet forøvrig, men forskjellene er ikke store. Det som er vel så interessant og alvorlig i dette bildet er at en forholdsvis stor andel av ungdommene i Oslo og i resten av landet (henholdsvis 14 og 12 prosent) rapporterer om erfaringer med grove overgrep.

Der hvor vi har kunnet peke på forskjeller mellom hva ungdom i Oslo og i resten av landet rapporterer om erfaringer med vold og seksuelle overgrep, går disse i samme retning, nemlig at det er en litt større andel av ungdom i Oslo som rapporterer om problematiske erfaringer enn i landet forøvrig. At forskjellene som forekommer hele tiden går i denne samme retningen kan forstås slik at de viser til noen oppvekstbetingelser som deles av en del av informantene fra Oslo, og hvor disse betingelsene kanskje avviker noe i forhold til tilstedeværelsen av de samme betingelser for ungdommer i landet forøvrig. Noen av de betingelsene som vi har sett på i undersøkelsen er innvandrerbakgrunn, familieform eller hvem de bor sammen med og familiens økonomi.

En svært høy andel av innvandrere i Norge er bosatt i Oslo. I 2006 utgjorde denne andelen 23 prosent av befolkningen i Oslo. Tilsvarende tall for hele landet var åtte prosent. Ungdommene ble klassifisert som innvandrere i tråd med definisjonen som SSB benytter, nemlig at de har to foreldre som er født utenfor Norge. Ungdommer som oppfylte dette kriteriet ble plassert i en av disse kategoriene: Fra et annet nordisk land, fra et annet europeisk land, fra et land i Asia, fra et land i Afrika, fra et land i Sør-Amerika eller fra Nord-Amerika. Dette er grove kategorier, men da undersøkelsen var til vurdering i NSD var det disse kategoriene vi fikk anledning til å benytte.

Flere undersøkelser har vist at inntektsforskjeller er større i Oslo enn i andre deler av landet og at andelen lavinntektsfamilier er betydelig høyere i Oslo enn i landet forøvrig. I vår undersøkelse ble familiens økonomi målt gjennom svar på spørsmålet: «Har familien din hatt god eller dårlig råd de siste 2 årene?» Svarene ble plassert i to kategorier: en for dem som svarte at de hadde «hatt god råd» eller «stort sett hatt god råd» og en kategori for dem som svarer verken god eller dårlig, stort sett dårlig eller at den har variert mye.

Den tredje kategorien handlet om hvem informanten bor sammen med.

I vårt materiale skiller ungdom i Oslo seg ut fra ungdom i landet forøvrig i forhold til de tre omtalte kategoriene. Andelen ungdommer med innvandrerbakgrunn fra Asia, Afrika eller Sør-Amerika er betydelig høyere i Oslo enn i landet ellers. Det er også en klart høyere andel av ungdommer i Oslo som oppgir at familien har en middels eller dårlig økonomi, og en høyere andel av ungdommene i Oslo forteller at de ikke bor sammen med begge biologiske foreldre, men hos steforeldre, sammen med en enslig foreldre, sammen med den ene foreldren og en ny partner eller at de bor like mye hos hver av foreldrene.

Innvandrerbakgrunn har betydning for hvordan ungdommene rapporterer om erfaringer med vold og seksuelle overgrep. Samtidig ser vi en klar effekt av kjønn. Jenter uten innvandrerbakgrunn rapporterer hyppigst om erfaringer med vold fra mor og å bli utsatt for seksuelle overgrep. Gutter med innvandrerbakgrunn rapporterer oftere om fysisk vold fra foreldre enn norske gutter. Jenter med innvandrerbakgrunn rapporterer sjeldnere om fysisk vold

fra foreldre enn hva norske jenter gjør. Gutter med innvandrerbakgrunn rapporterer oftere om erfaringer med overgrep enn hva norske gutter gjør.

Både gutter og jenter som rapporterer om dårlig økonomi i egen familie, synes også å være mer utsatt for vold og seksuelle overgrep enn ungdom fra bedrestilte familier, men forskjellene er relativt små og ikke statistisk signifikante. De to betingelsene innvandrerbakgrunn og familieøkonomi forklarer altså noe av forskjellene i bildet av hvordan overgreps- og voldserfaringer fordeler seg blant gutter og jenter og utenfor Oslo. Men samtidig ser vi altså at kjønn har en klar innflytelse på hvordan slike erfaringer rapporteres om blant ungdommene.

Det er også noen andre betingelser som er forbundet med en større grad av rapportering av erfaring med vold og seksuelle overgrep uavhengig av om ungdommene bor i Oslo eller i landet forøvrig. De som hadde en tidlig seksuell debut (før 14 år), de som rapporterte om foreldre som ruset seg, de som hadde brukt narkotiske stoffer som hasj, rapporterte oftere om erfaringer med vold fra egne foreldre eller om erfaringer med seksuelle overgrep. Vi har ikke grunnlag for å si hva som er årsak til hva her. Sannsynligvis er disse erfaringene vevd inn i hverandre hvor det uansett vil være vanskelig å skille hva som er årsak og virkning fra hverandre. Selv om vi altså finner en litt hyppigere rapportering av erfaringer med vold og seksuelle overgrep blant ungdom i Oslo, er forskjellene små, og det er i hovedsak de samme risikobetingelsene som gjør seg gjeldende uavhengig av om ungdommene befinner seg i Oslo eller i landet forøvrig.

Undersøkelsen innholdt også to sett av åpne spørsmål hvor det ene settet gjaldt ungdommenes beskrivelser av uønskede seksuelle hendelser, og det andre deres beskrivelser av erfaringer med å være vitne til vold som fant sted i hjemmet mot mor eller far. Vi ba ungdommene beskrive med egne ord hva som skjedde i de tilfeller hvor de rapporterte om erfaringer med seksuelle overgrep eller med det å være vitne til vold mot egne foreldre. Omlag 800 av de til sammen 7000 informantene svarte på de åpne spørsmålene om seksuelle overgrep i form av 983 beskrivelser. Det er stor variasjon i hvordan og hva de svarer. Noen av svarene var at ungdommene ikke ønsket å fortelle om hva som skjedde da de ble utsatt for overgrep eller krenkelser. Svarene

kan indikere at disse ungdommene har hatt erfaringer som var vanskelige, og som de derfor ikke ønsket å beskrive nærmere.

De fleste beskrivelser var gjort av jenter. Det var stor variasjon i hva slags hendelser som ble opplevd som krenkende eller overgripende. Felles for disse beskrivelsene er imidlertid at det er en klar skjevhet i relasjonen i en retning, nemlig at jenta opplever at gutten tar seg til rette. Selv om jenta opplever at dette er problematisk, er det i mange av beskrivelsene en implisitt forståelse hvor handlingsmønsteret tas for gitt av begge parter. Det er et tydelig fravær av gjensidighet i det handlingsforløpet som beskrives. Særlig i det som er beskrevet som kjæresterelasjoner, ligger det en mulig forestilling om at gutten har en gitt tilgjengelighet til det seksuelle selv om jenta ikke er innstilt på dette i den aktuelle situasjonen. Hun forteller for eksempel at hun ikke klarte å si nei fordi «vi var kjærester». De mest alvorlige tilfellene av seksuelle krenkelser og overgrep som er beskrevet skjer faktisk i kjæresterelasjoner. En mulig forklaring på dette kan være at kjæresterollen gir partene en tilgang på intimitet som lett kan utnyttes av en av partene. Når den ene parten (som oftest er en gutt i våre beskrivelser) tar seg til rette og utfører seksuelle handlinger ut fra en mulig oppfatning av hva denne rollen gir ham en slags legitimitet til, uten at det foreligger noen form for gjensidighet, kan tillitsbruddet og krenkelsen bli desto større for den som blir gjenstand for disse handlingene. Materialet inneholder også eksempler på mer utilslørt bruk av fysisk makt og vold fra guttens side for å oppnå sex, for eksempel at han truer med å «banke henne opp» hvis hun ikke går med på hans krav om sex. Som regel er imidlertid maktutøvelse mer subtil eller utydelig, hvor hun etter hvert gir etter for hans seksuelle fordringer.

I den kvantitative delen av undersøkelsen fant vi at en større andel av jentene som var utsatt for seksuelle overgrep, rapporterte om en mer omfattende grad av tvang enn hva som var tilfellet blant de utsatte guttene. Denne forskjellen kom også til uttrykk i det kvalitative materialet. I noen av beskrivelsene til guttene som opplevde uønskede seksuelle hendelser er innslaget av tvang enda mer utydelig enn det er i jentenes beskrivelser. De forteller av og til at de er med på seksuelle handlinger de ikke har lyst til, og hvor en tolkning av hendelsesforløpet kan være at gutten tenker at han «burde» ha lyst i kraft av å være mann. I ettertid kan slike hendelsesforløp

fortune seg som en krenkelse for gutten. Felles for mange av både jenter og gutter som forteller om krenkende seksuelle erfaringer, er fraværet av gjensidighet og av at de helt klart angrer på det de var med på i etterkant av hendelsene.

Det kvalitative materialet omfattet hele 1285 beskrivelser av hendelser hvor ungdommene var vitne til vold mot en av foreldrene. I tråd med det kvantitative materialet var det langt flere jenter enn gutter som fortalte om sine vitneerfaringer. Vi tolker dette som uttrykk for at jenter kan være mer sensitive for hva de oppfatter som vold mot foreldre, og at de kanskje også er mer samvittighetsfulle enn gutter når det gjelder å rapportere hva de har vært vitne til. Jentene beskriver langt flere tilfeller av «mild vold» mot mor enn det guttene gjør, noe som også gjelder mild vold mot far. Kategorien «mild vold» preges av mange fortellinger om kjefting og krancling i hjemmet; der hvor far er gjenstand for slik vold, er det av og til en tredje person som er utøver av denne. Materialet gir indikasjoner på at den grove volden som ungdommene opplever i hjemmet i større grad rammer mor enn far – det er syv ganger flere beskrivelser av slik vold mot mor enn mot far. Materialet gir et tydelig bilde av at det å være vitne til vold i hjemmet mot en av foreldrene er et ganske utbredt fenomen, og at dette kan være en vond erfaring for de ungdommene som er vitne til den. I en del tilfeller handler disse fortellingene ikke bare om vold, men også om andre problemer som minst en av foreldrene sliter med, som rus, og som også setter sitt preg på hverdagen for de ungdommene som lever med foreldre hvor dette spiller seg ut.

Resultatene fra begge undersøkelsene som denne rapporten baserer seg på, bidrar til å identifisere noen innsatsområder for å forebygge det å bli utsatt for vold, å bli vitne til vold mot egne foreldre, og erfaringer med seksuelle overgrep blant ungdom i Oslo. I rapporten har vi sett at noen oppvekst-betingelser kan settes i sammenheng med noen av de rapporterte erfaringene med overgrep og med vold. Dette gjelder familiens økonomi, som særlig synes å være forbundet med erfaringer med vold, og det gjelder rusproblemer hos foreldre som både er forbundet med erfaringer med vold og med seksuelle overgrep og krenkelser. Hvis vi antar at disse sammenhengene har noe for seg, kan det bety at relativt generelle tiltak som bedrer familiers levekår, samt tiltak som bidrar til å redusere rusproblemer blant

foreldre, kan ha betydning for å redusere omfanget av de problemer som vi har fokusert på her. Samtidig gir deler av det kvalitative materialet i rapporten grunn å rette oppmerksomheten mot holdninger i ungdomskulturen med betydning for i hvilken grad seksuelle handlinger er preget av gjensidighet. Det ser ut til at særlig gutter trenger å bli mer bevisst på egne holdninger til gjensidighet i seksuelle relasjoner: Hva gjensidighet i seksuelle relasjoner handler om, og hvordan slik gjensidighet kan utformes og utvikles, samt gutters ansvar for å bli mer bevisst på slike holdninger. Vi ser for oss at en måte å angripe dette på vil være å involvere ungdom i samtaler om hva gjensidighet i seksuelle relasjoner vil innebære, hvordan ungdom kan være eller bli tydelige når de ønsker å involvere seg i seksuelle handlinger med en partner, og når og hvordan de kan vite at det foreligger et gjensidig ønske om dette fra begge parter. I slike samtaler må avklaringer av hva som ligger i respekt og gjensidighet være sentrale. Hvis slike samtaler skal ha noen effekt, må de foregå over et lengre tidsrom i regi av skolen og på et tidspunkt i de unges liv hvor det å være sammen med en annen ungdom seksuelt kan bli eller er en nærliggende mulighet.

1 Elever i ungdomsskolen i Oslo: Vold og overgrep

Line Schou, Grete Dyb og Siri Thoresen

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS)

Innledning

I dette kapitlet presenteres resultater fra en gjennomført helseundersøkelse blant ungdom i Oslo. Folkehelseinstituttet (FHI) har gjennomført helseundersøkelsen som var en del av en større studie i seks norske fylker. I rapporten *Voldsutsatt ungdom i Norge – resultater fra helseundersøkelser i seks fylker* (Schou, Dyb og Graff-Iversen 2007) er resultater fra alle fylkene presentert. FHI har stilt data til rådighet for de problemstillinger som presenteres i denne delen av rapporten. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) har gjennomført analysene og utarbeidet resultatene som presenteres.

I studien som presenteres i dette kapitlet, har formålet vært å:

- Beskrive hvor vanlig forekommende det var for 15–16-åringer i Oslo å oppleve vold og seksuelle overgrep det året de gikk i 10. klasse på ungdomsskolen.
- Belyse sammenhengen mellom vold og seksuelle overgrep og ulike sosiale forhold.
- Belyse sammenhengen mellom vold og seksuelle overgrep og helse og livsstil blant ungdommene.

Kapitlet inneholder en metodedel med beskrivelse av studien og de metoder som ble benyttet i innhenting og analysering av data. Deretter følger en resultatdel som systematisk gjennomgår de funn som ble gjort, med noen kommentarer.

Metode

Datainnsamling – gjennomføring av undersøkelsene

Spørreskjemaundersøkelsen Ung-Hubro ble gjennomført i Oslo i 2000–2001. Den var et samarbeid mellom Statens helseundersøkelser (SHUS – nå en del av Nasjonalt folkehelseinstitutt) og Universitetet i Oslo. Formålet var å kartlegge helsetilstanden til ungdom i Oslo. Alle som gikk i 10. klasse i Oslo-skolene og deres foreldre fikk i 2000–2001 tilsendt en brosjyre i posten med informasjon om hvilke tema det skulle spørres om og hvordan resultatene fra undersøkelsen skulle brukes. Det ble gitt informasjon om at deltagelse var frivillig. Ungdommene avgjorde selv om de ville delta og fylte ut en samtykkeerklæring før de fylte ut spørreskjemaet.

Kontaktpersoner på skolene var undervisningsinspektør med ansvar for 10. klasse, sosiallærer eller helsesøster. Ansatte i SHUS (nå Nasjonalt folkehelseinstitutt) reiste ut på skolene og utførte undersøkelsen. De fikk opplæring og instruks med tanke på enhetlighet i framgangsmåte og informasjon gitt til elevene. I forkant av undersøkelsen i klassene ble det gitt veiledning til elevene etter fastsatte prosedyrer. Det ble orientert om bakgrunnen for undersøkelsen, og hvordan svarene skulle brukes. Det var spesielt viktig å få informert om anonymitet og at personidentifisering ikke ville være mulig for forskerne. To sammenhengende skoletimer ble avsatt til undersøkelsen. De elevene som ikke ønsket å delta i spørreundersøkelsen gjorde vanlig skolearbeid i den tiden undersøkelsen fant sted (Søgaard og Eie 2004).

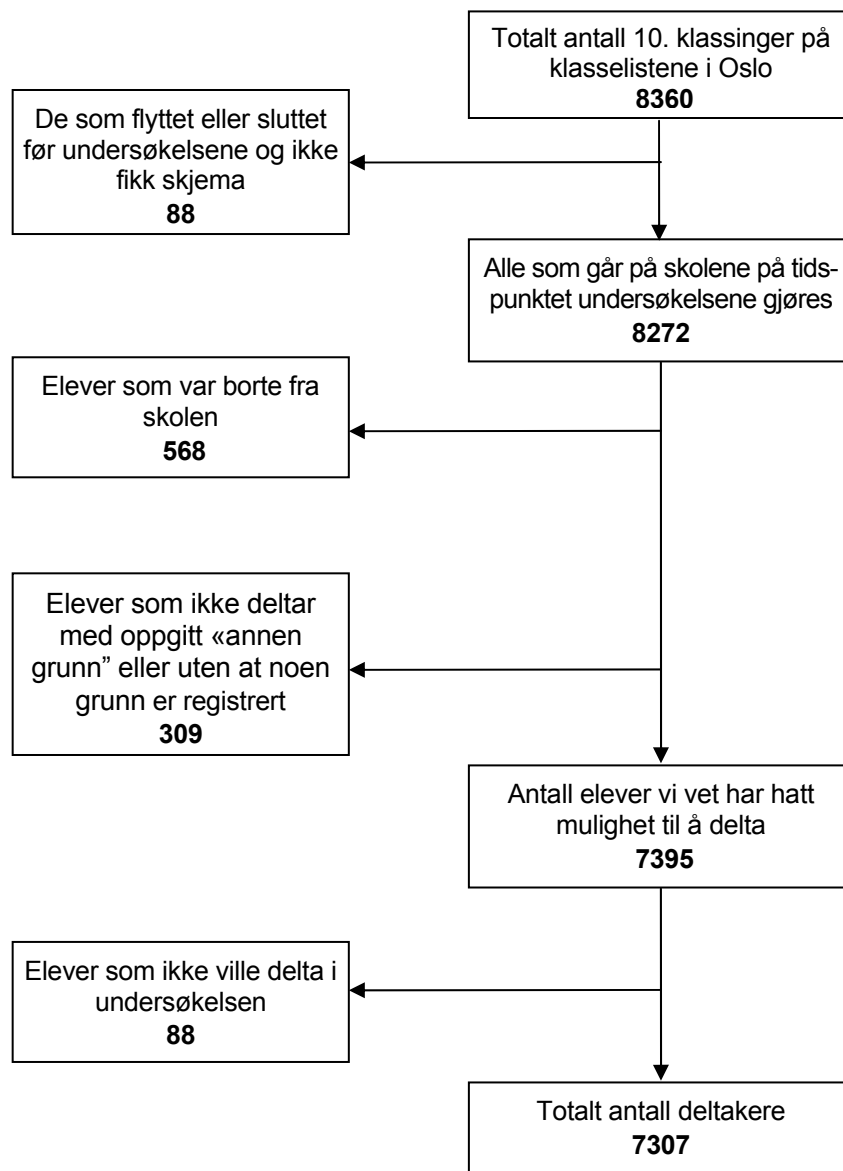
Spørreskjema og variabler

Spørreskjemaet ble utarbeidet av en gruppe med representanter fra bl.a. daværende Folkehelsa og Statens helseundersøkelser (SHUS), Universitetet i Oslo, Norges Idrettshøgskole og Oslo kommune. Det ble lagt vekt på at spørsmålene var utprøvd før og ofte benyttet i andre ungdomsundersøkelser. Spørreskjemaet inneholdt spørsmål om helse i vid forstand og blant annet fysisk aktivitet, røyking, rusmidler, bruk av medisiner, mat og drikke. Spørsmålene om vold og seksuelle overgrep sto som enkeltspørsmål sammen med spørsmål om andre påkjenninger og livshendelser (Søgaard og Eie 2004). Spørsmålet om vold var formulert slik: «Har du selv vært utsatt for vold (blitt slått, sparket e.l.) de siste 12 mnd?» Svaralternativene er: «Aldri»,

«ja, bare av ungdom», «ja, bare av voksne» og «ja, av både ungdom og voksne». Spørsmålet om seksuelle overgrep sto som et alternativ på en liste over ulike påkjenninger: «Har du i løpet av de siste 12 mnd selv opplevd noe av det følgende: ... Seksuelle overgrep (f.eks. blotting, beføling, ufrivillig samleie m.m.)». Svaralternativene var «ja» og «nei».

Populasjon, deltakelse og frafall

Andelen ungdom som ikke deltok i undersøkelsene varierte både mellom bydeler og etter kjønn. Til sammen 7307 tiendeklassinger i Oslo deltok i undersøkelsen. Totalt ble deltakelsesprosenten 85,1 prosent for guttene og 91,0 prosent for jentene. Figuren under viser ulike typer frafall fra det totale antall elever på klasselistene til antall deltakere i undersøkelsen.

Geografisk variasjon i deltakelse

Deltakelsen varierte mellom ulike bydeler i Oslo. Frafallet blant gutter var høyest i Gamle Oslo med over 27 prosent, fulgt av Stovner og Grorud med henholdsvis 20 og 18 prosent frafall. For jenter var frafallet også høyest i Gamle Oslo, rundt 20 prosent, fulgt av Grorud og Grünerløkka med 17 og 16 prosent. Det ser ut til at østlige bydeler gjennomgående har høyere frafall enn vestlige, og at det er mindre frafall blant jenter enn gutter. Men dette er ikke et entydig mønster. For eksempel har Østensjø mindre frafall enn både Frogner og Vestre Aker, og guttene i Østensjø har mindre frafall enn noen andre gutter i byen. Jevnt over er det få elever som oppgir at de ikke vil delta i undersøkelsen. Det er fravær fra skolen som er den vanligste grunnen til frafall i undersøkelsen.

Tabell 1: Deltakelse og frafall etter kjønn og bydel i Oslo. For 218 ungdommer manglet informasjon om bosted i Oslo, slik at antallet avviker fra totalt antall ungdommer i figur 1.

Bydel i Oslo	Gutter N (%)	Jenter N (%)	Totalt N (%)
Gamle Oslo	208 (72,5)	232 (80,0)	440 (76,3)
Grünerløkka	54 (84,4)	31 (83,8)	85 (84,2)
Sagene	71 (87,7)	73 (86,9)	144 (87,3)
St. Hanshaugen	201 (90,5)	170 (93,4)	371 (91,8)
Frogner	214 (84,9)	259 (89,0)	473 (87,1)
Ullern	147 (95,5)	149 (92,5)	296 (94,0)
Vestre Aker	444 (89,3)	455 (92,3)	899 (90,8)
Nordre Aker	268 (92,1)	241 (96,8)	509 (94,3)
Bjerke	148 (90,2)	153 (92,7)	301 (91,5)
Grorud	185 (82,2)	200 (86,2)	385 (84,2)
Stovner	261 (79,3)	266 (86,6)	527 (82,9)
Alna	289 (87,6)	298 (90,9)	587 (89,2)
Østensjø	331 (97,2)	352 (92,1)	683 (92,4)
Nordstrand	325 (87,1)	354 (93,4)	679 (90,3)
Søndre Nordstrand	342 (76,9)	368 (85,8)	710 (81,2)
<i>Alle bydeler</i>	3488 (85,7)	3601 (89,8)	7089 (87,7)

Av de 7307 ungdommene som deltok i undersøkelsen var det svært få som unnlot å svare på spørsmålene om vold og seksuelle overgrep, henholdsvis 1,8 og 1,6 prosent. Dette var omtrent som på de andre spørsmålene i undersøkelsen.

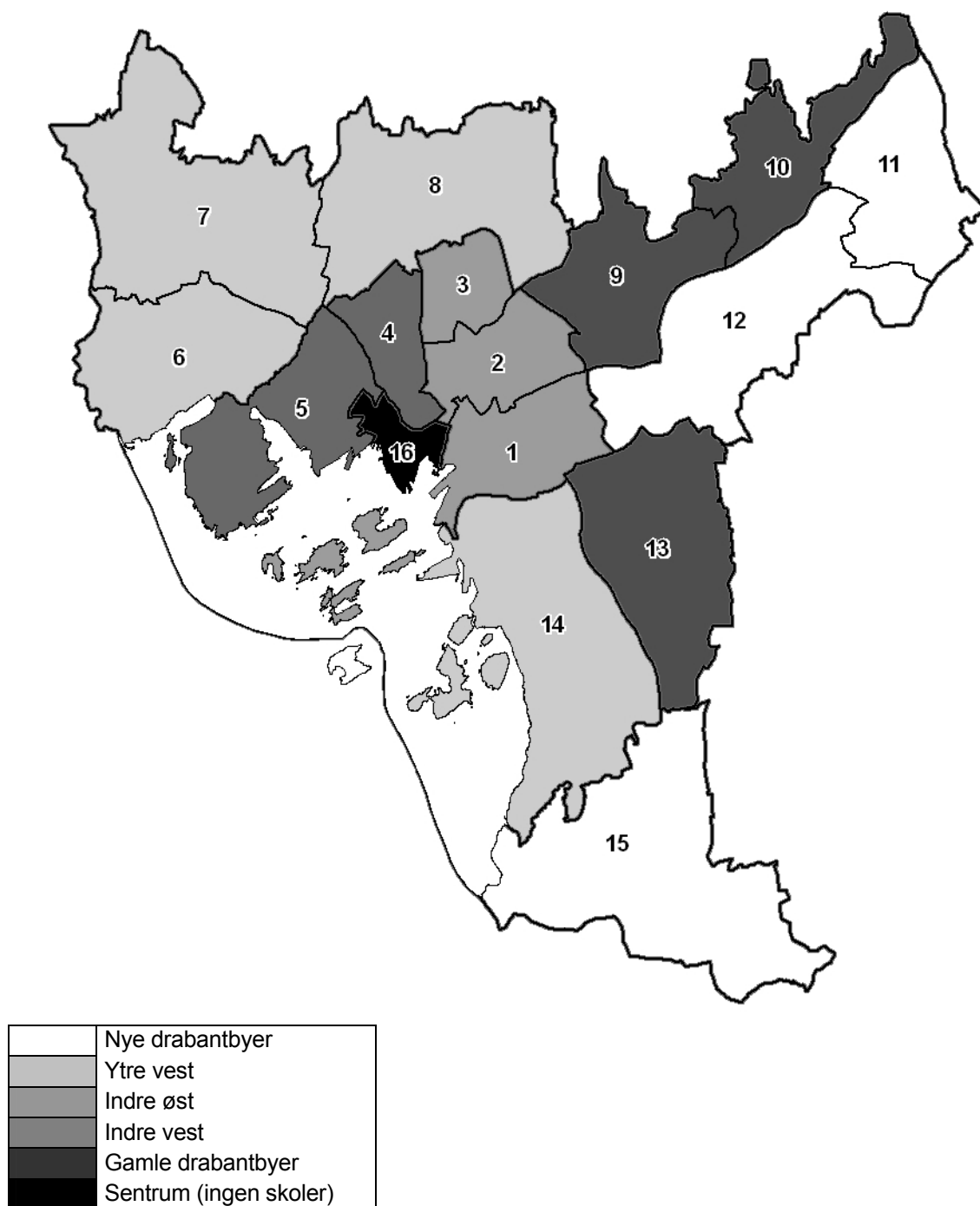
Statistiske metoder

Analysene er foretatt med programmet SPSS 16. Sammenhengene mellom utsatthet for vold og seksuelle overgrep og de ulike andre variablene er analysert bivariat med krystabeller og Chi-kvadrat test. Statistisk signifikant blir her brukt i betydningen at det er mindre enn fem prosent sjanse for at en sammenheng er tilfeldig, det vil si en p-verdi under 0,050. For dikotome variabler ble forskjeller analysert med Odds Ratio, med 95 prosent konfidensintervall (OR med 95 % CI). For å undersøke den relative betydning av flere uavhengige variabler samtidig, ble tre separate logistiske regresjoner utført med 1) vold fra ungdom, 2) vold fra voksne, og 3) seksuelle overgrep som dikotome avhengige variabler.

Resultater

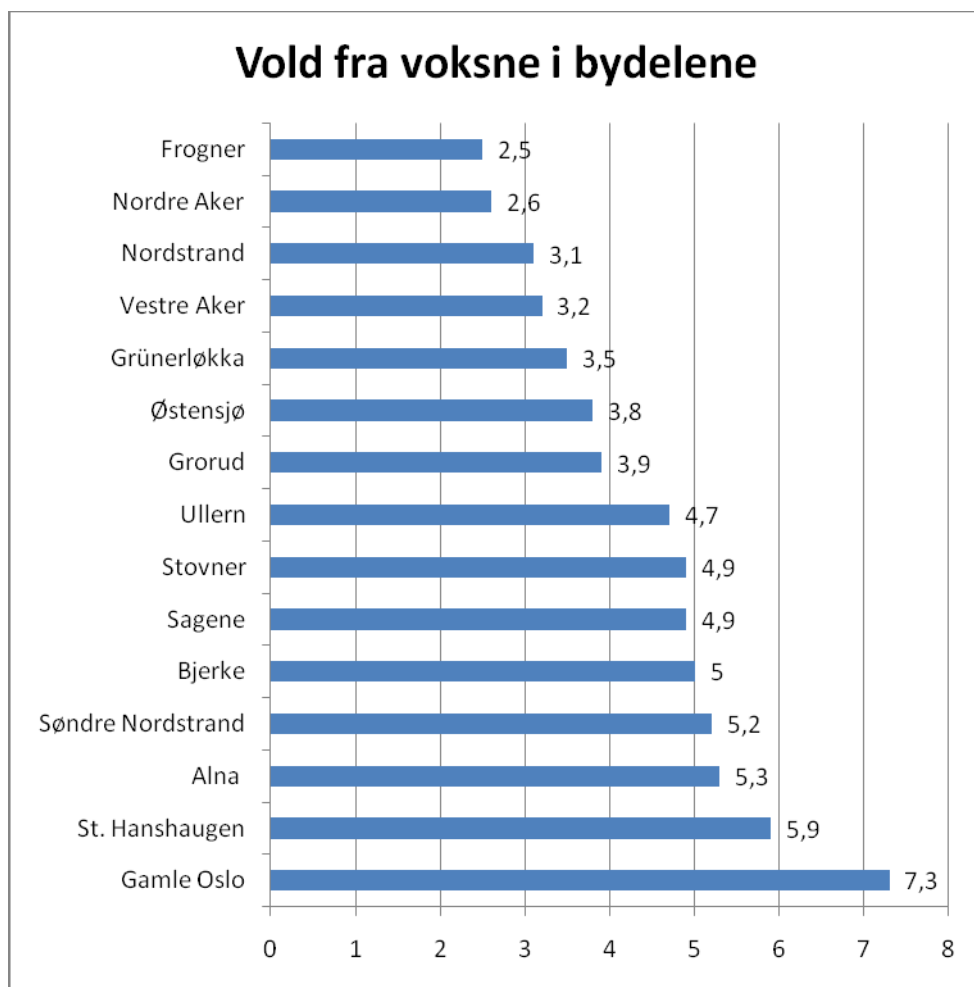
Forekomst av vold og overgrep mot ungdom i Oslo

Forekomst av vold og overgrep ble kartlagt i de ulike bydelene i Oslo, og resultatene ble også framstilt i forhold til en inndeling i fem byregioner. Oppdelingen i byregioner som er benyttet her er basert på den vanlige delingen av Oslo i ytre vest, indre vest, indre øst og ytre øst. Siden byregion ytre øst er et svært stort og sammensatt område, deles denne regionen ofte videre opp i nye og gamle drabantbyer. De nye drabantbyene er bydelene Stovner (11), Alna (12) og Søndre Nordstrand (15), mens bydelene Bjerke (9), Grorud (10) og Østensjø (13) utgjør de gamle drabantbyene. I tillegg plasseres bydel Nordstrand (14), som rent geografisk ligger i sørøst, i kategorien ytre vest. I tillegg til Nordstrand består ytre vest av Nordre Aker (8) og Vestre Aker (7), samt Ullern (6). Indre vest består av bydelene St.Hanshaugen (4) og Frogner (5), indre øst av Gamle Oslo (1), Grünerløkka (2) og Sagene (3). Dette er en oppdeling som er ment å reflektere sosioøkonomiske forskjeller i byen, med høyest gjennomsnittlig inntekt i region ytre vest, middels gjennomsnittlig inntekt i indre vest og gamle drabantbyer, og lavest gjennomsnittlig inntekt i indre øst og nye drabantbyer. Andre levekårsindikatorer er også tatt i betraktning (Barstad og Skardhamar 2006). I det følgende er det denne inndelingen det refereres til når sosioøkonomiske forskjeller i byen diskuteres.

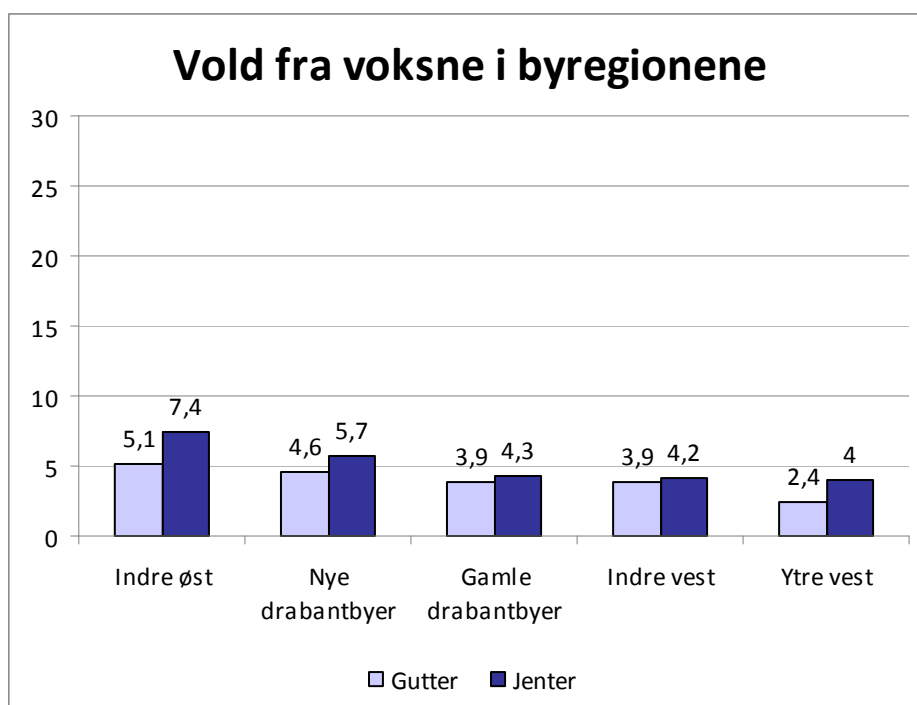
Vold fra voksne

Det var 4,3 prosent (303 personer) av ungdommene i Osloundersøkelsen som oppga at de hadde vært utsatt for vold fra voksne siste år. Kjønnsskjellen var klar; 4,8 prosent (174) av jentene og 3,7 prosent (129) av guttene hadde opplevd vold fra voksne. Andelen varierte også betydelig etter bydel. Prosentandelen utsatt for vold fra voksne er vist i figur 1.

Figur 1: Prosentandel ungdommer utsatt for vold fra voksne etter bydel.

Den geografiske variasjonen fulgte i ganske stor grad de sosioøkonomiske forskjellene i Oslo, med de minste andelen i bydeler i ytre vest der gjennomsnittlig inntekt og utdanningsnivå er høyt. I en analyse av byregioner (se figur 2) fulgte forekomsten av vold fra voksne de sosioøkonomiske skillelinjer, med de høyeste andelen i indre øst, fulgt av nye drabantbyer. Indre vest og gamle drabantbyer hadde omtrent like andeler, mens de laveste andelen utsatt for vold fra voksne fantes i ytre vest.: I indre øst var det 6,3 prosent (42 ungdommer) som hadde vært utsatt for vold fra voksne, i indre vest 4,0 prosent (34), i ytre vest 3,2 prosent (77), i gamle drabantbyer 4,1 prosent (56) og i nye drabantbyer 5,2 prosent (94). Forskjellen mellom regionene var statistisk signifikant for jenter, men ikke for gutter.

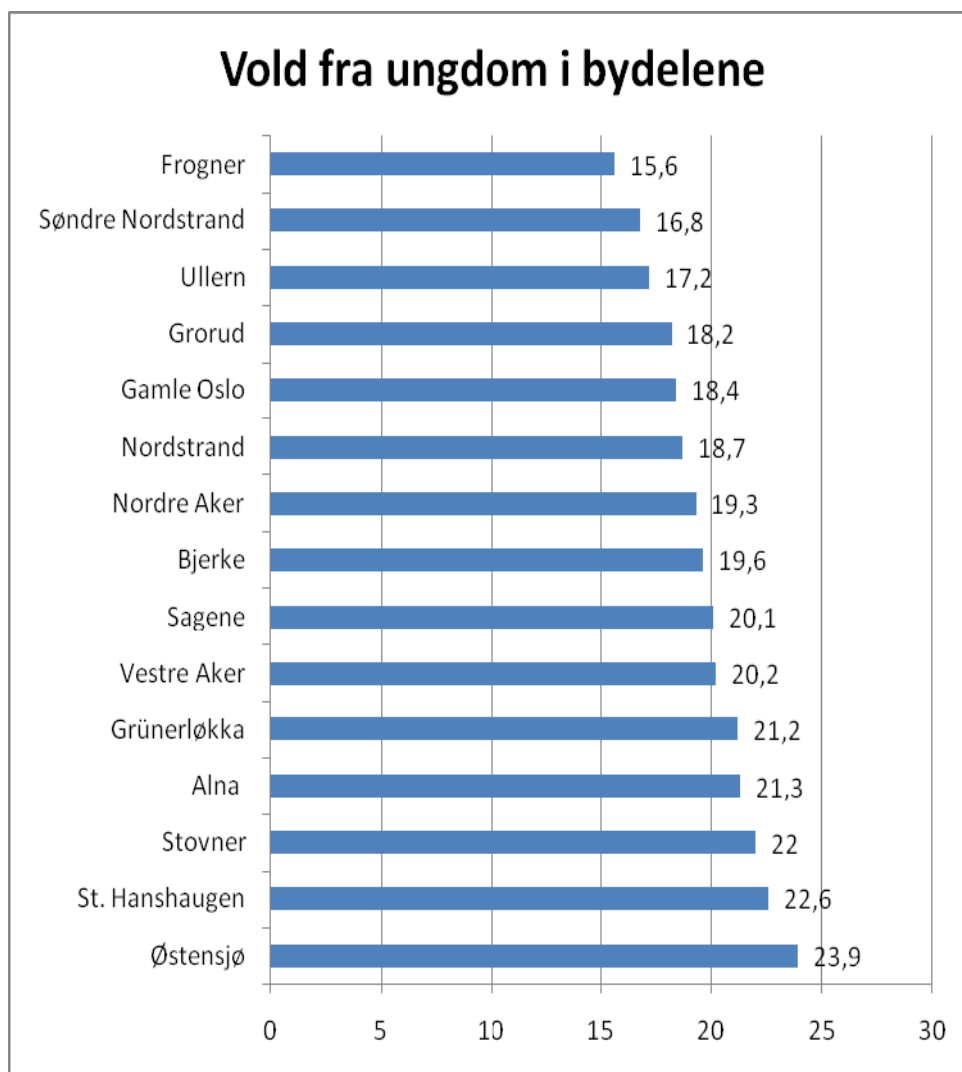

Figur 2: Prosent utsatt for vold fra voksne i de ulike byregionene. χ^2 -test: Gutter $p = 0,083$, jenter $p = 0,013$

Vold fra ungdom

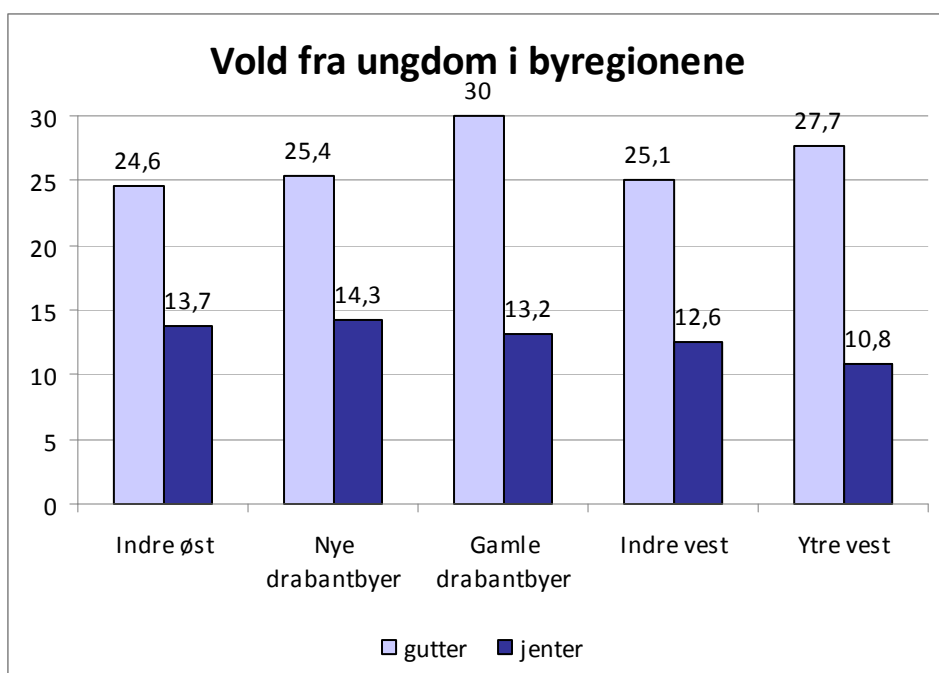
Mange av deltakerne i undersøkelsen rapporterte å ha vært utsatt for vold fra andre ungdommer siste år: 19,6 prosent av utvalget (1396 personer). Vold fra annen ungdom er et mye vanligere fenomen enn både vold fra voksne og seksuelle overgrep. Gutter (26,9 %) rapporterte at de hadde vært utsatt for vold fra ungdom omtrent dobbelt så ofte som jenter (12,7 %) (940 gutter og 456 jenter).

Andelene utsatt for vold fra ungdom varierte lite mellom bydelene og så heller ikke ut til å følge de sosioøkonomiske skillelinjene i byen.

Figur 3: Prosent i hver bydel utsatt for vold fra ungdom.

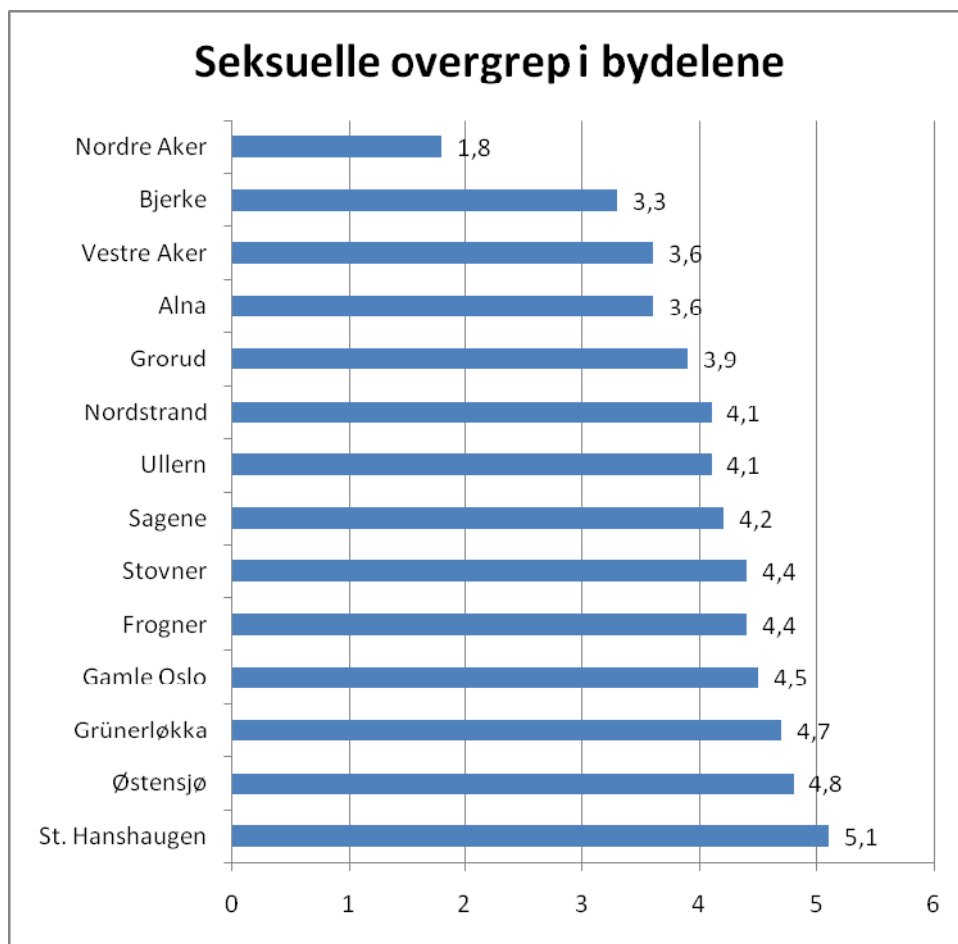
Det var 19,1 prosent (128 ungdommer) i indre øst som rapporterte vold fra annen ungdom siste år, 18,7 prosent (158) i indre vest, 19,2 prosent (458) i ytre vest, 21,3 prosent (292) i gamle drabantbyer og 19,6 prosent (360) i nye drabantbyer.

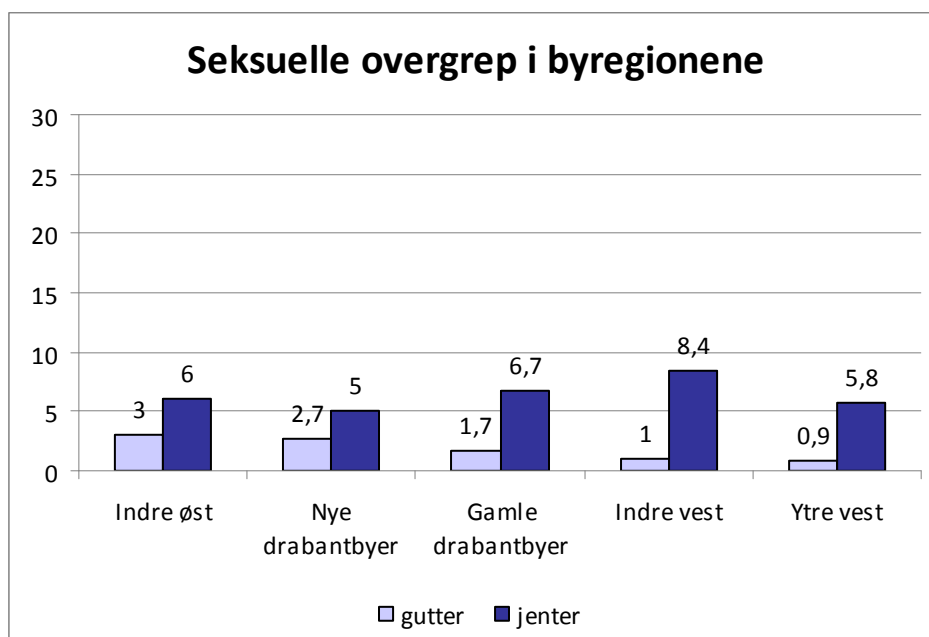
Figur 4: Prosent utsatt for vold fra ungdom i de ulike byregionene. χ^2 -test: $p = 0,244$ for gutter og $0,031$ for jenter.

Seksuelle overgrep

Til sammen 3,9 prosent (280 personer) av deltagerne i undersøkelsen rapporterte at de hadde vært utsatt for seksuelle overgrep siste år. Kjønnsforskjellen var betydelig: Blant jentene var det 6,2 prosent (220 personer), blant guttene var det 1,7 prosent (60 personer) som rapporterte at de hadde vært utsatt for seksuelle overgrep. Mellom byregionene var det ikke betydelige forskjeller: Det var 4,5 prosent (30) av ungdommene i indre øst som rapporterte seksuelle overgrep siste år, 4,7 prosent (40) i indre vest, 3,4 prosent (81) i ytre vest, 4,2 prosent (58) i gamle drabantbyer og 3,9 prosent (71) i nye drabantbyer. Forekomsten så ikke ut til å følge de sosioøkonomiske skillelinjene i byen.

Figur 5: Prosent utsatt for seksuelle overgrep i de ulike bydelene.

Figur 6: Prosent utsatt for seksuelle overgrep i byregionene. χ^2 -test: For jenter $p = 0,150$, for gutter $p = 0,018$.

Ungdom utsatt for flere typer vold og/eller seksuelle overgrep

En del av ungdommene i undersøkelsen var utsatt for mer enn ett av de tre fenomenene som ble undersøkt. Bare 0,5 prosent av ungdommene hadde opplevd både seksuelle overgrep og vold fra ungdom og voksne det siste året. Det var litt vanligere å ha opplevd vold fra både ungdom og voksne, det hadde 2,4 prosent av deltagerne. Det vil si at rundt halvparten av dem som opplevde vold fra voksne siste år også opplevde vold fra ungdom.

Tabell 2: Prosent av deltagerne i undersøkelsen som hadde vært utsatt for flere typer vold og/eller seksuelle overgrep

Vold og/eller overgrep ungdommen var utsatt for	Prosent av deltakerne	Antall ungdommer
Seksuelle overgrep, vold fra ungdom og voksne	0,5	33
Seksuelle overgrep og vold fra ungdom	1,4	92
Seksuelle overgrep og vold fra voksne	0,8	51
Vold fra ungdom og voksne	2,4	159

Oppsummering av forekomst av vold og overgrep mot ungdom i Oslo

Det var ikke uvanlig for ungdom i Oslo å oppleve vold fra andre ungdommer. Hver femte av ungdommene i undersøkelsen hadde opplevd det i løpet av siste år. Vold fra voksne og seksuelle overgrep var mindre hyppig, dette ble rapportert av henholdsvis 4,3 og 3,9 prosent av ungdommene.

En del ungdom hadde opplevd flere av disse belastningene. Av dem som hadde opplevd vold fra voksne, hadde rundt halvparten også opplevd vold fra ungdom. Å ha opplevd både seksuelle overgrep og vold fra ungdom og voksne *siste år* var uvanlig, men forekom (0,5 prosent).

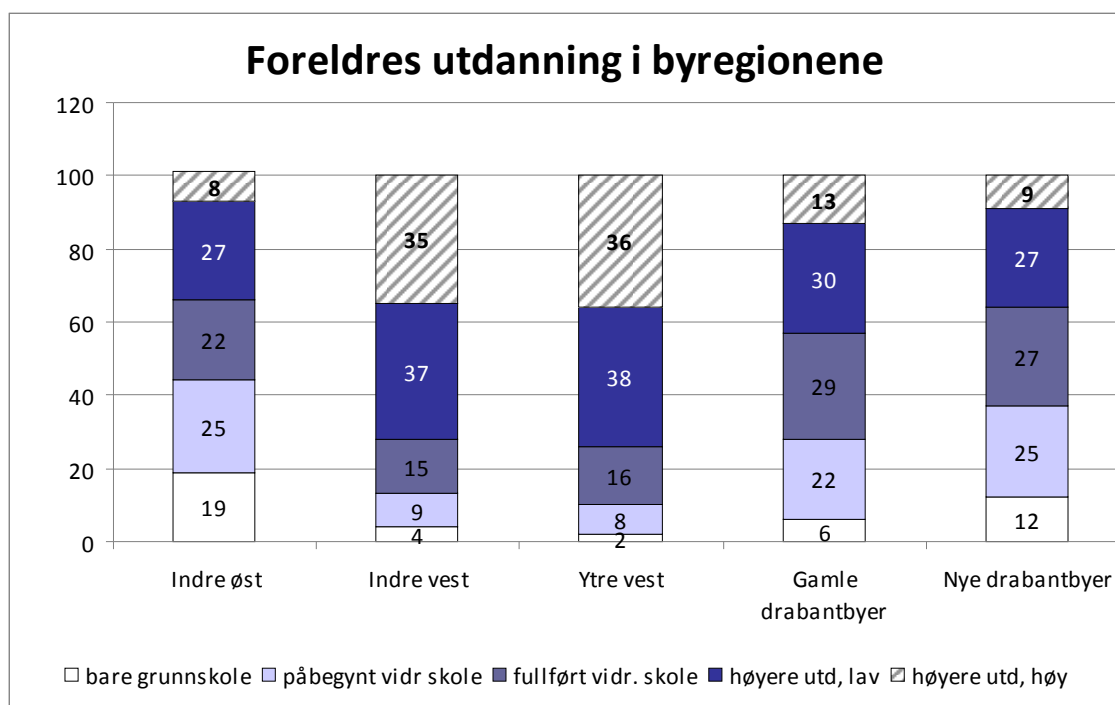
Vold fra voksne var et fenomen som i stor grad fulgte de sosio-økonomiske skillelinjene i byen, med høyest forekomst i indre øst og nye drabantbyer. Litt flere jenter enn gutter ble utsatt for vold fra voksne. Vold fra ungdom var et mye vanligere fenomen, som rammet store andeler av ungdommene. Omtrent dobbelt så mange gutter som jenter ble rammet av vold fra ungdom og forekomsten var ganske jevnt fordelt i byen. Seksuelle overgrep rammet i overveiende grad jenter og var også ganske jevnt fordelt i byen.

Forekomsten av vold fra voksne fulgte altså det sosioøkonomiske øst-vest-skillet for levekår i Oslo, mens vold fra ungdom og seksuelle overgrep i liten grad gjorde det.

Familiebakgrunn og sosiale forhold

Foreldrenes utdanning

Gjennomsnittlig utdanningsnivå varierer mye mellom de ulike bydelene i Oslo. Opplysninger om foreldrenes utdanningsnivå er innhentet fra Statistisk sentralbyrå (SSB) og koblet til opplysninger fra ungdomsundersøkelsene. Kategoriene er grunnskole (foreldre som har fullført eller ikke fullført grunnskole), påbegynt videregående skole (de som er registrert med fullført ett eller to år på videregående, men ingen endelig eksamen), fullført videregående skole, fullført lavere grad i høyere utdanning (tre eller fire års høyere utdanning) og høyere grads høyere utdanning (hovedfag/mastergrad eller doktorgrad). Blant 10. klassingene i undersøkelsen varierte foreldrenes utdanningsnivå svært mye etter hvilken bydel ungdommene gikk på skole i. Mens 45,5 prosent av ungdommene i Vestre Aker hadde minst en forelder med høyere grads universitetsutdanning, lå andelen på 7–8 prosent blant ungdommene i Gamle Oslo, Stovner, Alna og Sagene. Gjennomsnittet for ungdom i hele byen var 21,9 prosent. Mens andelen ungdom der begge foreldrene bare hadde grunnskole var 0 og 1,2 prosent i Ullern og Vestre Aker, var det i overkant av 20 prosent i Sagene og Gamle Oslo. I byen som helhet var det 7,2 prosent av ungdommene som hadde begge foreldre med bare grunnskole. Fullført videregående skole hadde 21,8 prosent av ungdommenes foreldre, med høyere andeler i gamle drabantbyer som Bjerke og Østensjø, henholdsvis 32,8 og 29,4 prosent, og lavere andeler i vestkantbydeler som Ullern og Vestre Aker, henholdsvis 11,3 og 11,7 prosent.

Figur 7: Andelen av ungdommenes foreldre med ulike utdanningsnivå i de fem Oslo-regionene. χ^2 -test: $p < 0,001$

Vold fra voksne

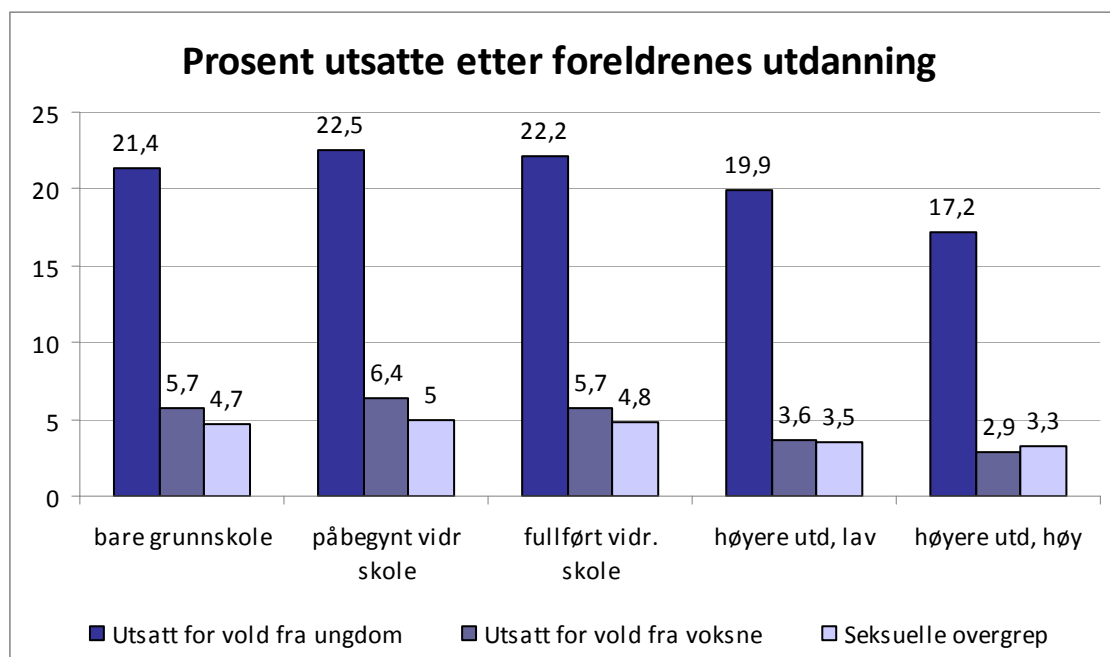
Sammenhengen mellom foreldrenes høyeste utdanning og vold fra voksne var tydelig og statistisk signifikant. Ungdom med høyt utdannede foreldre oppga sjeldnere å være utsatt. Prosentandelen utsatt for vold fra voksne blant dem med foreldre med høyere grads universitetsutdanning, var rundt halvparten av prosentandelen for dem med foreldre med bare grunnskole eller påbegynt videregående skole. Selv om andelen utsatt for vold fra voksne er liten i alle gruppene, er altså den relative forskjellen betydelig (Figur 8).

Vold fra ungdom

Prosentandelen utsatt for vold fra ungdom viste en svært svak, men statistisk signifikant sammenheng. De som hadde en av foreldrene med høyere grads universitetsutdanning oppga litt sjeldnere at de hadde blitt utsatt for vold fra ungdom (Figur 8).

Seksuelle overgrep

Også når det gjaldt seksuelle overgrep var prosentandelen lavest blant dem med høyest utdannede foreldre. Denne sammenhengen var ikke statistisk signifikant for utdanningsvariabelen med fem kategorier, men var statistisk signifikant dersom man sammenliknet ungdom med foreldre med høyere utdanning med dem som ikke hadde foreldre med høyere utdanning ($p = 0,004$) (Figur 8).

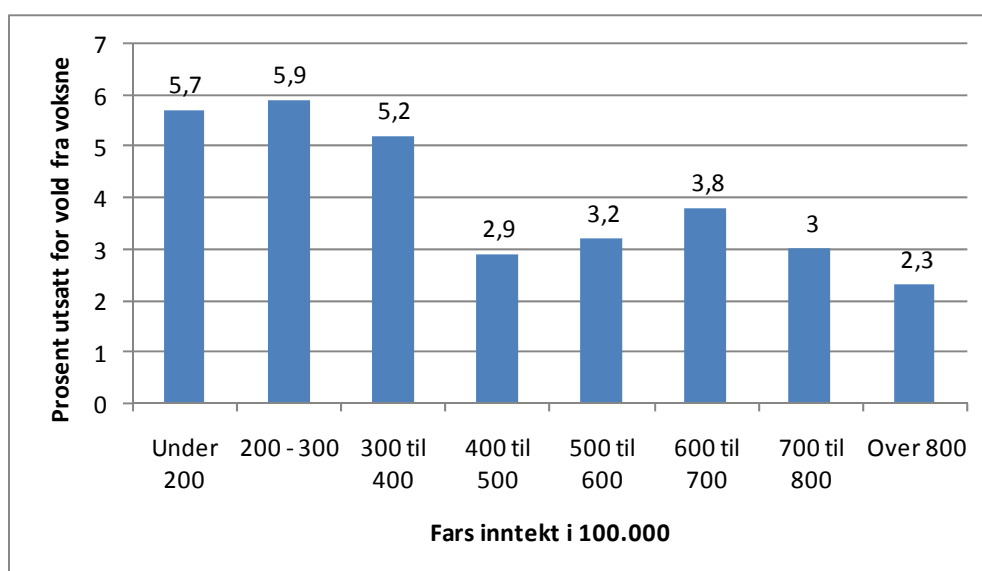

Figur 8: Prosentandel utsatt for vold fra voksne etter foreldrenes utdanningsnivå, χ^2 -test: $p < 0,001$. prosentandel utsatt for vold fra ungdom etter foreldrenes utdanningsnivå, $p = 0,005$. Prosentandel utsatt for seksuelle overgrep etter foreldrenes utdanningsnivå $p = 0,080$

Foreldrenes inntekt

Opplysninger om foreldrenes inntekt er hentet fra Statistisk sentralbyrå, og koblet til ungdomsundersøkelsene. Fars inntekt fulgte i stor grad det samme geografiske mønsteret i byen som foreldrenes utdanning, mens mors inntekt var noe jevnere fordelt. Mens 48 prosent av ungdommene i ytre vest hadde fedre som tjente over 500.000 i året, var det bare 14 prosent av ungdommene i indre øst som hadde det samme. Forskjellen var også tydelig i andelen ungdommer som hadde fedre som tjente under 200.000 i året, i bydel Sagene var andelen 33 prosent, mens den var rundt sju prosent i bydelene Ullern, Vestre Aker og Nordre Aker.

Fars inntekt hadde en sterk sammenheng med å være utsatt for vold fra voksne, jo høyere inntekt, jo lavere andel var utsatt for vold. Fars inntekt hadde derimot ingen signifikant sammenheng med utsatthet for vold fra ungdom og seksuelle overgrep. Mors inntekt hadde ingen statistisk signifikant sammenheng med om ungdommene var utsatt for verken seksuelle overgrep eller vold fra ungdom eller voksne.

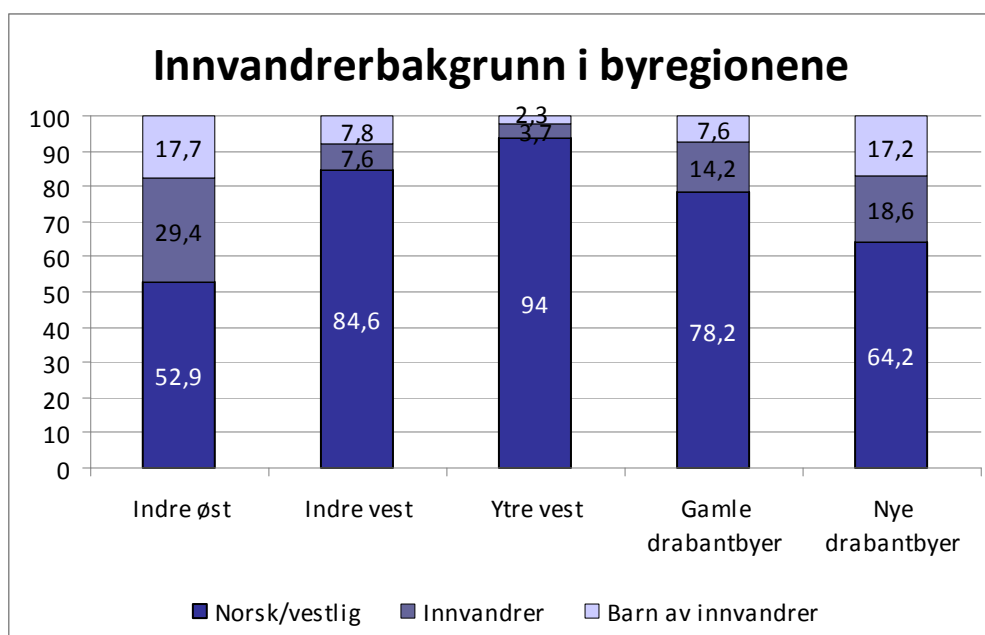

Figur 9: Prosent utsatt for vold fra voksne etter fars inntekt i 100.000 kr, hver kategori fra 100.001 kr til neste 100.000. $p < 0,001$

Etnisk minoritetsbakgrunn

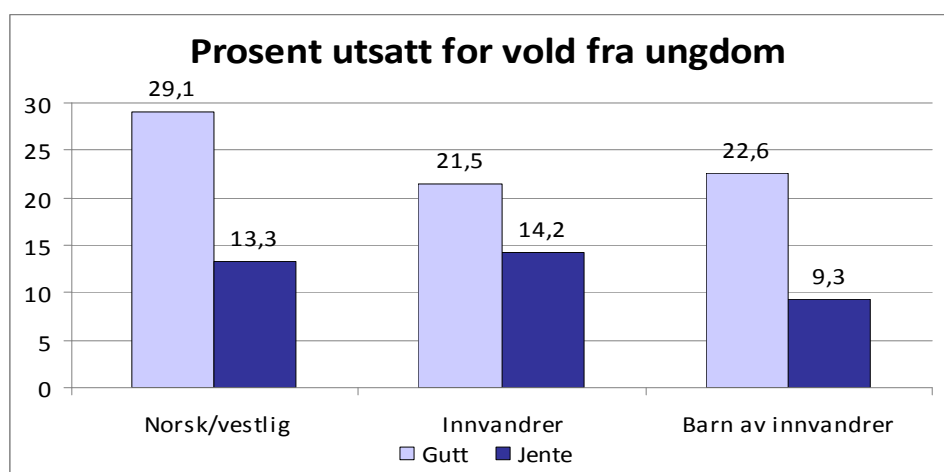
Begrepet «Innvandrere» brukes her om ungdom som er født i land utenfor Nord-Amerika, Vest-Europa og Australia/New Zealand. Begrepet «barn av innvandrere» brukes om ungdom som er født i Norge av to foreldre født i land utenfor Nord-Amerika, Vest-Europa eller Australia/ New Zealand. Ungdom med innvandrerbakgrunn fra vestlige land, adopterte fra utlandet og ungdom med én norsk og én utenlandsk forelder, er her plassert i samme kategori som de norske. Til sammen var det 13,7 prosent (896) av ungdommene i undersøkelsen som var innvandrere og 10,1 prosent (664) som var barn av innvandrere.

Andelen elever som er innvandrere eller barn av innvandrere varierte mye mellom ulike deler av byen. Flest ungdommer med innvandrerbakgrunn var det i bydel Gamle Oslo, der de utgjorde mer enn 50 prosent av ungdommene. I bydelene Sagene, Alna og Søndre Nordstrand utgjorde de rundt 40 prosent.

Figur 10: Andel ungdommer med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn i ulike regioner av byen.

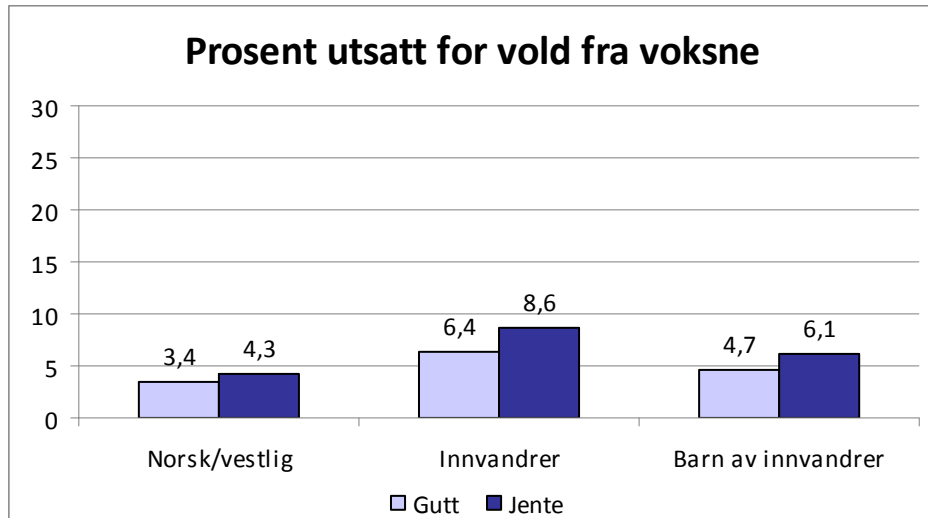
Gutter med innvandrerbakgrunn (både innvandrere og barn av innvandrere) var sjeldnere utsatt for vold fra andre ungdommer enn det norske gutter var (χ^2 -test: $p = 0,001$) (Figur 11). Innvandrerjenter rapporterte ikke signifikant forskjellig fra norske jenter når det gjaldt vold fra ungdom. Jenter som var barn av innvandrere var signifikant sjeldnere utsatt for vold fra ungdom enn både norske jenter (χ^2 -test: $p = 0,043$) og innvandrerjenter (χ^2 -test: $p = 0,045$).

Figur 11: Vold fra ungdom etter kjønn og innvandrerkategori.

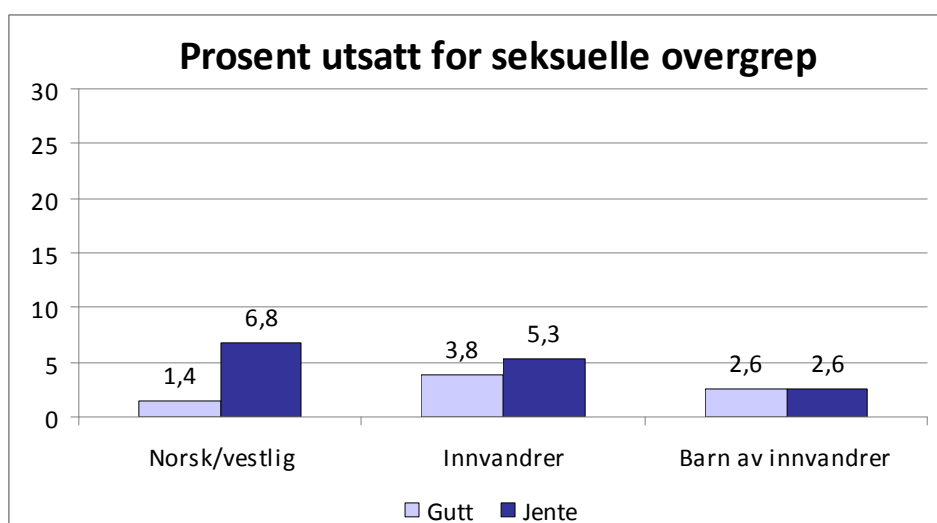
7,5 prosent (64) av innvandrerne og 5,4 prosent (35) blant barn av innvandrere var utsatt for vold fra voksne, mens blant ungdom av norsk/vestlig bakgrunn var det 3,9 prosent (223) som rapporterte dette. Separate analyser

viste at det bare var innvandrerungdom som var signifikant oftere utsatt for vold fra voksne enn ungdom med norsk bakgrunn (χ^2 -tester: for gutter $p = 0,004$, for jenter $p < 0,001$). For barn av innvandrere var ikke forskjellen statistisk signifikant.

Figur 12: Vold fra voksne etter kjønn og innvandrerkategori.

Jenter som var barn av innvandrere rapporterte sjeldnere at de hadde vært utsatt for seksuelle overgrep enn norske jenter (χ^2 -test: $p = 0,004$). Forskjellen på innvandrerjenter og norske jenter var ikke signifikant. Innvandregutter hadde vært utsatt for seksuelle overgrep oftere enn norske gutter (χ^2 -test: $p < 0,001$), mens forskjellen på gutter som var barn av innvandrere og norske gutter ikke var signifikant (Figur 13).

Figur 13: Seksuelle overgrep etter kjønn og innvandrerkategori

Ungdom med funksjonsnedsettelse

I undersøkelsen ble det spurt om ungdommene hadde litt eller mye nedsatt hørsel eller syn, og om de var litt eller mye bevegelseshemmet. Dette er altså selvrapportert informasjon. Det var 8,0 prosent (543 personer) som hadde litt eller mye nedsatt hørsel, 27,8 prosent (1918 personer) som hadde litt eller mye nedsatt syn og 2,7 prosent (183 personer) som hadde litt eller mye bevegelseshemming.

Sammenhengen mellom nedsatt hørsel og utsatthet for vold og seksuelle overgrep var klar og statistisk signifikant. Andelen utsatt for vold fra ungdom var nesten dobbelt så stor blant unge med nedsatt hørsel¹ sammenlignet med ungdom uten nedsatt hørsel, og andelen utsatt for vold fra voksne og seksuelle overgrep var tre og en halv gang så stor².

Ungdom med nedsatt syn var ikke oftere utsatt for vold fra andre ungdommer enn unge uten nedsatt syn, men andelen utsatt for vold fra voksne var 1,5 ganger større og andelen utsatt for seksuelle overgrep var 1,7 ganger større³. Det var mange (28,0 prosent) som oppga nedsatt syn, og det kan hende at mange har svart ja på dette spørsmålet selv om synsreduksjonen var beskjeden.

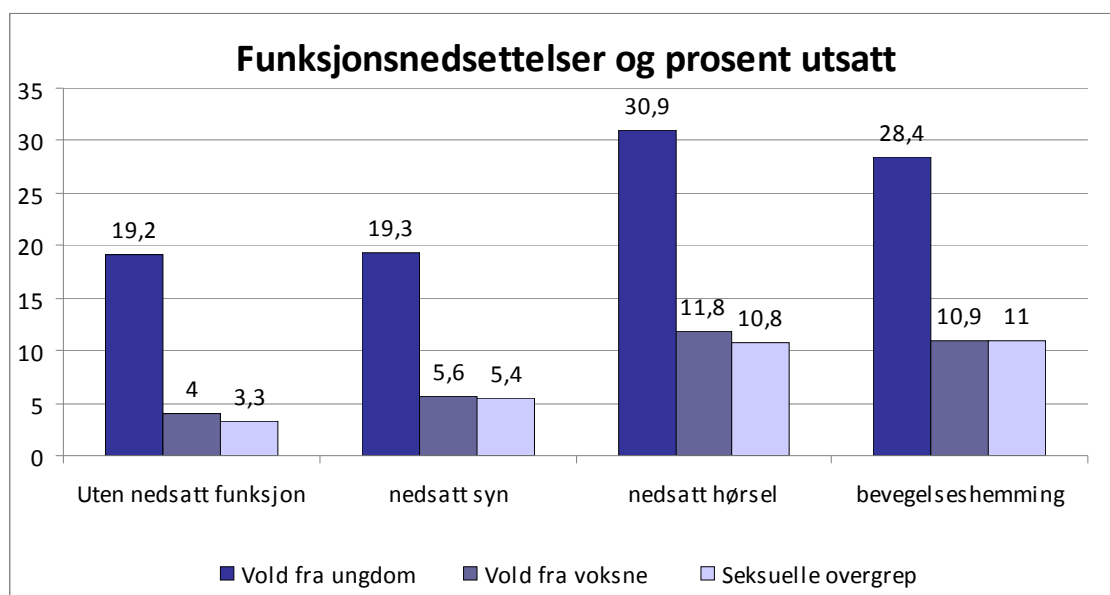
Andelen ungdom med bevegelseshemming som var utsatt for vold fra ungdom var 1,6 ganger høyere enn for andre unge. Andelen utsatt for vold fra voksne var 2,8 ganger høyere og for seksuelle overgrep 3,2 ganger høyere⁴.

¹ OR for vold fra ungdom: 1,9 95 % CI: 1,6 – 2,3 (samme for alle).

² OR for vold fra voksne: 3,4 CI 95 %: 2,5 – 4,6 og OR for seksuelle overgrep: 3,4 CI 95 %: 2,5 – 4,7.

³ OR: 1,4 CI 95 %: 1,1 – 1,8 OR: 1,7 CI 95 %: 1,3 – 2,1.

⁴ OR: 1,6 CI 95%: 1,2 – 2,2 OR: 2,8 CI 95%: 1,8 – 4,6 OR: 3,2 CI 95%: 2,1 – 5,2

Figur 14: Prosent utsatt for vold fra ungdom, vold fra voksne og seksuelle overgrep blant ungdom med nedsatt syn, nedsatt hørsel og bevegelseshemming. Begge kjønn samlet. χ^2 -tester: Alle sammenhenger nedsatt hørsel: $p < 0,001$, synshemming: vold fra ungdom $p = 0,316$, vold fra voksne $p = 0,005$, seksuelle overgrep $p < 0,001$, bevegelseshemming: vold fra ungdom: $p = 0,004$, ellers $p < 0,001$.

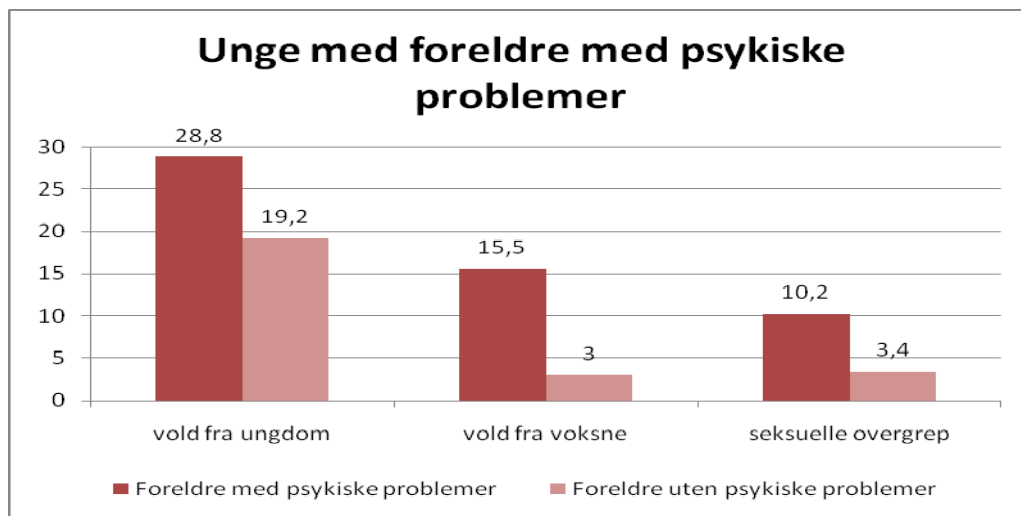
Spesielt utsatte ungdommer

Ungdommene ble i undersøkelsen spurt om foreldrene hadde hatt psykiske problemer, rusproblemer og/eller økonomiske problemer siste år. Av alle ungdommene var det 11,1 prosent (758 personer) som rapporterte at foreldre hadde psykiske problemer. Disse ungdommene var langt oftere utsatt for vold og seksuelle overgrep enn andre ungdommer i undersøkelsen. Ungdom som rapporterte å ha foreldre med slike problemer bodde ganske jevnt fordelt i byen, men med noe overvekt i indre øst hvor 15,0 prosent av ungdommene rapporterte slike problemer. I indre vest var andelen 13,3 prosent, mens andelen i de tre andre regionene lå på rundt 10 prosent.

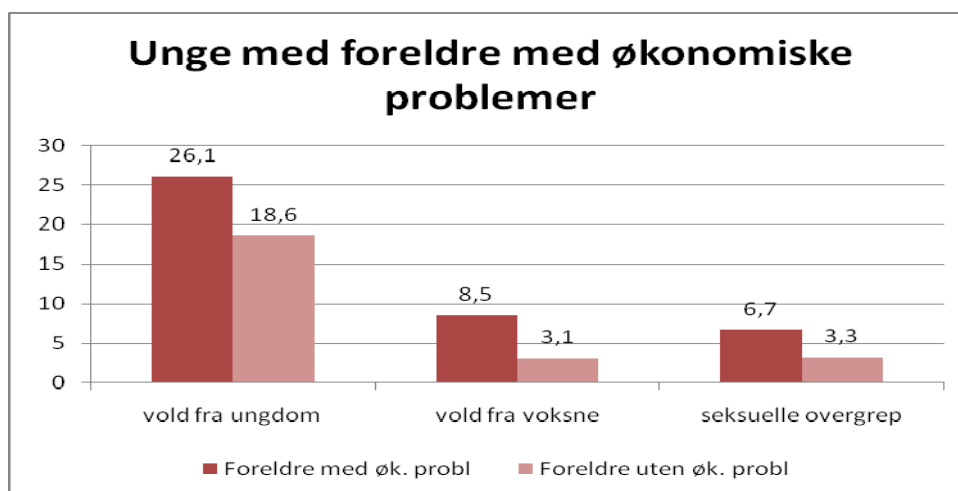
I hele utvalget var det 23,1 prosent (1573 ungdommer) som rapporterte at foreldrene hadde økonomiske problemer i løpet av siste 12 måneder. Her var øst vest-skillet tydelig, andelen var 28,9 prosent i indre øst og henholdsvis 25,3 og 26,0 prosent i nye og gamle drabantbyer, mens indre og ytre vest hadde andeler på 20,8 og 19,1 prosent.

Det var 4,2 prosent (288 ungdommer) av alle deltakerne i undersøkelsen som sa at foreldrene hadde hatt rusproblemer siste år. Andelen var høyere

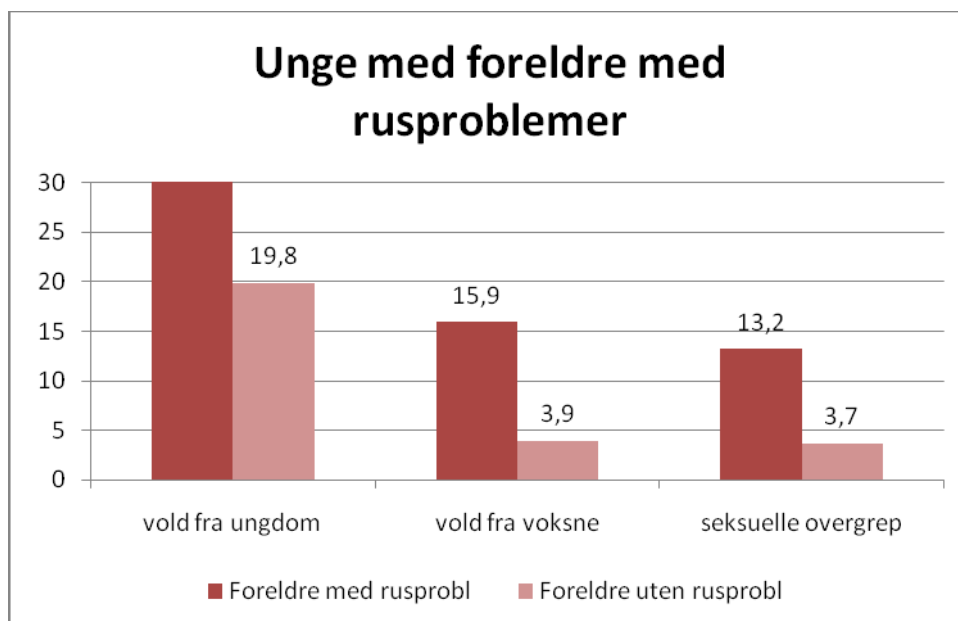
i indre øst; 6,1 prosent, og litt lavere i ytre vest; 3,7 prosent, mens de tre andre regionene hadde andeler rundt gjennomsnittet.

Figur 15: Prosent utsatt for vold fra ungdom, vold fra voksne og seksuelle overgrep blant ungdom med foreldre med og uten psykiske problemer. For alle sammenhenger χ^2 -test: $p < 0,001$

Figur 16: Prosent utsatt for vold fra ungdom, vold fra voksne og seksuelle overgrep blant ungdom med foreldre med og uten økonomiske problemer. Alle sammenhenger χ^2 -test: $p < 0,001$

Figur 17: Prosent utsatt for vold fra ungdom, vold fra voksne og seksuelle overgrep blant ungdom med foreldre med og uten rusproblemer. Alle sammenhenger χ^2 -test: $p < 0,001$

Ungdom som rapporterte at foreldrene hadde hatt psykiske problemer, rusproblemer eller økonomiske problemer siste år, var langt oftere utsatt for vold og seksuelle overgrep. Alle de tre formene for rapporterte problemer hos foreldrene var signifikant assosiert med forhøyet forekomst både av vold fra ungdom, vold fra voksne og seksuelle overgrep.

Andre grupper av ungdom som kan antas å være spesielt utsatt er de som bodde i fosterhjem da de deltok i undersøkelsen, og de som oppga at de bodde hos «andre» enn foreldre eller fosterhjem. Dette var små grupper, bare 34 av ungdommene i undersøkelsen i Oslo bodde i fosterhjem og 69 hos «andre». Disse var oftere utsatt for både vold fra ungdom, vold fra voksne og seksuelle overgrep.

Oppsummering familiebakgrunn og sosiale forhold

Lav utdanning hos foreldre hadde i denne undersøkelsen sammenheng med høyere forekomst av vold fra ungdom, vold fra voksne og seksuelle overgrep. Det ser altså ut til at høy utdanning hos foreldre beskyttet ungdommene mot vold og overgrep. Foreldrenes inntekt hadde mindre entydig sammenheng med vold og overgrep. Kun en klar sammenheng ble identifisert: Ungdom som hadde fedre med høy inntekt opplevde mindre vold fra voksne.

Ungdom som rapporterte å ha foreldre med problemer i forhold til psykisk helse, rus eller økonomi var langt oftere utsatt for vold og seksuelle overgrep, spesielt vold fra voksne, enn det andre ungdommer var. Disse resultatene støtter antagelsen om at ungdom i familier med slik problematikk er mer sårbare og mer utsatte for tilleggsbelastninger som vold og overgrep.

Betydningen av innvandrerbakgrunn var sammensatt. Gutter som er innvandrere eller har foreldre som er innvandrere, var sjeldnere utsatt for vold fra andre ungdommer enn norske gutter. Når det gjelder vold fra voksne var innvandrere av begge kjønn mer utsatt enn norske ungdommer, men barn av innvandrere rapporterte ikke mer vold fra voksne enn norske ungdommer. Jenter med innvandrerforeldre var sjeldnere utsatt for seksuelle overgrep enn norske jenter. Innvandrer gutter var imidlertid mer utsatt for seksuelle overgrep enn norske gutter.

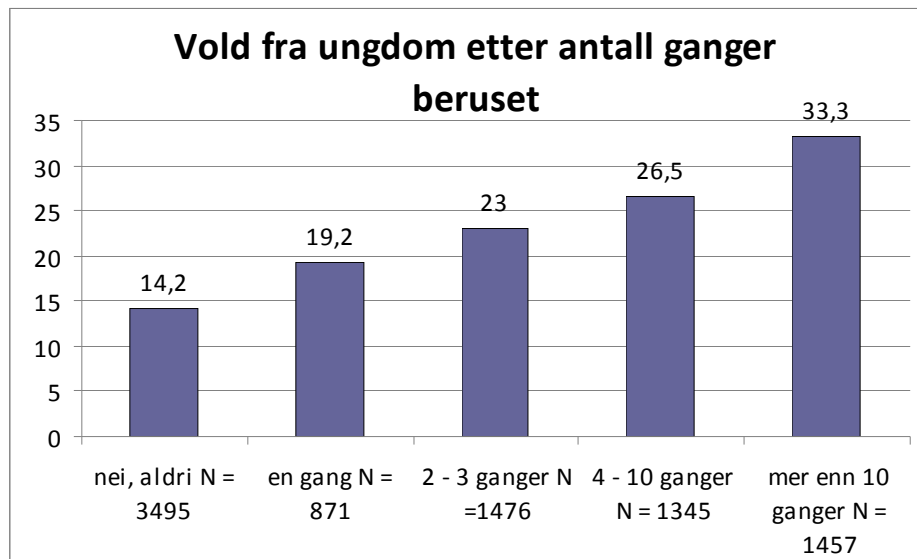
Ungdom med funksjonshemming, særlig hørselshemming og bevegelseshemming, var mer utsatt for alle typer vold og overgrep.

Helse og livsstil: Hvordan har voldsutsatt ungdom i Oslo det?

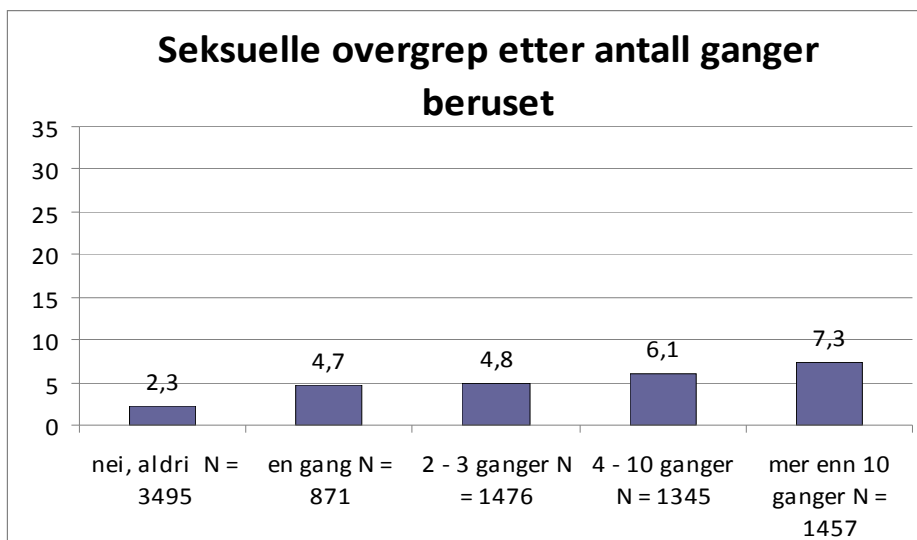
Alkoholbruken hos ungdom viste en tydelig sammenheng med å være utsatt for vold og seksuelle overgrep. Ungdommene ble spurt «har du noen gang drukket deg beruset (full)?». Blant de som hadde drukket seg beruset mer enn ti ganger, var andelen utsatt for vold fra annen ungdom dobbelt så høy som blant dem som aldri hadde vært beruset. Det var 19,8 prosent (1457) av ungdommene som sa de hadde vært beruset mer enn 10 ganger, og 33,4 prosent av dem (477) hadde vært utsatt for vold fra ungdom siste år. Det var 47,6 prosent (3495) av ungdommene som sa de aldri hadde vært beruset, og av dem var 12,7 prosent (435 personer) utsatt for ungdomsvold siste år.

Andelen utsatt for vold fra voksne var nesten tre ganger så stor og andelen som hadde opplevd seksuelle overgrep rundt fire ganger så stor for dem hadde vært beruset mer enn 10 ganger, sammenliknet med dem som aldri hadde vært det. Blant dem som hadde vært beruset mer enn 10 ganger, var 8,2 prosent (118 personer) utsatt for vold fra voksne og 7,3 prosent (104 personer) utsatt for seksuelle overgrep siste år. Både de som hadde vært beruset en gang, to til fire ganger, fire til ti ganger og mer enn ti ganger, var oftere utsatt for vold og overgrep enn de som aldri har vært det, stigende med antall ganger beruset. Her vises sammenhengen mellom antall ganger ung-

dommene oppga å ha vært beruset og prosentandelen som rapporterte at de siste år hadde opplevd vold fra ungdom (figur 18) og seksuelle overgrep (Figur 19). Sammenhengen mellom ungdommens alkoholvaner og vold fra voksne fulgte et lignende, men noe svakere, mønster som ved seksuelle overgrep.

Figur 18: Prosent utsatt for vold fra ungdom etter antall ganger de har vært beruset. χ^2 -test: $p < 0,001$

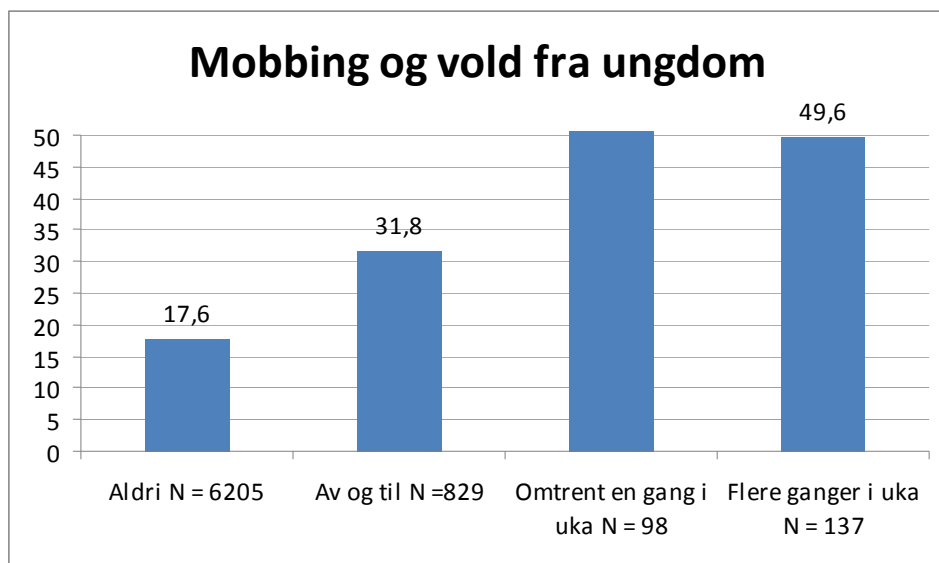

Figur 19: Prosent utsatt for seksuelle overgrep etter antall ganger beruset. χ^2 -test: $p < 0,001$

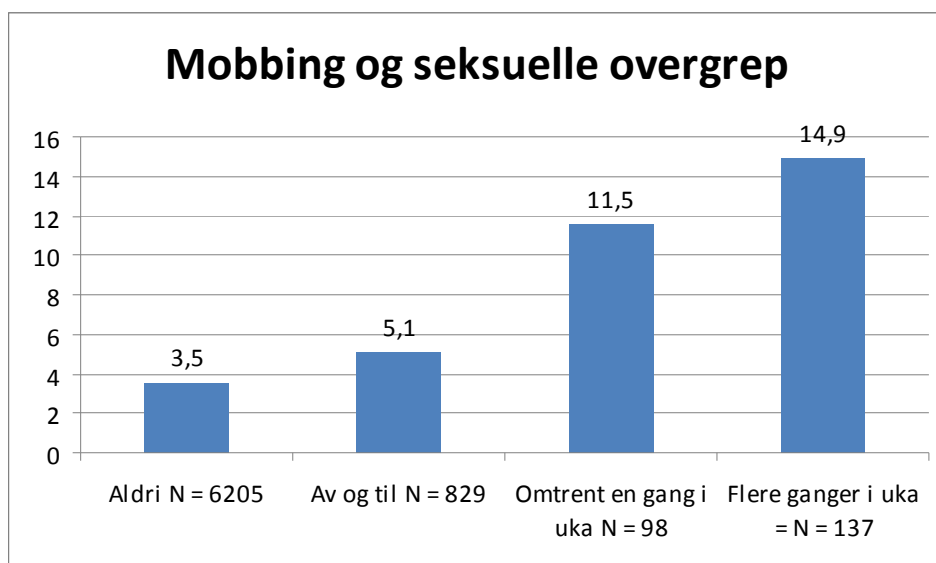
Mobbing på skolen

Ungdommene ble spurt om de de siste 12 måneder hadde «opplevd problemer med mobbing på skolen». Det var en sterk sammenheng mellom mobbing og alle former for vold og seksuelle overgrep. Av ungdommene i

denne studien var det 11,3 prosent (825 personer) som sa de ble mobbet på skolen av og til og 3,2 prosent (234 personer) som sa de ble mobbet på skolen en eller flere ganger i uka. De som ble mobbet én gang i uka eller oftere, var to og en halv ganger så ofte utsatt for vold fra ungdom sammenliknet med ungdom som ikke rapporterte mobbing (Figur 20). De var rundt tre ganger så ofte utsatt for vold fra voksne og seksuelle overgrep (Figur 21). Blant de som ble mobbet én gang i uka eller oftere, var det 13,2 prosent (31 personer) som hadde vært utsatt for seksuelle overgrep siste år og 11,5 prosent (27 personer) som hadde vært utsatt for vold fra voksne.

Figur 20: Prosent utsatt for vold fra ungdom etter hvor ofte ungdommene har opplevd mobbing på skolen. χ^2 -test: $p < 0,001$

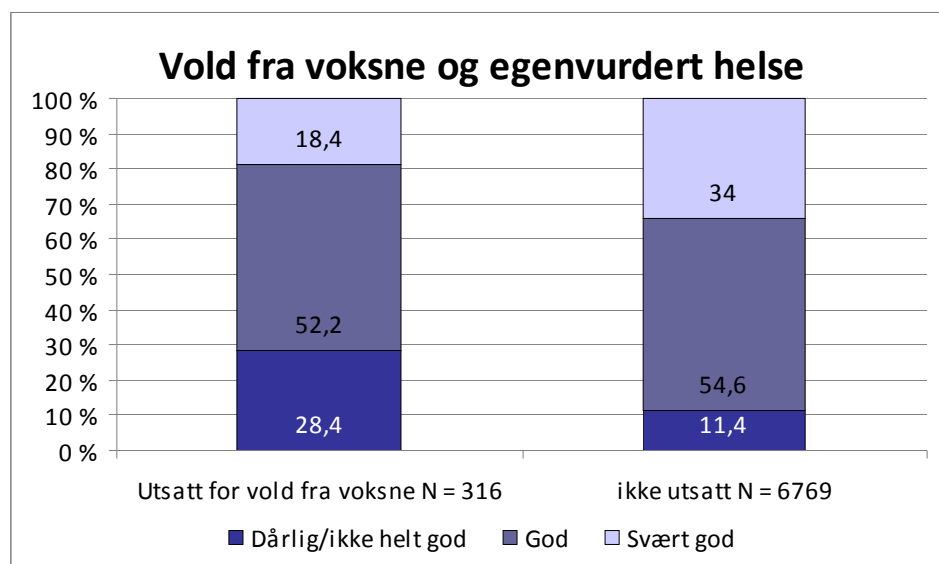

Figur 21: Prosent utsatt for seksuelle overgrep etter hvor ofte ungdommene har opplevd mobbing på skolen. χ^2 -test: $p < 0,001$

Generell helse

På spørsmålet «hvordan er helsen din nå?» svarte 0,8 prosent (55 personer) av alle ungdommene at helsen var dårlig, 11,5 prosent (814 personer) «ikke helt god», 54,5 prosent (3858 personer) svarte at helsen var god og 33,3 prosent (2358 personer) at den var svært god. Blant ungdom som var utsatt for vold eller seksuelle overgrep var andelene som mente helsa var dårlig eller ikke helt god, betydelig høyere enn blant dem som ikke var utsatt.

Blant dem som hadde opplevd seksuelle overgrep mente 24,2 prosent at helsen var dårlig eller ikke helt god, sammenlignet med 11,7 prosent blant dem som ikke hadde opplevd dette. Blant dem som hadde opplevd vold fra voksne, mente 28,4 prosent at helsen var dårlig eller ikke helt god, sammenliknet med 11,4 prosent blant dem som ikke hadde opplevd dette. Figur 22 viser egenvurdert helse hos de som hadde vært utsatt for vold fra voksne sammenlignet med de som ikke hadde vært utsatt. Resultatene for seksuelle overgrep var omtrent tilsvarende. Når det gjaldt vold fra ungdom, viste resultatene samme retning, men forskjellen mellom gruppene var mindre (1,5 gang større blant de som var utsatt for vold fra ungdom sammenlignet med de som ikke var utsatt).

Figur 22: Vurdering av egen helse blant ungdom utsatt for vold fra voksne. $p < 0,001$

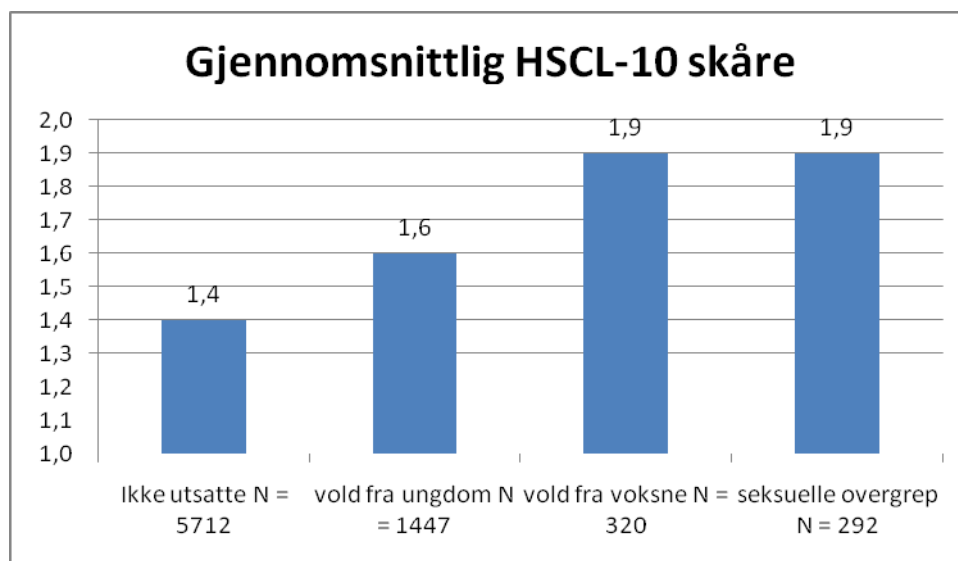
Psykisk helse

Undersøkelsen inneholdt de 10 spørsmålene som inngår i Hopkins Symptoms Checklist (HSCL-10), som er et mål på psykisk helse. HSCL-10 inneholder for eksempel spørsmål om respondenten siste uke har opplevd å

føle plutselig frykt uten grunn eller har opplevd å føle seg nedtrykt/ tungsinelig. Skalaen går fra 0 til 4 og det er vanlig å sette 1,75 som grenseverdi (Winokur, Winokur, Rickels, and Cox 1984). I Norge er det vanlig å bruke grenseverdien 1,85 (Tambs & Moum 1993). De som skårer over grenseverdien regnes som å ha psykiske plager i en vesentlig grad.

Blant de som hadde vært utsatt for vold fra ungdom var prosentandelen som rapporterte å ha symptomer som var over grenseverdien for HSCL-10, 1,8 ganger⁵ større enn for de som ikke var utsatt. Blant de som hadde vært utsatt for vold fra voksne, var andelen 3,9 ganger større⁶ og blant dem som hadde vært utsatt for seksuelle overgrep 4,1 ganger større⁷ enn blant de som ikke var utsatt.

I en sammenlikning av gjennomsnittlig skåre på HSCL-10 var forskjellene også tydelige. For dem utsatt for vold fra voksne eller seksuelle overgrep lå gjennomsnittlig skåre for psykisk helse over grenseverdien på 1,85 (Figur 25). Dette indikerer at den psykiske helsen hos de ungdommene som har opplevd vold fra voksne eller seksuelle overgrep ikke var god, i hvert fall ikke slik de selv rapporterte om det.

Figur 25: Gjennomsnittlig HSCL-skåre for volds- og overgrepsutsatt ungdom. Alle tre grupper av utsatte var signifikant forskjellig fra de ikke utsatte, (Student t-test $p < 0,001$)

⁵ 95 % CI: 1,7 – 2,2

⁶ 95 % CI: 3,1 – 4,9

⁷ 95 % CI: 3,0 – 4,9

Smerter

Ungdommene ble spurt om de hadde «vært plaget av smerter» de siste 12 månedene. Blant ungdommene i undersøkelsen var det 56,2 prosent (3903 personer) som rapporterte at de hadde vært plaget av hodesmerter siste 12 måneder, 35,0 prosent (2386 personer) hadde vært plaget av smerter i nakke/skuldre, 32,8 prosent av smerter i armer, ben eller knær, 36,1 prosent (2460 personer) av magesmerter og 34,8 prosent (2379 personer) av rygg-smerter. Det var en klar sammenheng mellom smerter og vold og seksuelle overgrep.

Ungdom som hadde opplevd vold fra annen ungdom rapporterte signifikant oftere at de var plaget av alle typer smerter, unntatt magesmerter. Andelen som rapporterte de ulike smertetilstandene var fra 1,4 til 1,8 ganger større blant dem som var utsatt for vold fra ungdom enn blant dem som ikke var utsatt, fra 30,0–54,7 prosent blant de som ikke var utsatt til 38,2–62,1 prosent blant de som var utsatt for vold fra ungdom.

For dem som hadde vært utsatt for vold fra voksne var andelene som rapporterte at de hadde vært plaget av smerter ulike steder i kroppen fra 1,6 til 2,3 ganger større enn for dem som ikke var utsatt, fra 32,3–55,7 prosent blant de som ikke var utsatt til 43,3–68,0 prosent blant dem utsatt for vold fra voksne. For dem som hadde vært utsatt for seksuelle overgrep var andelene som rapporterte smerter de ulike stedene i kroppen 1,9 til 2,9 ganger større⁸, fra 32,1–55,3 prosent for de som ikke var utsatt til 46,8–76,9 prosent blant dem utsatt for seksuelle overgrep.

Ryggsmerter var gjennomgående den typen smerte som var mest for-øket hos de volds- og overgrepsutsatte ungdommene. Av de som var utsatt for vold fra voksne var det 54,1 prosent (165 personer) som hadde vært plaget av rygg-smerter og blant de som hadde vært utsatt for seksuelle overgrep hadde 59,9 prosent (167 personer) vært plaget av slike smerter.

Medikamentbruk

Ungdommene ble spurt om de tok ulike kategorier av medikamenter, og hvor ofte de tok dem. Av ungdommene i undersøkelsen var det 8,6 prosent (607 personer) som rapporterte at de tok smertestillende uten resept ukentlig

⁸ Ingen konfidensintervall (95%) inkluderte 1.

eller oftere. 2,6 prosent (181 personer) tok smertestillende med resept ukentlig eller oftere, 0,7 prosent (48 personer) tok sovemedisin ukentlig eller oftere, 0,9 prosent (66 personer) tok beroligende medisin ukentlig eller oftere og 0,4 prosent (28 personer) tok medisin mot depresjon ukentlig eller oftere. Til sammen var det 9,7 prosent i hele utvalget som rapporterte at de ukentlig brukte minst en form for smertestillende medisin, sovemedisin, beroligende medisin eller antidepressiv.

Blant dem som var utsatt for vold fra ungdom var andelen som tok smertestillende uten resept 1,7 ganger høyere enn for dem som ikke var utsatt, 12,3 mot 7,7 prosent. For smertestillende med resept var andelen 2,2 ganger høyere, for sovemedisin 3,1 ganger høyere, for beroligende 4,1 ganger høyere og for medisin mot depresjon var andelen 2,6 ganger høyere.⁹

Blant dem som var utsatt for vold fra voksne var andelen som jevnlig tok smertestillende uten resept 2,6 ganger høyere enn for dem som ikke var utsatt, 8,2 mot 18,6 prosent. Andelen som tok smertestillende med resept var 4,7 ganger høyere, andelen som tok sovemedisin var 8,5 ganger høyere, for beroligende var andelen 7,3 ganger høyere og for medisin mot depresjon 9,0 ganger høyere.¹⁰

Blant dem som hadde vært utsatt for seksuelle overgrep var andelen som jevnlig tok smertestillende uten resept 3,1 ganger høyere enn for dem som ikke var utsatt, 8,0 mot 21,2 prosent. For smertestillende med resept var andelen 3,8 ganger høyere, for sovemedisin 9,4 ganger, for beroligende 4,0 ganger og for medisin mot depresjon 9,1 ganger høyere andel.¹¹

Alle former for vold og overgrep som ble målt i denne studien var altså signifikant assosiert med økt bruk av medikamenter. Spesielt vold fra voksne og seksuelle overgrep var knyttet til en markant økt bruk av alle typene medikamenter. Smertestillende med og uten resept var de formene for medikamenter som var vanligst brukt blant ungdommene. Derfor er det den forhøyede bruk av smertestillende hos volds- og overgrepsutsatt ungdom man bør være spesielt oppmerksom på.

⁹ Ingen konfidensintervall (95%) inkluderte 1.

¹⁰ Ingen konfidensintervall (95%) inkluderte 1.

¹¹ Ingen konfidensintervall (95%) inkluderte 1.

Oppsummering helse og livsstil: Hvordan har voldsutsatt ungdom det?
Ungdom som er utsatt for vold og seksuelle overgrep oppfatter sin helse som dårligere, har oftere smerter og psykiske plager, bruker oftere medikamenter og har vært beruset flere ganger enn ungdom som ikke er utsatt. Sammenhengene er tydelige både for vold fra ungdom, vold fra voksne og seksuelle overgrep, men er sterkest for de to sistnevnte fenomenene.

Hvor ofte ungdommene selv hadde drukket seg beruset viste seg å ha en sterk sammenheng med å være utsatt for vold med både ungdom og voksne som utøvere, og for seksuelle overgrep. Både de som hadde vært beruset én gang, to til fire ganger, fire til ti ganger og mer enn ti ganger, er oftere utsatt for vold fra ungdom og seksuelle overgrep enn de som aldri har vært det, stigende med antall ganger beruset. Ut fra at undersøkelsene som ligger til grunn for denne rapporten bygger på en tversnittundersøkelse der data er innsamlet bare på ett tidspunkt, er det derfor det ikke mulig å vite om vold og overgrep har funnet sted samtidig med alkoholrusen, på et tidligere tidspunkt eller i etterkant.

Hvilke faktorer var de viktigste?

I dette kapitlet har vi presentert hvordan en rekke faktorer i ungdommenes liv kan settes i sammenheng med det å ha opplevd vold eller seksuelle overgrep det året de var 10-klassinger i Oslo. Statistisk er det mulig å vurdere hvordan flere slike faktorer virker sammen og hvilke faktorer som er viktigst. Dette framstilles nedenfor i tre såkalte regresjonsanalyser.

De tre viktigste faktorene var problemer hos foreldrene, ungdommens egne alkoholvaner og foreldrenes utdanning. Problemer hos foreldrene (rusproblemer, psykiske problemer og økonomiske problemer) hadde en sterk sammenheng med alle former for vold og overgrep, også når andre faktorer var kontrollert for. Det samme gjaldt ungdommens alkoholvaner. Foreldrenes utdanning var assosiert med vold fra ungdom og vold fra voksne, men ikke med seksuelle overgrep.

Selv når faktorene over var kontrollert for, var gutter mer utsatt for vold fra ungdom, og jenter mer utsatt for seksuelle overgrep. Forskjellene mellom ungdom av norske foreldre og ungdom med innvandrerbakgrunn i utsatthet for vold fra ungdom og seksuelle overgrep, ble borte når det ble kontrollert

for alkoholbruk. Det vil si at innvandrerungdommenes lavere utsatthet henger sammen med ulikheter mellom gruppene i alkoholbruk. Sammenhengen mellom å oppleve vold fra voksne og være innvandrerungdom, er imidlertid klar også når alkoholbruk og de andre faktorene er tatt med i vurderingen. Barn av innvandrere er imidlertid ikke signifikant forskjellig fra ungdom med norsk bakgrunn.

Ulikhetene i forekomst av vold fra ungdom, vold fra voksne og seksuelle overgrep i de ulike byregionene i Oslo, kan bare i noen grad forklares ut fra sosiale faktorer som utdanning og problemer hos foreldrene. Andre forklaringer på denne sammenhengen kan skyldes individuelle faktorer som ikke er målt i denne undersøkelsen, eller det kan ha å gjøre med sosiale forskjeller mellom bydelene som kriminalitetsrate, befolkningssammensetning, stabilitet i bosetning, steder å være for ungdom, hjelpetilbud til foreldre som har det vanskelig, eller andre forhold som denne undersøkelsen ikke har inkludert.

*Tabell 3: Logistisk regresjonsanalyse med vold fra ungdom, vold fra voksne og seksuelle overgrep som avhengige variabler. Tabellen viser beta-koeffisientene for de ulike uavhengige variablene. * betyr statistisk signifikant på 5 prosent-nivå, ** betyr statistisk signifikant på 1 prosent-nivå. Foreldrenes inntekt, foreldrenes utdanning og alkoholberuselse er kontinuerlige variabler, de andre er variabler med bare to verdier. For byregionene er ytre vest referansekategori.*

	Vold fra ungdom	Vold fra voksne	Seksuelle overgrep
	B	B	B
Kjønn: gutt 0 jente 1	-1,17**	0,04	1,28**
Foreldres utdanning	-0,14**	-0,14*	-0,13
Foreldres inntekt	-0,01	-0,07	0,05
Innvandrer	-0,11	0,57*	0,01
Barn av innvandrer	-0,09	0,65**	0,09
Foreldre rusproblemer	0,36*	0,53*	0,67**
Foreldre psykiske problemer	0,54**	1,39**	0,69**
Foreldre økonomiske problemer	0,36**	0,64**	0,22
Egen alkoholberuselse	0,26**	0,28*	0,31**
Osloregion: Indre vest	0,05	0,25	0,54*
Osloregion: Indre øst	0,32*	0,47	0,55
Osloregion: Gamle drabantbyer	0,26*	0,13	0,48*
Osloregion: Nye drabantbyer	0,30**	0,46*	0,42*

Styrker og svakheter ved denne undersøkelsen

Undersøkelsens styrker er først og fremst den høye deltagelsen og det store utvalget av ungdom, over 7000 10. klassinger i Oslo. De omfattende ungdomsundersøkelsene med spørsmål om en lang rekke andre forhold, som ikke direkte knytter seg til vold og overgrep, ga også gode muligheter for å belyse hvordan disse andre forholdene kunne henge sammen med vold og overgrep.

Studiens svakhet er først og fremst at den ikke kan si noe om årsak til vold og overgrep eller belyse konsekvenser. Denne studien beskriver assosiasjoner mellom vold og overgrep og kjente risikofaktorer og noen indikasjoner på helse. Rapporten bygger på tverrsnittsdata hvor all informasjon er innhentet samtidig, og kan derfor ikke fastslå årsakssammenhenger. For å belyse årsaker og konsekvenser trenger vi, ideelt sett, store oppfølgingsstudier som følger barn fra før volden skjer. Spørsmålene om vold og seksuelle overgrep er lite detaljerte, ut over at det er gitt noen få eksempler på handlinger som omfattes av begrepene vold og overgrep. Det ble ikke spurt om relasjon til voldsutøver eller den sosiale sammenhengen voldsepisoden skjedde i, utover om voldsutøveren var ungdom eller voksen. Det ble ikke gitt noen eksakt aldersgrense mellom ungdom og voksen utøver. Det kan derfor være vanskelig å si om for eksempel en 18-årig kamerat ville blitt oppfattet som ungdom eller voksen. Selvrapporterte data om vold og overgrep er forbundet med usikkerhet, som også er tilfelle ved målinger av andre fenomener. Påliteligheten av slik selvrapportering knyttes ofte til spørsmålsformuleringen. Konkrete, atferdsbeskrivende spørsmål regnes som bedre enn såkalte spørsmål som inneholder «merkelapper», dvs. begreper som det kan være uenighet om definisjonen av (for eksempel «vold», «voldtekt»). I denne undersøkelsen er det brukt en kombinasjon ved at begrepene «vold» og «seksuelle overgrep» er benyttet sammen med eksempler på handlinger. Det at disse begrepene er brukt i spørsmålene kan gi underrapportering. I undersøkelsen ble det heller ikke spurt om antall eller hyppighet for voldsepisodene. Det var derfor ikke mulig å skille mellom ungdom som hadde opplevd én eller mange volds-episoder i løpet av det siste året.

2 Elever i videregående skole i Oslo: Vitneerfaringer, vold og overgrep

Anne Skevik Grødem

Norsk Institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring

Innledning

Hvilke former for vold og overgrep opplever ungdom i Oslo, og hvor utsatte er Oslo-ungdom sammenlignet med ungdom andre steder i landet? Dette er spørsmålene som diskuteres i dette kapitlet. Data kommer fra LUVU-undersøkelsen som gjennomføres av NOVA. LUVU-undersøkelsen baserer seg på informasjon fra avgangselever i videregående skole. Informantene her er altså noe eldre enn informantene i Ungdomshelseundersøkelsen. LUVU har innhentet svært detaljerte data om ungdommenes opplevelser av vold fra foreldre og opplevelser av seksuelle overgrep. I tillegg spør LUVU om vitneerfaringer, altså det at ungdommene har sett mor og/eller far bli utsatt for krenkende eller voldelig atferd. Dette er den første undersøkelsen hvor omfanget av både vold og seksuelle overgrep blant barn og unge er kartlagt på en så omfattende og detaljert måte i Norge. Resultatene er tidligere publisert i det som i denne fremstillingen omtales som prosjektets hovedrapport (Mossige og Stefansen 2007).

I dette kapitlet skal vi først presentere LUVU-dataene litt nærmere, og diskutere noen fordeler og ulemper med dette materialet. Deretter gir vi en oversikt over hvor utsatte ungdommene i Oslo er for de ulike formene for vold og overgrep, sammenlignet med ungdom i landet for øvrig. Hvis det er slik at Oslo-ungdom er mer utsatt enn andre, kan dette skyldes at de har andre kjennetegn enn ungdom for øvrig. For eksempel vet vi at det bor flere med innvandrerbakgrunn i Oslo enn andre steder i landet, og også at flere familier i Oslo har dårlig økonomi. Vi skal derfor diskutere hvorvidt Oslo-ungdom skiller seg fra ungdom andre steder på bestemte bakgrunnsfaktorer, og gjøre noen analyser som kontrollerer for om disse kjennetegnene kan forklare hvorfor Oslo-ungdom eventuelt skiller seg ut. Etter denne systematiske

sammenligningen mellom ungdom i Oslo og ungdom i resten av landet, skal vi se spesielt på Oslo-respondentene i utvalget og på hvilke av disse som har høyest risiko for å oppleve vold og overgrep. Hensikten med denne delen av kapitlet er å informere det forebyggende arbeidet, og gi bedre kunnskap om hva man skal se etter når man ønsker å fange opp de sårbare ungdommene. Til slutt ser vi litt nærmere på ungdommenes beskrivelser av seksuelle overgrep, og sammenholder beskrivelsene fra Oslo-ungdom med de beskrivelsene som gis av utvalget som helhet. Dette skaper en overgang til kapittel 3, som tar opp ungdommenes egne beskrivelser av overgrep.

Datamaterialet: LUVØ

Utgangspunktet for undersøkelsen er et landsrepresentativt utvalg av 3. klassetrinn på videregående skoler. Elevene i de uttrukne klassene fikk et informasjonsbrev om undersøkelsen, der de også fikk mulighet til å reservere seg mot å delta. De som valgte å delta fikk to skoletimer til rådighet og fylte ut skjemaet i klasserommet. De som var fraværende den dagen undersøkelsen ble gjennomført, fikk tilbud om å fylle ut skjemaet på et senere tidspunkt. Kontaktpersonene på skolen fikk beskjed om å behandle undersøkelsen som en prøve, slik at elevene skulle sitte langt fra hverandre og at det skulle være ro i rommet til alle var ferdige. Informasjonsskrivet til undersøkelsen opplyste om at de som eventuelt fikk behov for å snakke med noen i etterkant kunne kontakte skolehelsetjenesten eller sosiallæreren på skolen.

Selve utvalgstrekkningen ble foretatt av Statistisk sentralbyrå (SSB) etter mønster fra Ung i Norge-undersøkelsene (Rossow og Bø, 2003). Helt konkret betyr dette at skolene ble gruppert i fem regioner, og innenfor hver region i tre grupper ut fra skoletype¹² (det vil si rene allmennfaglige skoler, rene yrkesfaglige skoler og skoler med både yrkesfag og allmennfag). De fem regionene er: (1) Oslo, (2) det sentrale Østlandet utenfor Oslo (Akershus, Østfold, Vestfold), (3) Østlandet forøvrig og Sørlandet (Hedmark, Oppland, Buskerud, Telemark, Aust-Agder og Vest-Agder), (4) Vestlandet (Rogaland,

¹² Et trinn regnes som allmennfaglig (AF) dersom flere enn 95 prosent av elevene går på allmennfaglig studieretning, og som yrkesfaglig (YF) dersom flere enn 95 prosent av elevene går på yrkesfaglig studieretning. Ellers regnes trinnet som kombinert AF/YF.

Hordaland, Sogn og Fjordane, Møre og Romsdal) og (5) Midt- og Nord-Norge (Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag, Nordland, Troms, Finnmark) (for mer om trekking av utvalg og inndeling i regioner, se Mossige og Stefansen 2007, kap. 2 og vedlegg A). 782 av de 7033 respondentene i undersøkelsen bor i Oslo. I utvalgstrekkingen var Oslo en egen region, mens de andre større byene i Norge inngår i andre regioner: Bergen og Stavanger i region vestlandet, Trondheim og Tromsø i region midt- og nord. I prinsippet kunne vi ønske å sammenligne forekomsten av vold og krenkelser i Oslo med tilsvarende forekomster i de andre større byene, men måten utvalget er trukket på gjør dette vanskelig. Vi holder oss derfor til sammenligning mellom regioner.

Det at undersøkelsen henvendte seg til avgangselever (VK II) i videregående skole har noen viktige konsekvenser. Et helt sentralt poeng er at personer over 18 år selv kunne avgjøre om de ville delta eller ikke. For yngre respondenter må foreldrene samtykke. Fordi vold i hjemmet og seksuelle overgrep var hovedtemaet for undersøkelsen, er det grunn til å tro at nettopp de som er mest utsatte for slike ting ville bli nektet av foreldrene å delta. Et annet poeng er at 18–19-åringer er gamle nok til å ha erfaringer med situasjoner der vold og seksuelle overgrep ofte utspiller seg, som fester med bruk av (lovlige eller ulovlige) rusmidler og seksuelt ladede situasjoner. Flere vil dermed ha slike erfaringer enn det som er tilfelle blant yngre ungdom. En tredje fordel er at 18–19-åringer er mer modne, og i større grad enn noe yngre ungdom klarer å motstå eventuelle fristelser til å gi «tullesvar» på de alvorlige temaene undersøkelsen tar opp. En manuell gjennomgang av skjemaene avslørte lite åpenbart tull, og tydet på at respondentene hadde tatt undersøkelsen alvorlig (Valset og Stefansen 2007).

Den alvorligste begrensingen med å henvende seg til elever på VK II er at vi mister flere elever som dropper ut av videregående skole enn om utvalget hadde vært trukket fra første årstrinn ved videregående skole. Ikke alle unge begynner på videregående skole, og av de som begynner, er det et ganske betydelig frafall i løpet av de årene utdanningen varer (Støren, Helland og Grøgaard 2007). Unge med innvandrerbakgrunn, og unge med foreldre som har lav utdanning, lav inntekt og/eller som står utenfor arbeidsmarkedet, dropper ut oftere enn andre. Disse gruppene er derfor sannsynligvis underrepresenterte i vårt utvalg. Utvalget er dessuten skjevfordelt med hensyn på

kjønn og studieretning: andelen jenter og gutter i utvalget er henholdsvis 58 og 42 prosent. Andelen allmennfagelever er høyere enn andelen yrkesfagelever, henholdsvis 68 og 32 prosent. En viktig grunn til at særlig gutter på yrkesfaglige studieretninger er underrepresentert, er at mange i denne gruppa var ute i praksis da undersøkelsen ble gjennomført.

Hva kan så dette materialet fortelle oss om geografisk fordeling av vitneerfaringer, vold og seksuelle overgrep? Er Oslo-ungdom mer eller mindre utsatte enn andre, eller finner vi ingen regionale forskjeller? Dette er spørsmålet i neste avsnitt.

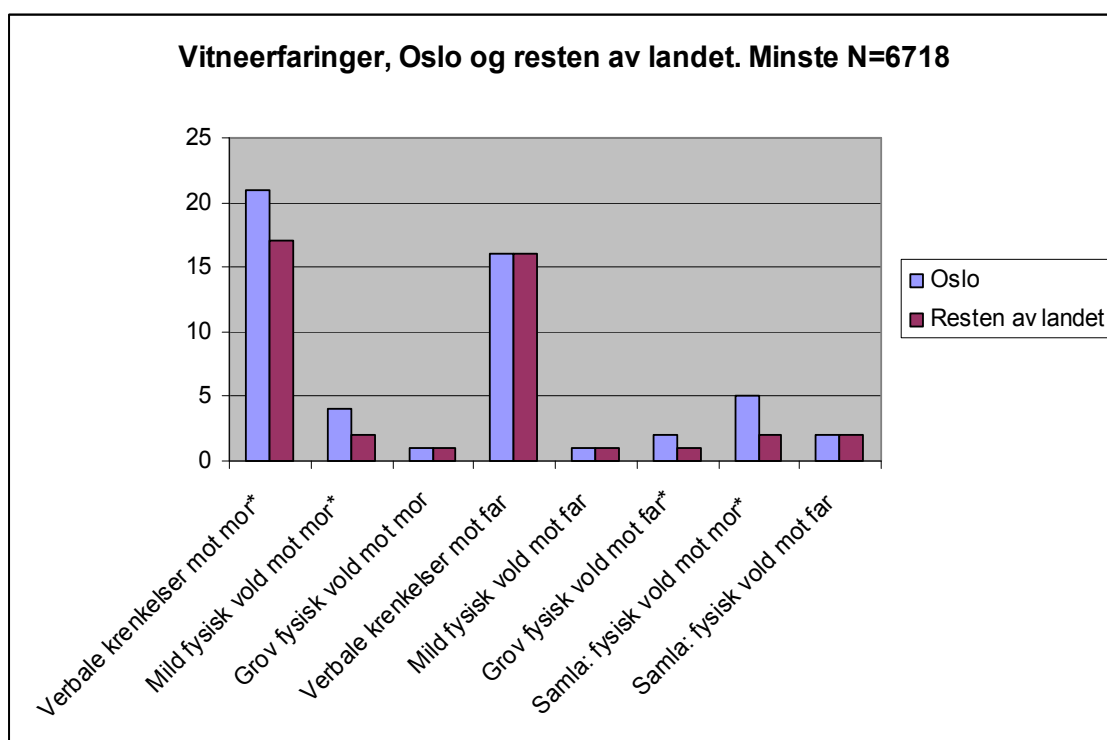
Oslo-ungdoms vitneerfaringer og opplevelser av vold og overgrep

Vi starter med å se på hvor utsatte ungdom i Oslo er for vold fra voksne (mot dem selv eller mot nære omsorgspersoner) og seksuelle overgrep, sammenlignet med ungdom andre steder i landet. LUVO-materialet inneholder svært detaljert informasjon om dette: 12 spørsmål tar opp vitneerfaringer relatert til mor, 12 tilsvarende vitneerfaringer relatert til far. 14 spørsmål handler om voldelige ting mor har gjort mot dem, 14 spørsmål handler om ting far har gjort. Endelig har vi 11 spørsmål som dreier seg om seksuelle overgrep. For hvert av disse 63 spørsmålene bes respondentene oppgi om de har opplevd dette i løpet av det siste året og/eller tidligere (vitneerfaringer) eller eventuelt før og/eller etter at de fylte 13 år (vold og seksuelle overgrep). I dette kapitlet forenkler vi informasjonen på to måter: for det første konsentrerer vi oss bare om de hendelsene som ligger nærmest i tid, altså siste år for vitneerfaringer og etter fylte 13 for vold og seksuelle overgrep. For det andre oppsummerer vi de 63 spørsmålene til seks hoveddimensjoner:

- (1) ungdommen har vært vitne til at mor er blitt utsatt for vold,
- (2) ungdommen har vært vitne til at far er blitt utsatt for vold,
- (3) ungdommen har vært utsatt for vold fra mor,
- (4) ungdommen har vært utsatt for vold fra far,
- (5) Ungdommen har vært utsatt for milde seksuelle overgrep,
- (6) ungdommen har vært utsatt for grove seksuelle overgrep.

For øvrig finnes spørreskjemaet til LUVU-undersøkelsen i hovedrapporten fra prosjektet (Mossige og Stefansen 2007, vedlegg B).

I mange av tabellene og figurene i dette kapitlet rapporteres hva som er «minste N». N er alltid det antall som har svart. Flere av tabellene og figurene viser mer enn en fordeling, for eksempel viser figur 2.1 nedenfor åtte dimensjoner (verbale krenkelser, mild vold og grov vold mot mor eller far, samt samlemålet all fysisk vold mot mor eller far). Antallet som har svart på de ulike dimensjonene varierer: 6912 har svart på alle spørsmålene som omhandler verbale krenkelser mot mor, 6939 har svart på alle som handler om mild vold mot mor, 6912 spørsmålene om grov vold mot mor. 6786 har svart på alle spørsmål om verbale krenkelser mot far, 6789 på alle om mild vold mot far, og 6735 respondenter har svart på alle spørsmålene som handler om grov vold mot far. 6899 har svart på alle spørsmålene om vold og krenkelser mot mor, mens 6718 har svart på alle spørsmål om krenkelser mot far. Antallet respondenter er lavest for samlemålet om vold mot far. Derfor oppgis dette tallet som minste N i figuren. For alle tabeller og figurer gjelder det altså at ingen fordeling som presenteres er basert på færre respondenter enn det som oppgis som minste N.

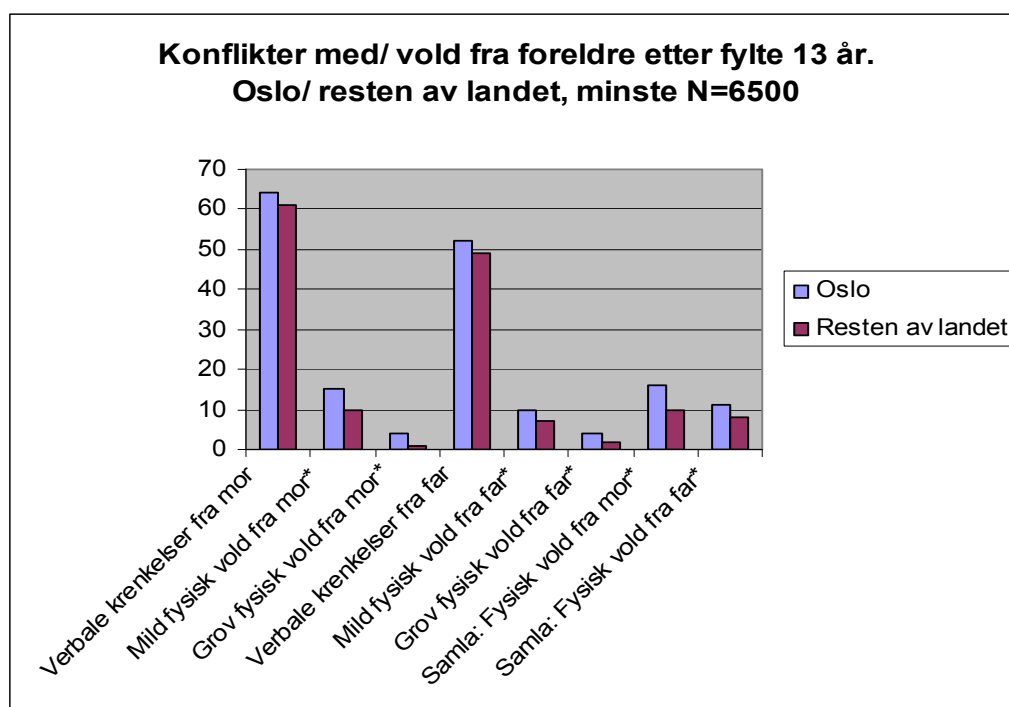

* Forskjellen mellom Oslo og resten av landet er signifikant på 5%-nivå.

Figur 2.1 Vitneerfaringer. Osloungdom og ungdom i resten av landet. Minste N=6718.

Vi ser først på vitneerfaringer, altså det å ha sett eller hørt mor eller far bli utsatt for krenkelser eller vold. Spørsmålet er begrenset til ting som har skjedd hjemme, om noen av foreldrene er blitt overfalt på gata eller har havnet i slagsmål på puben er altså ikke relevant for disse spørsmålene. Vi ser av figur 2.1 at Oslo-ungdom litt oftere enn annen ungdom har slike erfaringer, særlig når det gjelder vold mot mor. Oslo-ungdom har oftere enn ungdom andre steder i landet opplevd at mor er blitt utskjelt eller truet hjemme, og de har oftere sett at hun er blitt utsatt for mild vold. Den samlede andelen som har sett eller hørt en eller annen form for vold mot mor er dermed også høyere i Oslo enn i resten av landet.

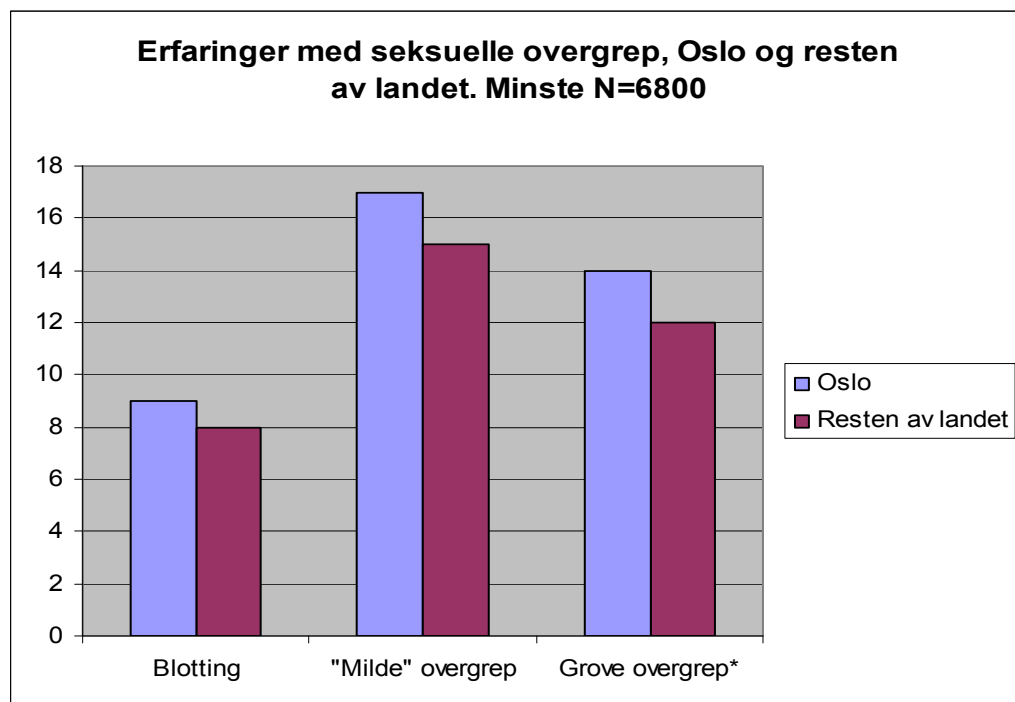
Ser vi på vold mot far, finner vi «motsatte» resultater: Oslo-ungdom har oftere sett far bli utsatt for grov vold, men det er ingen forskjeller med hensyn til verbale krenkelser eller mild fysisk vold. Samlet forteller figur 2.1 samtidig at de færreste ungdommer i Norge har opplevd noen form for vold mot noen av foreldrene sine, og at der vold og krenkelser forekommer er det aller vanligste verbale krenkelser som utskjelling, hån og trusler. Men minoriteten som har opplevd at foreldrene er blitt utsatt for direkte fysisk voldsbruk er litt større i Oslo enn i landet for øvrig.

* Forskjellen mellom Oslo og resten av landet er signifikant på 5%-nivå.

Figur 2.2. Konflikter med foreldre og opplevd vold fra foreldre etter fylte 13 år, ungdom i Oslo og resten av landet. Minste N=6500.

Figur 2.2 viser andelen som har opplevd at mor eller far har utsatt dem for vold eller krenkelser, enten verbale krenkelser (skreket til dem, skjelt dem ut, hånet eller truet dem), eller ulike former for fysisk vold. Forskjellene mellom Oslo og resten av landet er noe tydeligere her enn for vitneerfaringene: for alle formene for fysisk vold, både fra mor og far, sier Oslo-ungdom oftere enn andre at de har vært utsatt for dette. Igjen ser vi imidlertid at verbale krenkelser er klart det mest vanlige. Halvparten av ungdommene i undersøkelsen har opplevd dette fra far, og rundt 60 prosent har opplevd verbale krenkelser fra mor. Dette er en indikasjon på at konfliktnivået kan være høyt i familier med tenåringsbarn, og er kanskje ikke så mye å legge vekt på i seg selv. For de verbale krenkelsene er det heller ingen signifikante forskjeller mellom Oslo-ungdom og ungdom i andre deler av landet. Ser vi på de samlede andelen som har opplevd en eller annen form for fysisk vold fra en eller begge foreldre, ser vi at 16 prosent av ungdommene i Oslo har opplevd vold fra mor, mens 11 prosent har opplevd vold fra far. De tilsvarende andelenene for ungdom i landet utenfor Oslo er 10 og 8.

* Forskjellen mellom Oslo og resten av landet er signifikant på 5%-nivå.

Figur 2.3. Erfaringer med seksuelle overgrep etter fylte 13 år, Oslo og resten av landet. Minste N=6800.

I figur 2.3 ser vi på andelen som har opplevd seksuelle overgrep. Her følger vi Mossige og Stefansen (2007: kap. 5) i å betrakte blotting som en egen kategori, mens vi for øvrig skiller mellom milde og grove overgrep. «Milde» overgrep omfatter alle oppgitte krenkelser som dreier som om beføling og onanering, mens grove overgrep omfatter alle andre former for uønskede seksuelle handlinger, inkludert voldtektsforsøk og voldtekt (se Mossige og Stefansen 2007, vedlegg B). Figuren viser igjen at ungdom i Oslo er mer utsatt enn ungdom andre steder, men forskjellen er statistisk signifikant bare for de grove overgrepene.

Helhetsbildet fra denne gjennomgangen er altså at ungdom i Oslo er noe mer utsatt for vold og overgrep enn ungdom som bor andre steder i Norge. Det kan være mange grunner til dette. En grunn vi ikke kan utelukke er at ungdom i Oslo systematisk skiller seg fra ungdom i Norge for øvrig på noen bakgrunnsfaktorer. Hvis det er slik at ungdom i familier med dårlig økonomi opplever mer vold enn andre, og familier i Oslo oftere enn andre har dårlig økonomi, så er sammenhengen mellom «Oslo» og «voldsutsatthet» rent spuriøs – da handler det ikke om byen, men om økonomi og økonomisk ulikhet mellom landsdeler. I neste avsnitt skal vi se på tre bakgrunnsfaktorer ved familier som kan tenkes å virke inn på utsattheten for vold og overgrep: innvandrerbakgrunn, familieform og familiens økonomi. For hver av de tre indikatorene skal vi se om det er forskjeller mellom Oslo og resten av landet, hvorvidt indikatoren har betydning for ungdommenes voldsutsatthet, og – gitt at svaret på de to første spørsmålene er ja – på hvorvidt ungdom i Oslo fortsatt skiller seg negativt ut når vi kontrollerer for disse bakgrunnsfaktorene. Dette vil gi oss mer innsikt i hvorvidt Oslo-ungdommens økte utsatthet hovedsakelig skyldes at flere av de sårbare ungdommene bor i Oslo eller om den skyldes kontekstuelle forhold ved det å bo i Oslo.

Regionale forskjeller og kjennetegn ved familien

En svært høy andel av innvandrerne i Norge bor i Oslo. Dette er kjent fra offentlig statistikk: i 2006 hadde drøyt 8 prosent av befolkningen på landsbasis innvandrerbakgrunn, mens tallet for Oslo var 23 prosent (Forgaard 2006). Disse 23 prosentene fordelte seg på 19 prosent med «ikke-vestlig»

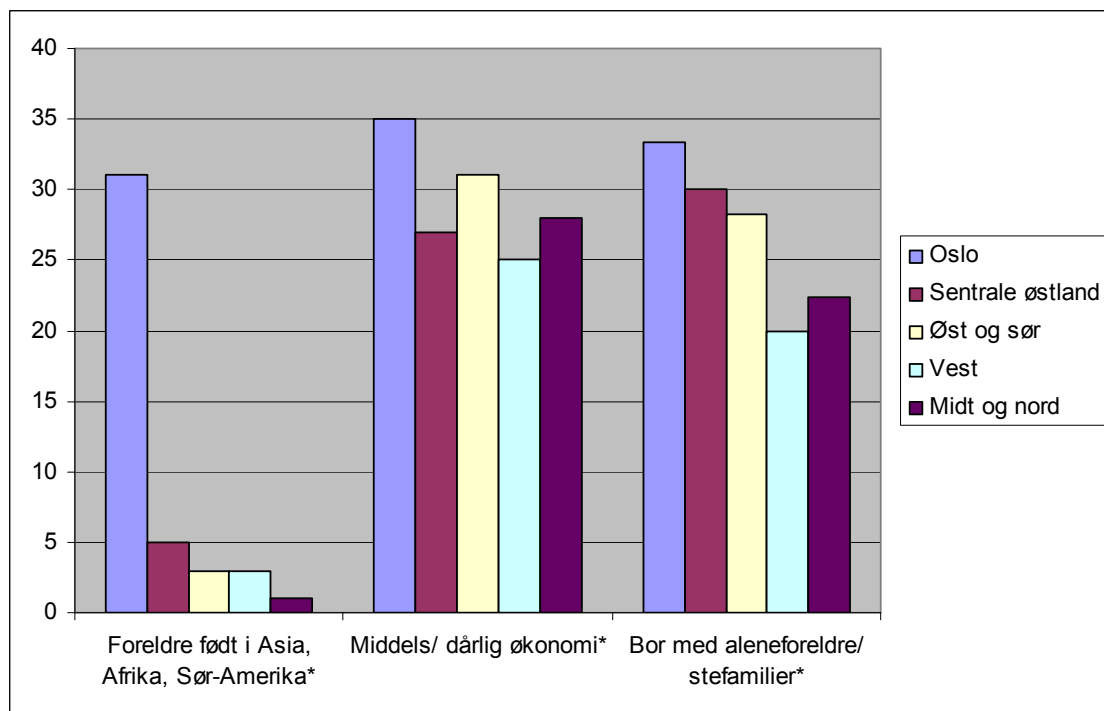
bakgrunn og fire prosent med «vestlig» bakgrunn¹³. I LUVU-undersøkelsen har vi bedt ungdommene redegjøre for hvor mødrene og fedrene deres er født: i Norge, i et annet nordisk land, i et annet europeisk land, i Asia, i Afrika, i Sør-Amerika eller i Nord-Amerika eller Oseania. Vi følger Statistisk sentralbyrå i å klassifisere ungdommene som innvandrere hvis de har to foreldre som er født utenfor Norge. Hvis en av foreldrene er født i Norge, regnes barnet som norsk. I denne undersøkelsen har 6373 av de 6975 som har svart på spørsmålet minst en norskfødt forelder. 317 har to asiatiskfødte foreldre, 93 to afrikanskfødte foreldre, og 13 to foreldre som er født i Sør-Amerika. Analysene av innvandrerbakgrunn skiller mellom (1) de som har to foreldre født i Asia, Afrika eller Sør-Amerika, og (2) alle andre.

Vi må forvente å finne flere familier med dårlig økonomi i Oslo. Flere analyser har vist ikke bare at inntektsforskjellene er større i Oslo enn i landet for øvrig (Epland 2008), men også at andelen lavinntektsfamilier er langt høyere i Oslo enn i resten av landet (Mogstad 2005, Epland og Kirkeberg 2007). I denne undersøkelsen er familiens økonomiske situasjon målt gjennom spørsmålet «Har familien din hatt god eller dårlig råd de siste 2 årene?». I analysene skiller vi mellom to kategorier. De som har svart «vi har hatt god råd hele tiden / vi har stort sett hatt god råd» (N=4974) og de som svarer at økonomien har vært «verken god eller dårlig», «stort sett dårlig/ dårlig hele tiden» eller «økonomien har variert mye» (N=1962). Ungdommenes egne svar på dette spørsmålet er ikke noe perfekt mål på hvordan familiens økonomi faktisk har vært (jf. Grødem 2008). Dette er snarere et mål på ungdommenes subjektive opplevelse. At denne subjektive opplevelsen ikke er helt tilfeldig viser seg imidlertid i at det er svært sterke sammenhenger mellom det å oppgi at familien ikke har god økonomi, og hva ungdommene sier om foreldres mottak av sosialhjelp og uførepensjon, foreldres – særlig fars – utdanning – og hvorvidt familien eier egen bolig (tabellene er ikke vist). Vi godtar derfor dette spørsmålet som et, riktignok løst, mål på familieøkonomien.

Den tredje bakgrunnsfaktoren vi ser på, er hvem ungdommene bor sammen med. Her er det mange mulige kombinasjoner (N for hele utvalget i

¹³ «Vestlige land» omfatter her Vest-Europa, USA, Canada og Oseania. «Ikke-vestlige» land er alle andre, inkludert det tidligere Øst-Europa.

parentes): begge foreldrene (4160), bare mor (729), bare far (194), omtrent like mye hos mor og far (289), mor og ny samboer/ektefelle (467), far og ny samboer/ektefelle (106), fosterhjem/fosterforeldre (14), ingen (bor alene) (313), bofellesskap/deler hybel (371), egen samboer/ektefelle (316), og annet, for eksempel familiehjem, institusjon (17). Det er visse regionale forskjeller i hvem ungdommene bor sammen med, men vi skal ikke gå mye nærmere inn på dette her. Det er imidlertid verdt å merke seg at andelen som bor alene, i bofellesskap eller sammen med egen partner, er vesentlig høyere i Midt- og Nord-Norge enn i noen annen region: 25 prosent, mot 14 prosent i landet som helhet. Dette har naturligvis sammenheng med de store geografiske avstandene i de nordligste fylkene – mange har måttet flytte på hybel for å gå på videregående skole.

* Forskjellen mellom regionene er signifikant på 5%-nivå.

Figur 2.4. Prosentandel (a) med foreldre født i Asia, Afrika eller Sør-Amerika, (b) med dårlig økonomi og (c) som bor med en forelder/ en forelder og stefforelder/ like mye hos begge foreldre, etter region. Minste N=6936.

Figur 2.4 viser fordelingen på disse tre bakgrunnsfaktorene – innvandrerbakgrunn, familieøkonomi og familieform – i LUVO-undersøkelsens fem regioner. Figuren viser andel med to foreldre født i Asia, Afrika eller Sør-Amerika, andelen som sier at økonomien har vært middels, dårlig eller

varierende, og andelen som bor med en forelder / en forelder og steforeldre/ like mye hos begge foreldre, etter region. Denne kategoriseringen av familieformer er valgt fordi vi ønsker å skille mellom flertallet som bor hos begge biologiske foreldre på den ene sida, og de som har foreldre som bor hver for seg på den andre, samtidig som vi holder de som har flyttet for seg selv utenfor.

Ikke overraskende skiller Oslo seg markant ut med en høy andel respondenter med foreldre født i Asia, Afrika og Sør-Amerika. Hele 31 prosent av respondentene i Oslo hadde familiebakgrunn fra land i disse verdensdelene, mot fem prosent eller færre i de andre regionene. Forskjellene for de andre bakgrunnsfaktorene er mindre, men andelen er likevel høyest i Oslo: 35 prosent av Oslo-respondentene oppgir at familien har middels, dårlig eller varierende økonomi, mens andelen i de andre regionene (unntatt Øst/Sørlandet) varierer mellom 25 og 30 prosent. Tilsvarende bor 33 prosent av respondentene i Oslo sammen med enslige foreldre, mor/ far og ny partner eller like mye hos hver av foreldrene, mens andelen i de andre regionene varierer fra 30 prosent i det sentrale østlandsområdet til 20 prosent i vestlandsfylkene.

Mossige og Stefansen (2007) presenterer tall som tyder på at ungdom med innvandrerbakgrunn er noe mer utsatt for vold enn ungdom med to norskfødte foreldre, og at ungdom som oppgir at familieøkonomien er dårlig er klart mer utsatte enn ungdom fra bedrestilte familier. Disse analysene repeteres ikke her. Hovedrapporten (Mossige og Stefansen, 2007) går derimot ikke inn på forskjeller avhengig av familieform. For å få et inntrykk av hvorvidt slike forskjeller finnes, viser tabell 2.1 andelen gutter og jenter som har opplevd ulike former for vold og overgrep etter hvem de bor sammen med.

Tabell 2.1. Ulike vitne-, vold- og overgrepserfaringer, etter kjønn og hvem respondenten bor sammen med.

	Vitne: fysisk vold mot mor		Vitne: fysisk vold mot far		Utsatt for fysisk vold fra mor		Utsatt for fysisk vold fra far		Milde seksuelle overgrep		Grove seksuelle overgrep	
	Gutter	Jenter	Gutter	Jenter	Gutter	Jenter**	Gutter**	Jenter	Gutter**	Jenter**	Gutter*	Jenter**
Bor med begge foreldre	2	3	1	2	7	9	7	8	7	18	6	12
Bare mor	2	5	3	2	9	20	6	9	9	21	9	18
Bare far	3	3	1	2	14	12	14	5	7	18	6	21
Delt bosted	3	1	3	1	8	8	4	7	6	15	10	15
Mor og ny partner	4	3	1	3	11	21	8	7	14	21	10	16
Far og ny partner	6	8	4	2	6	15	14	12	6	14	8	9
Alene/ bofellesskap	3	5	0	2	9	16	9	9	13	28	11	23
Egen partner	3	3	0	0	9	14	22	9	9	23	12	23
Alle	2	3	2	2	8	13	8	8	8	20	7	15
(N=)	(2829)	(3971)	(2734)	(3898)	(2729)	(3886)	(2617)	(3800)	(2760)	(3945)	(2655)	(3738)

* P<.05 for sammenligning mellom familietyper.

** P<.01 for sammenligning mellom familietyper.

Resultatene i tabell 2.1 viser at det er en del sammenhenger mellom hva slags familieform ungdommene i undersøkelsen har, og i hvilken grad de har opplevd vold og overgrep. Det er gjennomgående at de best beskyttede ungdommene er de som lever sammen med begge sine biologiske foreldre og de som bor omtrent like mye hos mor og far. Disse har færre erfaringer med de negative hendelsene vi har spurt om enn gjennomsnittet for alle ungdommer. Et annet slående trekk i tabell 2.1 er den høye andelen som har opplevd seksuelle overgrep – både grove og milde, både blant gutter og jenter – blant dem som bor alene, i bofellesskap eller sammen med ny partner. Dette kunne ha vært en regional effekt, siden vi har sett at disse boformene er mest vanlige blant våre respondenter i Midt- og Nord-Norge, men det er ikke forklaringen. Det er ingen generell tendens i dette materialet til at ungdom i denne regionen oftere enn andre har opplevd seksuelle overgrep (tabellene er ikke vist). Derimot er det rimelig å tenke seg at nettopp ungdom som har opplevd seksuelle overgrep fra noen i familien eller nærmiljøet har hatt et spesielt sterkt ønske om å komme seg vekk, og at vi derfor finner mange av disse blant de som lever uten foreldrene sine som 18-åringer.

Videre forteller tabell 2.1 – selv om resultatene ikke er helt systematiske – at ungdom oftest utsettes for vold fra mor når de bor sammen med sin biologiske mor uten sin biologiske far, og mest utsatt for vold fra far når de bor sammen med sin biologiske far uten sin biologiske mor. Nye partnere later ikke til å ha samme «dempende» effekt som det å bo sammen med begge biologiske foreldre. Jenter utsettes faktisk mest for vold fra far når de bor sammen med far og hans nye partner. Dette funnet er ikke trivielt: ungdom kan naturligvis ikke bli slått av en far eller mor de ikke har kontakt med. Men de aller fleste som bor sammen med bare en av foreldrene til daglig har kontakt med den andre forelderen (Skevik og Hyggen 2002, Kitterød 2004), dessuten kan man tenke seg familier der barnet bor hos far nettopp fordi mor har slått dem eller omvendt. For jenter kan vi ane en slik tendens: det er flere som forteller at de har opplevd vold fra far blant de som bor fast hos mor alene, enn blant de som bor fast hos en far som bor alene. For gutter er det omvendt.

Tabell 2.1 er svært fingradert, og noen av kategoriene blir små. Siden vi har færre gutter enn jenter i denne undersøkelsen, er det særlig noen av

kategoriene blant guttene som inneholder relativt få respondenter. For eksempel er det bare 35 gutter som bor sammen med egen samboer eller ektefelle. Dette skaper en usikkerhet omkring tallene. På den andre sida viser tabellen relativt tydelig at det å bo i andre familiekonstellasjoner enn sammen med sine egne to biologiske foreldre, henger sammen med en økt eksponering for vold og overgrep. Vi vet ikke hva som er årsak og virkning i dette bildet, det viktige i denne sammenhengen er at vi har sett at Oslo-ungdom oftere enn andre lever i de mer utsatte familiekonstellasjonene. Dermed kan dette også være en bakgrunnsfaktor som bidrar til Oslo-ungdommenes økte utsatthet for vold og overgrep.

Etter denne gjennomgangen er det klart at både andelen asiatiske, afrikanske og søramerikanske innvandrere, andelen med dårlig økonomi og andelen som har opplevd samlivsbrudd, kan bidra til det mønsteret vi så i figurene 2.1–3, at ungdom i Oslo er mer utsatte for vold og overgrep enn ungdom andre steder i landet. Tabell 2.2 (neste side) viser 6 multivariate logistiske regresjoner, der vitneerfaringer, vold og overgrep er utfallsvariablene. Variablene «vitneerfaringer» og «vold» inkluderer bare fysisk vold, det å ha overhørt/ vært utsatt for verbale krenkelser er holdt utenfor. Alle utfallsvariablene er kodet som 0 eller 1: man har opplevd dette i den perioden vi ser på, eller man har ikke.

Hovedspørsmålet til disse regresjonene er hvorvidt ungdom i Oslo fortsatt skiller seg ut med økt risiko for overgrep når vi kontrollerer for relevante bakgrunnsfaktorer. Svaret på dette spørsmålet er et usikkert ja: koeffisientene for overgrepsutsatthet i alle regioner relativt til Oslo er negative – hvilket betyr at utsattheten er mindre i andre regioner – men langt fra alle disse koeffisientene er statistisk signifikante. Sterkest utslag får vi for vold fra mor – her er utsattheten signifikant lavere i alle andre regioner, sammenlignet med Oslo. Resultatene tyder altså klart på at ungdom i Oslo opplever mer vold fra mødre sine enn ungdom ellers i landet, også når vi kontrollerer for innvandrerbakgrunn, familieøkonomi og familieform. Vold fra fedre følger samme mønster, selv om utslagene er signifikante bare for regionene vest, midt og nord. Med hensyn til vitneerfaringer er det bare region vest som skiller seg ut – ungdom på vestlandet har sjeldnere opplevd vold mot mødre og fedre. Ser vi på seksuelle overgrep, er det ingen

signifikante forskjeller mellom Oslo og noen av de andre regionene. Det er altså først og fremst med hensyn til opplevelser av vold fra foreldre at Oslo-ungdom skiller seg systematisk ut.

Tabell 2.2: Logistiske regresjoner. Avhengige variable: vitne til vold mot far, vitne til vold mot mor, utsatt for vold fra mor, utsatt for vold fra far, milde seksuelle overgrep, grove seksuelle overgrep.

	Vitne: vold mot mor	Vitne: vold mot far	Utsatt for vold fra mor	Utsatt for vold fra far	Milde seksuelle overgrep	Grove seksuelle overgrep
Innvandrerbakgrunn, ref. to norskfødte foreldre	,797**	,172	,324*	,200	-,054	,291
Dårlig økonomi, ref. har god økonomi	1,107**	,945**	,497**	,630**	,320**	,289**
Familieform, ref. bor med begge foreldre						
Bare mor	,082	,046	,513**	-,323*	,152	,374**
Bare far	,274	-,119	,371	,080	-,162	,306
Delt bosted	-,068	,161	-,083	-,405	-,258	,351
Mor og ny partner	,414	,121	,785**	-,162	,335**	,399**
Far og ny partner	1,275**	,618	,219	,537	-,446	-,153
Alene/ bofellesskap	,464*	-,350	,469**	,068	,598**	,756**
Egen partner	,303	-1,654	,436*	,245	,551**	,921**
Region, ref. Oslo						
Sentrale Østland	-,035	,102	-,267*	-,137	-,173	-,216
Øst og sør	-,122	-,005	-,499**	-,289	-,210	-,094
Vest	-,630*	-,700*	-,339**	-,363*	-,179	-,177
Midt og nord	-,447	-,616	-,515**	-,435**	-,268	-,291
Konstant	-4,819	-4,376	2,530	2,563	1,726	-2,468
Nagelkerke R2	,070	,044	,040	,024	,021	,030
N	6789	6636	6613	6425	6704	6390

* P<.05 ** P<.01

Det er også verdt å stoppe litt opp ved de andre funnene i regresjonsanalysene. De aller sterkeste og mest gjennomgående utslagene finner vi for det å ha dårlig økonomi i familien. Denne variabelen slår igjennom på alle utfallsmålene, med sterke og signifikante effekter. Det å ha foreldre fra Asia, Afrika eller Sør-Amerika øker risikoen for at man har sett eller hørt at mor er utsatt for fysisk vold, og også for at man selv har opplevd vold fra mor, når vi kontrollerer for de faktorene vi har lagt inn her. For øvrig er det ingen effekter av det å ha innvandrerbakgrunn. Noen av effektene av familiebakgrunn som vi så i tabell 2.1 holder seg ved kontroll for andre bakgrunns-

variabler. Det gjelder særlig overhyppigheten av overgrepserfaringer blant ungdom som lever borte fra opprinnelsesfamilien sin – alene, i bofellesskap eller sammen med sin egen samboer/ektefelle. Disse har også oftere enn andre opplevd at mor har brukt vold mot dem. Ungdom som bor sammen med bare mor er noe mer utsatt for vold fra mødre, og noe mindre utsatt for vold fra fedre. Ungdom som bor sammen med mor og ny partner er mer utsatte både for vold fra mor og for seksuelle overgrep. Dette gjør det lett å tenke at det er stefedrene som utsetter disse ungdommene for overgrep, men det er ikke støtte i dataene for dette: bare to av de 98 ungdommene som har denne bosituasjonen og har opplevd seksuelle overgrep, sier at overgriperen var stefar. Vi må altså søke andre forklaringer på hvorfor ungdom som lever sammen med mor og ny partner later til å være spesielt utsatte.

Det ligger utenfor rammene for dette kapitlet å forsøke å forklare alle sammenhengene i tabellen. Sannsynligvis er det mangfoldige og kompliserte prosesser som ligger bak det bildet som tegnes, særlig med hensyn til familieformer. Vi må dessuten ta noen forbehold: for det første, Nagelkerke R2 er lav for alle modellene, og varierer mellom .021 og .070. Nagelkerke R2 er et løst mål på modellens forklaringskraft, og en R2 på .07 kan tolkes som at sju prosent av variansen på utfallsvariabelen forklares av de uavhengige variablene i modellen. Det aller meste av variasjonen i overgrepsutsatthet forklares altså ikke med minoritetsbakgrunn, familieform, økonomi eller bosted. For det andre er som nevnt noen familieformer relativt lite vanlige. Dette gjør analysene sårbare for tilfeldigheter, slik at vi ikke kan ta for gitt at alle effektene som kommer fram i regresjonsanalysen faktisk speiler hvordan ungdom i realiteten har det. Endelig er det viktig å huske på at disse dataene ble samlet inn blant avgangselever i videregående skole. Det er langt fra tilfeldig hvem som kommer såpass langt i det norske utdanningssystemet (Støren, Helland og Grøgaard 2007), særlig er det stort frafall blant elever med minoritetsbakgrunn. Vi må dermed gå ut fra at det er de mest «vellykkede» ungdommene med asiatisk, afrikansk og søramerikansk bakgrunn som er fanget opp i denne studien, og vi kan ikke se bort fra at effektene av å ha minoritetsbakgrunn ville vært sterkere hvis vi hadde fått et mer representativt utvalg fra denne gruppa.

Ungdom i Oslo: hva er risikofaktorene?

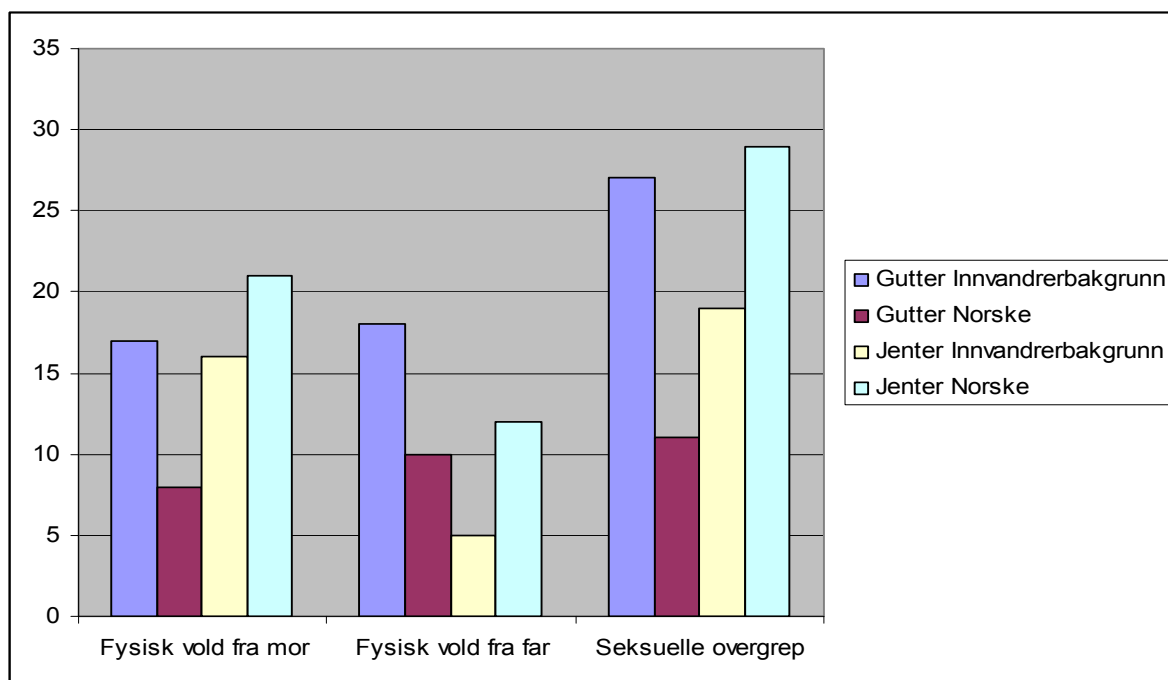
Så langt har vi slått fast at ungdom i Oslo er noe mer utsatt for vold og overgrep enn ungdom andre steder i landet. Dette gjelder særlig vold fra foreldrene, og fra mor i noe større grad enn far. Det neste spørsmålet, som er viktig blant annet med tanke på forebygging, er hvem av ungdommene i Oslo som er mest utsatte. Hvilke risikofaktorer skal man se etter – utover de vi alt har sett på, der særlig dårlig økonomi skiller seg ut som en viktig determinant? I dette avsnittet skal vi gå gjennom de samme risikofaktorene som er brukt i hovedrapporten fra prosjektet (Mossige & Stefansen, 2007). For det første skal vi se nærmere på betydningen av sosial bakgrunn, med utgangspunkt i foreldrenes utdanning og arbeidssituasjon. For det andre skal vi se på foreldrenes alkoholbruk. Alle disse relaterer seg til forhold i familien. I neste omgang skal vi se på trekk ved ungdommen selv. Her kan det være vanskelig å skille mellom trekk som oppstår som følge av vold og overgrep, og trekk som øker risikoen for å bli utsatt for overgrep: dårlig psykologisk fungering kan for eksempel øke risikoen for overgrep i enkelte situasjoner, men det kan også være et resultat av at man er blitt utsatt for overgrep. Vi prøver å skille årsak og virkning gjennom å se på årsaksforhold som ligger lenger tilbake i tid: vi ser på risikoen for å ha opplevd vold fra foreldre og seksuelle overgrep etter fylte 13 år, dermed kan vi anta at ting som skjedde før fylte 13 iallfall ikke er konsekvenser av de overgrepene vi har diskutert.

I forrige avsnitt diskuterte vi seks utfallsvariabler. I dette avsnittet skal vi forenkle dette noe. For det første skal vi ikke gå videre med vitneerfaringer. Bare 2–3 prosent av ungdommene har sett eller hørt mor eller far bli utsatt for fysisk vold, og forskjellene mellom Oslo og resten av landet er ganske marginale. Regresjonsanalysene i tabell 2.2 avslørte også små forskjeller i hvem som har disse erfaringene. For det andre skal vi slå sammen seksuelle overgrep til en indikator som omfatter både grove og milde overgrep. Dette er hovedsakelig for å forenkle diskusjonen, og informasjonstapet er ikke så stort som man kanskje skulle tro: hele 68 prosent av de som har opplevd grove seksuelle overgrep etter fylte 13 år har også opplevd milde overgrep i samme periode. I dette avsnittet skal vi altså se på ungdommenes erfaringer med vold fra far, vold fra mor, og seksuelle overgrep. I alle tilfeller ser vi på hendelser som har inntruffet etter at respondenten fylte 13 år.

Det er visse sammenhenger mellom disse tre formene for utsatthet i Oslo-materialet i denne undersøkelsen, men sammenhengene er ikke svært sterke. Alt i alt har 67 prosent av respondentene aldri opplevd verken fysisk vold fra noen av foreldrene eller seksuelle overgrep. 21 prosent har opplevd «bare» en av de hendelsestypene vi spør om, 10 prosent har opplevd to former for overgrep, mens to prosent av respondentene i Oslo har opplevd både vold fra far, vold fra mor og seksuelle overgrep.

Vi ser først på de to bakgrunnsfaktorene vi diskuterte mest systematisk i forrige avsnitt: innvandrerbakgrunn og familieøkonomi. Vi utelater i denne sammenhengen å se på hvem ungdommene bor sammen med, fordi kategoriene blir for små når vi ser på det mindre materialet som Oslo-utvalget er. Figur 2.5 og 2.6 viser andelene gutter og jenter i Oslo som utsettes for vold fra foreldre og seksuelle overgrep, etter innvandrerbakgrunn og familieøkonomi. Figurene viser relativt klare effekter både av kjønn og innvandrerbakgrunn/familieøkonomi. Jenter uten innvandrerbakgrunn – «norske» jenter – er mest utsatte både for å oppleve vold fra mor, og for å bli utsatt for seksuelle overgrep, mens gutter med innvandrerbakgrunn er de som oftest opplever fysisk vold fra fedrene sine. Gutter med innvandrerbakgrunn opplever generelt mer vold fra foreldrene sine enn det norske gutter gjør, mens jenter med innvandrerbakgrunn – i dette materialet – opplever mindre fysisk vold fra foreldre enn norske jenter. Mønsteret for seksuelle overgrep som indikeres av figur 2.5, er at norske jenter er mest utsatt, mens gutter med innvandrerbakgrunn rapporterer om seksuelle overgrep langt oftere enn det norske gutter gjør. Norske jenter er langt mer utsatte enn norske gutter, mens innvandrer-gutter er mer utsatte enn innvandrerjenter.

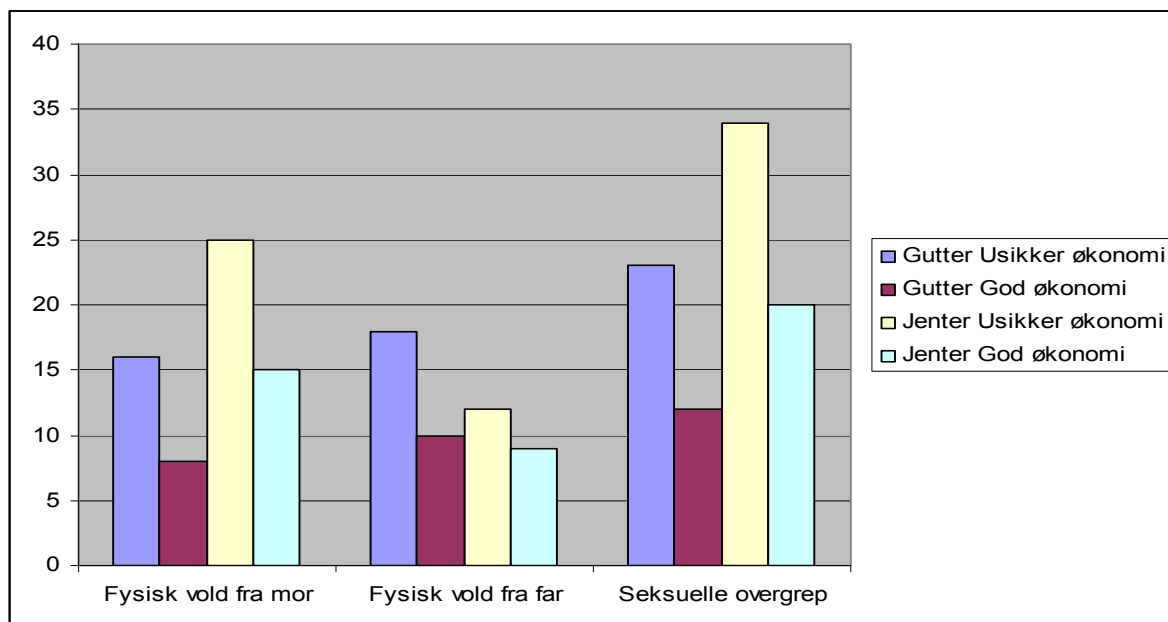
Figur 2.6 viser ulikheter i andelene med volds- og overgrepserfaringer etter kjønn og familieøkonomi. Hovedinntrykket er at gutter og jenter fra familier med usikker økonomi er mer utsatte enn ungdom fra økonomisk bedrestilte familier, selv om forskjellene i opplevd vold fra fedre er relativt små og ikke statistisk signifikante. Jenter fra familier med usikker økonomi er imidlertid langt mer utsatt for vold fra mødre og for seksuelle overgrep enn gutter fra familier i tilsvarende situasjon, mens mønsteret er omvendt med hensyn til opplevd vold fra fedre.

Forskjellen mellom gutter med og uten innvandrerbakgrunn er signifikant på 5%-nivå for opplevd vold fra mor, og på 1%-nivå for seksuelle overgrep. Forskjellen mht. vold fra far er ikke statistisk signifikant.

Forskjellen mellom jenter med og uten innvandrerbakgrunn er signifikant på 5%-nivå for vold fra far og seksuelle overgrep. Forskjellen mht. vold fra mor er ikke statistisk signifikant.

Figur 2.5. Andeler utsatte for vold fra mor, vold fra far og seksuelle overgrep etter kjønn og innvandrerbakgrunn. Prosent. Ungdom i Oslo. Minste N=706.

Forskjellen mellom jenter i familier med ulik økonomi er signifikant på 5%-nivå for opplevd vold fra mor, og på 1%-nivå for seksuelle overgrep. Forskjellen i opplevd vold fra far er ikke statistisk signifikant.

Forskjellen mellom gutter i familier med ulik økonomi er signifikant på 1%-nivå for seksuelle overgrep. Forskjellen i opplevd vold fra mor eller far er ikke statistisk signifikant.

Figur 2.6. Andeler utsatte for vold fra mor, vold fra far og seksuelle overgrep etter kjønn og familiens økonomiske situasjon. Prosent. Ungdom i Oslo. Minste N=704.

Tabell 2.3 viser andelene som har opplevd vold eller seksuelle overgrep etter trekk ved familien deres.

Tabell 2.3. Andel som har opplevd vold og seksuelle overgrep, etter kjennetegn ved familien. Ungdom i Oslo. Prosent.

	Opplevd vold fra far	Opplevd vold fra mor	Opplevd seksuelle overgrep	Minste N
Alle	11	16	21	699
Far har lav utdanning	10	14	22	154
Mor har lav utdanning	14	13	24	181
Far ikke yrkesaktiv	11	16	25	159
Mor ikke yrkesaktiv	12	17	24	210
Mor og/ eller far mottar sosialhjelp	9	21	28	65
Mor og/ eller far mottar trygd	15*	21*	26*	180
Mor og/ eller far sykemeldt i over ett år	15	25**	27	160
Har sett far beruset mer enn 5 ganger	19**	21	26	108
Har sett mor beruset mer enn 5 ganger	15	26**	29*	59
Opplever at mor og/ eller far har et rusproblem	20**	25**	31**	143

* P<.05 ** P<.01

Minste N: minste antall med det oppgitte kjennetegnet (som har far med lav utdanning, som har foreldre som mottar sosialhjelp, osv.) som har svart på spørsmålene om vold fra far, vold fra mor, og seksuelle overgrep.

For ungdom i Oslo er det ingen forskjeller i utsatthet for vold fra foreldre eller seksuelle overgrep etter foreldrenes utdanning. Dette gjelder både mors og fars utdanning. Heller ikke for foreldres yrkesaktivitet finner vi forskjeller i risiko. Derimot er det en viss effekt av at en eller begge foreldrene mottar trygd (som her omfatter uførepensjon eller arbeidsledighetstrygd). Også det at mor og/eller far har vært sykemeldt i ett år eller mer (sammenhengende, i løpet av de siste fem årene), har sammenheng med utsattheten for vold og seksuelle overgrep, selv om effekten bare er signifikant for vold fra mor. Det å ha sett faren sin beruset mer enn fem ganger opp gjennom oppveksten har signifikant betydning for det å ha opplevd vold fra far, mens det å ha sett mor beruset like mange ganger tilsvarende har betydning for hvorvidt respondenten har opplevd vold fra mor. Sannsynligvis aner vi her konturene av hvordan denne familievolden foregår, at det ofte nettopp er alkohol eller

andre rusmidler inne i bildet når mor eller far slår. Det å ha sett mor beruset mer enn fem ganger øker også signifikant risikoen for å ha opplevd seksuelle overgrep. I det hele tatt, ungdom som opplever at en eller begge foreldre har et rusproblem er langt mer utsatte for alle de formene for vold og overgrep vi ser på her. Alt i alt ser det ut til at alle målene på belastninger i familien – mottak av trygd eller sosialhjelp, sykdom, eksponering for foreldres rusbruk – øker risikoen for at ungdommene også har opplevd vold og/eller seksuelle overgrep, selv om ikke alle sammenhengene er statistisk signifikante.

Tabell 2.4 viser sammenhenger mellom trekk ved ungdommene selv – det vi kan kalle individuelle risikofaktorer – og vold og seksuelle overgrep. Bakgrunnsfaktorene i denne tabellen er en blanding av permanente trekk ved ungdommen, som funksjonshemming, og ungdommens atferd, som seksuell debut og alder ved debut med rusmidler. De tre siste faktorene i tabellen – rusmiddelbruk og bruk av vold – er ikke tidfestet, og kan dermed være konsekvenser av volds/ overgrepsutsatthet like gjerne som risikofaktorer. Disse tre må dermed forstås som «røde flagg», altså som tegn på at ungdom kan være utsatt, heller enn som risikofaktorer i ordets egentlige forstand.

Tabell 2.4. Andel som har opplevd vold og seksuelle overgrep, etter kjennetegn ved ungdommen. Ungdom i Oslo. Prosent.

	Opplevd vold fra far	Opplevd vold fra mor	Opplevd seksuelle overgrep	Minste N
Alle	11	16	21	699
Funksjonshemmet	19*	23	30*	66
Utsatt for seksuelle overgrep før fylte 13	19*	27*	46**	111
Opplevd vold fra far før 13	54**	38**	36**	95
Opplevd vold fra mor før 13	23**	45**	30**	160
13 år eller yngre ved første samleie	26	35*	50*	24
14 år eller yngre ved første samleie	22*	38**	44**	68
13 år eller yngre første gang synlig beruset	26	17	23	74
Høyt forbruk av rusmidler ⁺	15*	17	26	122
Har brukt hasj/ marihuana	18**	22**	36**	190
Har brukt andre narkotiske stoffer	15	29**	50**	46
Har selv brukt vold mot andre	18**	22**	28**	325

* P<.05

** P<.01

⁺ Høyt forbruk av rusmidler er målt med spørsmålet «omtrent hvor ofte har du... i løpet av det siste året kjent deg tydelig beruset?» De som svarer 5–10 ganger i måneden eller mer, er kodet med et høyt forbruk av rusmidler. Spørsmålet presiserer ikke om beruselsen skyldes alkohol eller andre rusmidler.

Nedsatt funksjonsevne i denne undersøkelsen er målt gjennom sju delspørsmål der informanten skal svare ja eller nei på om noen av disse gjelder for ham/henne: har en sykdom som fører til mye fravær fra skolen, har nedsatt hørsel og bruker tegnspråk, har nedsatt hørsel, men bruker ikke tegnspråk, har fysisk funksjonsnedsettelse men bruker ikke hjelpemidler, bruker rullestol eller andre hjelpemidler pga. fysisk funksjonsnedsettelse, har en annen funksjonsnedsettelse, har hatt opphold på institusjon på grunn av funksjonsnedsettelse, sykdom eller skade (Mossige og Stefansen 2007, vedlegg B). De som har svart ja på ett eller flere av disse spørsmålene, er klassifisert som «funksjonshemmede» i tabell 2.4. Målt på denne måten er det relativt klare sammenhenger mellom det å ha en funksjonshemming og det å ha opplevd vold fra far, og også mellom funksjonshemming og seksuelle overgrep. Vi har sett på om noen former for funksjonshemming har sterkere sammenheng med slike opplevelser enn andre, men i og med at andelen som har hver funksjonshemming er så liten er det ikke mulig å si noe om dette.

De tre neste bakgrunnsfaktorene i tabell 2.4 er de samme spørsmålene som utfallsvariablene, og er målt på samme måte, men tar opp vold og overgrep som har skjedd før respondenten var 13 år. Disse tre radene handler med andre ord om reviktimisering, det vil si risikoen for å bli utsatt for overgrep avhengig av om man har vært utsatt tidligere. Her er sammenhengene svært sterke. Hele 54 prosent av de som opplevde vold fra faren sin før de fylte 13 har opplevd vold fra far etter fylte 13; 45 prosent av de som opplevde vold fra mor før 13 har også opplevd dette etter 13, mens 46 prosent av de som ble utsatt for seksuelle overgrep før de fylte 13 år også har opplevd dette etter fylte 13. Men disse sammenhengene gjelder ikke bare likeartede voldsepisoder og overgrep: de som har vært utsatt for vold fra en av foreldrene før fylte 13 har klart større risiko enn andre for å oppleve vold også fra den andre forelderen etter fylte 13. Samtidig har de som opplevde seksuelle overgrep før 13, større risiko for å oppleve foreldrevold etter 13. Det er med andre ord sammenvevde risikomønstre, der noen ungdommer klart er mer utsatte enn andre for ulike typer uheldige hendelser gjennom ungdomstida.

Spørsmålene om samleiedebut og tidlig beruselse er målt ved spørsmålene «Har du noen gang hatt samleie?» «Hvis ja, hvor gammel var du

første gang?» og «Har du noen gang drukket så mye at du kjente deg tydelig beruset?», der de som svarer ja blir bedt om å oppgi hvor gamle de var første gang. Som tabellen viser er det svært få som debuterte seksuelt før fylte 13, bare 24 respondenter. Disse er til gjengjeld svært sterkt eksponerte både for vold fra foreldre og for seksuelle overgrep. For å få et inntrykk av om dette mønsteret holder når vi inkluderer flere respondenter, ser vi også på de som var 14 år eller yngre ved første samleie. Dette er fortsatt en liten gruppe, men inntrykket er det samme – det er en sammenheng mellom det å ha debutert tidlig seksuelt, og det å bli utsatt for vold fra foreldre og seksuelle overgrep. Noen tilsvarende sammenheng finner vi derimot ikke for det å ha vært synlig beruset før fylte 13.

De fire siste radene i tabellen handler om problematferd her og nå: rusmiddelbruk og voldsutøvelse. Her er de fleste resultatene tydelige og statistisk signifikante, noe som delvis har sammenheng med at vi her har store nok underkategorier til å faktisk måle sammenhengene. Vi finner spesielt sterke sammenhenger mellom det å bruke illegale stoffer, både hasj/ marihuana og andre narkotiske stoffer, og det å ha vært utsatt for seksuelle overgrep. For eksempel sier mer enn en tredjedel av de som forteller at de har røkt hasj at de har vært utsatt for seksuelle overgrep. Dette er en betydelig overrepresentasjon. Halvparten av den lille gruppa som (også) har brukt andre narkotiske stoffer, har opplevd seksuelle overgrep. De som har brukt vold mot andre har også påfallende ofte opplevd enten vold fra en eller begge foreldre, og/ eller seksuelle overgrep. Både ulovlig rusmiddelbruk og egen voldsbruk kan oppfattes som «røde flagg» i denne sammenhengen: ungdom i Oslo som viser slik atferd har oftere enn andre en historie med vold fra foreldrene og seksuelle overgrep. Vi kan ikke si at denne problematferden er en konsekvens av volds- og/ eller overgrepserfaringer – det kan godt hende at årsakssammenhengen er omvendt, for eksempel at ungdom som eksperimenterer med illegale stoffer oftere enn andre befinner seg i situasjoner der overgrep skjer – men tabellen dokumenterer at disse fenomenene ofte opererer sammen og dermed kanskje også bør diskuteres i sammenheng.

Vi har sett at en relativt høy andel av ungdom i Oslo har vært utsatt for en eller annen form for seksuelle overgrep. Andelen er noe høyere enn i landet for øvrig, selv om denne forskjellen stort sett forsvinner når vi

kontrollerer for bakgrunnsfaktorer. Siden kapittel 3 går i dybden på spørsmålet om seksuelle overgrep gjennom analyser av respondentenes egne beskrivelser, skal vi i dette kapitlet begrense oss til å se på hva de kvantitative dataene forteller om hva som skjedde i overgrepssituasjonen. Dette er tema for det siste avsnittet i dette kapitlet.

Seksuelle overgrep: annerledes i Oslo?

De av respondentene som oppga at de hadde vært utsatt for seksuelle overgrep fikk et sett av oppfølgingsspørsmål om hendelsen. De ble spurt om hvor gamle de selv var da overgrepet fant sted, hvor gammel overgriperen var, og om overgriperen var en mann eller kvinne. I tillegg ble de spurt om hva slags relasjon de hadde til overgriperen, altså om han eller hun var en venn/venninne, kjæreste, bekjent, lærer, et familiemedlem, eller andre. Respondentene ble også spurt om hvorvidt det var alkohol inne i bildet. Endelig ble ungdommene oppfordret til å beskrive med egne ord hva som skjedde.

Disse beskrivelsene er diskutert i kapittel 3 i denne rapporten. Her skal vi se på svarfordelingene med hensyn til den utsatte ungdommens alder, overgriperens alder, og overgriperens kjønn. Vi konsentrerer oss om ungdommene i Oslo, men sammenholder resultatene for Oslo-ungdom med hele materialet, slik dette er presentert i kapittel 5 i hovedrapporten fra prosjektet (Mossige og Stefansen 2007). Hovedfunnene fra landet som helhet er at jenter er langt mer utsatte for overgrep enn gutter, at det nesten bare er gutter og menn som begår overgrep mot jenter mens gutter også oppgir at de har vært utsatt for overgrep fra jenter/ kvinner, og at offer og overgriper oftest er i samme aldersgruppe.

I de følgende analysene ser vi på gutter og jenter som har vært utsatt for seksuelle overgrep en eller annen gang i livet, uavhengig av om dette skjedde før eller etter at de fylte 13 år. 238 ungdommer i Oslo-materialet har denne erfaringen: 168 jenter og 70 gutter. Av disse har 149 svart på oppfølgingsspørsmålene om egen og overgriperens alder og overgriperens kjønn: 26 gutter og 123 jenter. Det er med andre ord et betydelig frafall på disse spørsmålene, noe som er påfallende i seg selv. En mulig årsak kan være at det for en del er vanskelig å rippe opp i disse hendelsene.

Tabell 2.5. Utøvers alder ved første seksuelle overgrep, etter den utsatte jentas alder. Respondenter i Oslo. Prosent.

Utøvers alder	Offers alder		
	9 år eller yngre	10–14 år	15 år og eldre
9 eller yngre	26	0	0
10–14	15	16	0
15–19	11	18	37
20–24	0	5	21
25 år og eldre	48	61	42
Totalt	100	100	100
(N=)	(27)	(44)	(52)

Den største gruppa blant jentene – 42 prosent – oppgir at de var 15 år eller eldre da overgrepet skjedde. 36 prosent var mellom 10 og 14 år. Blant guttene var 54 prosent mellom 10 og 14 år. Det er altså en tendens i dette materialet til at gutter som har opplevd seksuelle overgrep typisk har vært litt yngre enn jentene da overgrepet skjedde. Tabell 2.5 viser aldersfordeling på offer og overgriper for de jentene som har oppgitt denne informasjonen. Inndelingen i aldersgrupper er den samme som i hovedrapporten (Mossige og Stefansen 2007, tabell 5.7). Siden det bare er 24 gutter som har oppgitt informasjon både om egen og overgriperens alder, viser vi ikke fordelingene for dem.

Jentene som ble utsatte for overgrep da de var helt små – ni år og yngre – har som hovedregel opplevd dette overgrepet enten fra jevnaldrende, eller fra voksne på 25 år eller mer. Til sammenligning har ingen av jentene i Oslo opplevd overgrep fra barn yngre enn ni år etter at de selv fylte 10, og ingen har opplevd overgrep fra unge tenåringer under 14 år etter at de selv fylte 15. Overgriperne er altså systematisk enten i samme aldersgruppe som jentene de begår overgrep mot, eller de er eldre. For alle aldersgrupper er den største gruppa overgripere 25 år eller eldre. Likevel, de fleste overgrepene mot jenter på 15 år eller eldre er begått av 15–24-åringer. Vi kan derfor konkludere som Mossige og Stefansen (2007:107). «...mange jenter utsettes for uønskede seksuelle handlinger fra andre tenåringer, men en enda større gruppe utsettes for slike handlinger fra personer fra 20 år og oppover». Denne konklusjonen gjelder både for materialet fra hele landet, og for Oslo-materialet.

Jentene rapporterer så å si bare om mannlige utøvere. Blant guttene er bildet annerledes: ingen av guttene har opplevd overgrep med mannlig

utøver etter at de fylte 15 år. Alle overgrep som involverte en mannlig utøver – åtte mannlige respondenter har slike erfaringer – skjedde da respondenten var 14 år eller yngre. 16 av de 24 guttene som opplever at de har en historie å fortelle om overgrep forteller om ting som skjedde etter at de fylte 10 år, og der overgriperen var en jente eller kvinne. Igjen er dette i tråd med tendensene i landet som helhet: mer enn halvparten av guttene, men nesten ingen av jentene, forteller om en kvinnelig overgriper (jfr. Mossige og Stefansen 2007: tabell 5.6).

De som oppgir å ha opplevd minst ett overgrep ble spurt om hvem personen som gjorde dette mot dem var. Her var det 16 mulige svar. I tabell 2.6 har vi slått disse sammen til fem hovedgrupper: nært familiemedlem (bror, søster, mor, far, bestemor, bestefar), venn/ kjæreste/ bekjent, stefar/ stemor/ annen slektning, trener/lærer, andre, og fremmede. Også her er det en del respondenter som ikke har svart på spørsmålet. Vi oppgir derfor antallet som har oppgitt hvert enkelt svaralternativ, og dette antallet som prosent av alle gutter og jenter som oppgir at de har vært utsatt for overgrep en eller annen gang i løpet av livet.

Tabell 2.6. Hvem var personene som begikk overgrepet? Antall og prosent av alle gutter og jenter som har opplevd minst ett seksuelt overgrep. N=70 (gutter), 168 (jenter), 238 (totalt). Respondenter i Oslo.

	Gutter		Jenter		Totalt	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent	Antall	Prosent
Nært familiemedlem	6	9	4	2	10	4
Venn, kjæreste, bekjent	26	37	77	46	103	43
Stefar, stemor, annen slektning	1	1	13	8	14	6
Trener, lærer, annen	5	7	8	5	13	5
Fremmed	12	17	51	30	63	27

Den største gruppa overgripere, både blant gutter og jenter, er venner, kjærester og bekjente. Den nest største gruppa er fremmede. Ganske få oppgir at overgriper var et familiemedlem eller en lærer eller trener/ fritidsleder. Igjen er Oslo-materialet helt i tråd med funnene for landet som helhet.

Oslo-materialet er såpass lite, og antallet som har opplevd seksuelle overgrep er såpass lavt, at vi ikke skal gå videre her med detaljer om hvordan overgrepene har skjedd. Alle funnene i dette avsnittet tyder på at det ikke er

forskjeller mellom Oslo-ungdom og ungdom i landet for øvrig når det gjelder opplevelser av seksuelle overgrep. Både i Oslo og i landet for øvrig finner vi at jenter er mer utsatte enn gutter, at gutter og menn er sterkt overrepresenterte blant utøverne, at utøverne som regel er jevngamle med den utsatte ungdommen eller litt eldre, og at de fleste utøvere er venner, bekjente og kjærester. Kapittel 3 går mer i dybden på innholdet i de ulike krenkelsene ved hjelp av ungdommenes egne beskrivelser.

Oppsummering

Analysene i dette kapitlet tyder på at ungdom i Oslo er mer utsatte for vold og seksuelle overgrep enn ungdom som bor andre steder i landet. Når vi kontrollerer for relevante bakgrunnskjennetegn (innvandrerbakgrunn, familieøkonomi og familieform) forsvinner stort sett forskjellene med hensyn til risiko for seksuelle overgrep og vitneerfaringer, men består med hensyn til opplevd vold fra foreldrene. Funnene våre tyder altså på at ungdom i Oslo faktisk opplever noe mer vold fra foreldrene sine enn ungdom andre steder i landet. For øvrig øker det å leve i en familie som har dårlig økonomi risikoen for å oppleve alle de negative hendelsene vi har sett på, for ungdom i Oslo som ellers i landet. Ungdom med bakgrunn fra Asia, Afrika og Sør-Amerika har noe større risiko for å oppleve vold fra mødrene sine, og samtidig større risiko for å oppleve at mor blir slått. Disse risikofaktorene gjelder i Oslo som i resten av landet.

I tillegg har vi sett på Oslo-ungdommen separat, på hvem av dem som har størst risiko for å oppleve vold og overgrep. Generelt finner vi da at alle typer belastninger på familien – sykdom, trygdemottak, det at foreldre opptrer beruset i barnas påsyn – øker risikoen for at foreldrene bruker vold mot barna, og for at ungdommene opplever seksuelle overgrep. At ungdommen har en eller flere former for funksjonshemming øker også risikoen for at slike ting skal skje. Ungdom som debuterte tidlig seksuelt, ungdom som har høyt forbruk av rusmidler og / eller bruker narkotika (hasj/ marihuana eller andre stoffer), og ungdom som selv har brukt vold mot andre, er mer utsatte langs alle de dimensjonene vi har sett på.

I all hovedsak er det bildet som tegnes av risikofaktorer for ungdom i Oslo det samme bildet som tegnes for ungdom i hele landet i Mossige og

Stefansen (2007). Analysene her tyder på at selv om ungdom i Oslo er noe mer utsatte enn ungdom andre steder, særlig med tanker på vold fra foreldrene sine, er risikoprofilene de samme. Dette gjelder også med tanke på seksuelle overgrep, der vi har sett noe nærmere på hva som skjedde med vekt på forholdet mellom utøver og utsatt. De konklusjonene som kan trekkes for materialet som helhet gjelder også i Oslo.

3 Informantenes beskrivelser av overgrepshendelser og det å være vitne til vold mot foreldre. Kvalitative beskrivelser og analyse

Dagmara Bossy og Gunnhild Farstad

Norsk institutt for forskning om oppvekst velferd og aldring

Innledning

Dette kapitlet handler om ungdoms erfaringer med uønskede seksuelle hendelser med bekjente, venner og kjærester og om deres vitneerfaringer når det gjelder utøvelse av vold mot foreldre. Kapitlet bygger på analyser av et kvalitativt datamateriale fra den norske omfangsundersøkelsen «LUVO». Undersøkelsen er redegjort for i kapittel 2 i denne rapporten.

Hovedtemaet i LUVO-undersøkelsen var vold og overgrep mot barn og unge. Ved siden av å kartlegge omfanget av vold og overgrep ved hjelp av strukturerte spørsmål med faste svaralternativer, inneholdt undersøkelsen også to sett av åpne spørsmål. Det ene settet gjaldt ungdommenes egne beskrivelser av uønskede seksuelle hendelser, det andre deres beskrivelser av å være vitne til vold utøvet mot mor eller far i hjemmet. Det er analysene av disse spørsmålene vi skal se nærmere på i dette kapitlet.

I den videre gjennomgangen og analysen vil vi behandle de to temaene separat. Først ser vi på hendelser knyttet til uønsket seksuell atferd (punkt 2) hvor vi konsentrerer oss om hendelser der utøver er bekjent, venn eller kjæreste. Så vil vi se på erfaringene knyttet til å være vitne til vold mot foreldre (punkt 3).

Uønskede seksuelle hendelser

Det å være utsatt for seksuelle overgrep eller krenkelser kan omfatte ulike typer hendelser og erfaringer. Hendelsene kan oppfattes som mer eller mindre alvorlige både av offeret selv, av utøveren og av andre. Mossige

(2007) viser til at flere forhold influerer på om og hvordan den utsatte opplever den seksuelle handlingen som et overgrep og/eller en krenkelse. Spørsmålene i LUVO-undersøkelsen er utformet for å fange opp spekteret av ulike typer uønskede seksuelle handlinger.

Problemstillinger

De åpne spørsmålene, med ungdommenes beskrivelser, kan gi oss et utfyllende bilde av hva de har opplevd som seksuelt krenkende eller som overgrep.

Vi stiller disse spørsmålene til materialet: Hva slags hendelser opplever ungdommene som krenkelser eller overgrep? Hva betyr relasjonen til utøveren eller situasjonen for hvordan ungdommene oppfattet hendelsen? Er det forskjeller mellom gutters og jenters opplevelse av hva som er akseptabelt seksuelt? Beskriver gutter og jenter overgrepene på ulike måter?

Spørreskjema

En spørsmålssekvens i skjemaet handlet om uønskede seksuelle hendelser respondentene har vært utsatt for som barn (før fylte 13 år) og/eller i ungdomstida (etter 13 år).¹⁴ I første del av sekvensen fikk ungdommene spørsmål om de hadde opplevd ulike typer av uønskede seksuelle hendelser eller deltatt i slike handlinger, og hvor mange ganger dette hadde skjedd.

I tillegg til disse spørsmålene ble respondentene bedt om å svare på følgende åpne spørsmål knyttet til den første og den siste uønskede seksuelle hendelsen:

- Kan du beskrive hva som skjedde, og hvem som var involvert (uten å nevne navn)?

Det var satt av fem linjer til slike beskrivelser. (Spørsmålssekvensen er gjengitt i vedlegg 1).

¹⁴ Sekvensen ble innledet på følgende måte: «Spørsmålene i denne delen av spørreskjemaet handler om uønskede seksuelle hendelser både da du var barn og i ungdomstida. Først spør vi om du har opplevd slike hendelser. Hvis du har hatt noen slike opplevelser ber vi deg også om å svare på spørsmål om den første og den siste av disse.»

Det kvalitative materialet

I alt var det om lag 800 respondenter, som til sammen ga 983 beskrivelser. Det at det er flere beskrivelser enn respondenter, skyldes at 193 ungdommer både ga beskrivelser av den første og den siste hendelsen. Ser vi på kjønnsfordelingen i beskrivelsene var det i alt 859 av jenter og 125 gutter. Mens 168 jenter hadde beskrevet to hendelser, gjaldt dette kun 25 gutter.

Variasjonsbredde

Det er en stor variasjonsbredde i beskrivelsene. Dette gjelder både måten de er skrevet på, hvilke handlinger og hendelser som kommer til uttrykk, hvem som var utøveren, og i hvilken grad det ble benyttet tvang eller den utsatte opplevde å bli utsatt for press. Majoriteten av beskrivelsene er knappe. I gjennomsnitt er beskrivelsene på to til tre (håndskrevne) setninger. Når beskrivelsene er så knappe så vil det alltid være sider ved situasjonen som ikke kommer frem. Vi vet lite om hva som skjedde i forkant og i etterkant av hendelsene som beskrives. Tekstene gir imidlertid antydninger om hvordan hendelsen opplevdes av de som har beskrevet den, selv om følelsene ikke eksplisitt beskrives i teksten.

«Ønsker ikke å fortelle»

Ikke alle deltagere som rapporterte at de hadde vært utsatt for seksuelle krenkelser har svart på det åpne spørsmålet. Noen av ungdommene som har skrevet i feltet, forteller at de ikke ønsker å formidle noe om det som skjedde. I noen tilfeller oppgis grunnen til dette, og i andre ikke. Slike svar av typen «ønsker ikke å fortelle», kan også formidle et viktig budskap. Ungdommen som ikke ønsker det, hadde ikke behovd å skrive noe i det hele tatt. Noen av dem som gir slike svar ønsker kanskje ikke å beskrive hendelsene fordi dette blir for ubehagelig. Dette bekreftes av de som skriver «Vil ikke rippe opp i dette».

Slikt sett gir nok «avkrysningsmetoden» en slags distanse til en traumatisk, og for mange privat opplevelse. Det er lettere å krysse av enn å utbrodere hendelsen de opplevde. Studier av kliniske utvalg viser at seksuelle overgrep er et tema det er vanskelig for unge mennesker å snakke om, selv med godt erfarne psykologer og under «trygge omstendigheter» (Jensen 2004).

Relevant forskning og perspektiver

Det finnes en omfattende forskning når det gjelder temaet seksuelle krenkelser og overgrep. Vi skal presentere noen slike bidrag fordi disse gir perspektiver og forståelsesmåter som vi kommer til å trekke veksler på i analysen av vårt datamateriale

Krange og Pedersen (1999) har sett på temaet å angre på sex blant ungdom som har deltatt frivillig i seksuelle handlinger. Analysene er basert på den longitudinelle surveyen «Ungdom Livsstil og rusmidler», der ungdommene ble bedt om å beskrive slike «frivillige» episoder der de etterpå hadde angret på sex. Krange og Pedersen (1999) undersøker hvordan tradisjonelle forestillinger om kjærlighet og kjønn gjør seg gjeldende i ungdommens fortolkninger av den seksuelle hendelsen de senere angret på. Forfatterne har et særskilt fokus på guttenes og jentenes forhold til anger, hva slags handlinger som skaper anger, og hvilke meningskategorier angeren er knyttet til. De viser at tradisjonelle og kjønnede forståelser er viktige for ungdoms meningsforståelser i slike situasjoner.

Stefansen og Smette (2006) undersøkte hvordan kvinner selv definerer overgrepserfaringer i en situasjon kvinnene selv hadde opplevd.¹⁵ Studien viste at overgrep som ut fra kvinnens egne beskrivelser med rimelighet kunne oppfattes som en voldtekt¹⁶, ikke alltid ble definert slik av kvinnene selv. Grensen for hva som ble definert som voldtekt varierte med relasjonen mellom partene og situasjonen omkring hendelsen. Men selv om kvinnene ikke definerte det de hadde vært utsatt for som en voldtekt, kalte de det overgrep. Kvinnene oppfattet det som skjedde som en alvorlig krenkelse. Sannsynligheten for å kalle et slik overgrep voldtekt sank når kvinnen selv var beruset da det skjedde, eller hvis overgriperen var (tidligere/nåværende) partner. Stefansen og Smette ser dette i sammenheng med forestillinger om verdige og uverdige ofre. Offerrollen er ikke bare en objektiv status eller posisjon. Den er også en sosial rolle, som det er knyttet forventninger om

¹⁵ De åpne spørsmålene var oppfølgingsspørsmål til tre prekategoriserte spørsmål om seksuell vold (truet til sex, voldtektsforsøk, voldtekt). Gjengitt i Stefansen og Smette (2006, s.38). I det åpne spørsmålet ble deltakerne bedt om å skrive med egne ord hva de var blitt utsatt for.

¹⁶ For definisjon se Stefansen og Smette (2006, s. 35-36).

oppførsel og egenskaper til. De tolker det som om kvinnene opplever at overgrep som skjer i sammenheng med rus bryter med forestillinger om hva et verdig offer er. Kanskje har offeret vært med på leken et stykke på vei, har drukket og føler derfor at hun må ta ansvar for hvordan situasjonen endte.

Kjønnede forståelser trekkes gjerne inn som en viktig dimensjon i studier av seksuelle overgrep og uønskede seksuelle opplevelser. Slike forståelser svarer til tradisjonelle kjønnsforventninger som ligger i en seksuell situasjon. Disse gir seg gjerne utslag i tradisjonelle skript for hvordan man skal oppføre seg i seksuelle settinger. I et slikt tradisjonelt seksuelt «skript» for kjønnede roller ses kvinnen som en «portvakt» for seksuell tilgjengelighet, og menn som den som tar initiativet og er i større grad styrt av et seksuelt driv (Cravens 2006, s. 1–2). Når kvinnen gjør motstand så kan det på grunnlag av disse tradisjonelle forestillingene oppleves for gutten som om hennes protest ikke er genuin, men en del av «rollespillet» (op.cit.s. 1–2).

En annen tradisjonell forståelse som løftes fram i forskningslitteraturen er den heteroseksuelle dobbeltmoralen som innebærer at jenta skal ha et relasjonelt ansvar og passe på både seg selv, sin egen kropp, mens gutten fritt kan få utløp for sine kroppslige drifter (Holland, Ramazanoglu, Sharpe, Thomson 2004). Samtidig er den seksuelle situasjonen definert ut fra en tradisjonell maskulin definisjon av seksualitet hvor poenget med seksuelle møter er å imøtekomme guttens ønsker, og hvor jenta vil bedømme seg selv og sine handlinger ut fra et mannlig blikk (Holland m.fl. 2004: 6–10).

Vi kan oppsummere med å si at det tradisjonelle synet ofte utgjøres av en gutt som er nytelsesorientert og frempå mens jenta er den som holder igjen og er mer opptatt av relasjonen i seg selv fremfor det som skjer i situasjonen. Det vil da for henne kunne fremstå som viktig å imøtekomme guttens ønsker for å bevare relasjonen.

Flere studier (Holland, Ramazanoglu, Sharpe, Thomson 2004) viser at det er vanskelig å redegjøre for overgrep når det på et tidligere tidspunkt har vært en seksuell relasjon mellom offer og overgriper, som for eksempel der hvor det tidligere har vært et kjæresteforhold. Ut fra de forståelser som er tilgjengelige i kulturen blir det vanskelig å karakterisere kjæresten som overgripere. I presentasjonen av funnene vil dette utdypes nærmere.

Analyse av ungdommens beskrivelser

Vi har grovsortert ungdommenes beskrivelser i forhold til type hendelse det er snakk om, og hvem som er utøvere av den opplevde krenkelsen eller overgrepet. Både LUVU-undersøkelsen og tidligere forskning på feltet for øvrig, viser at den vanligste typen av overgrep eller krenkelser ungdom utsettes for er overgrep/krenkelser fra kjærester, venner og bekjente (Johnson og Sigler 1997, Pedersen 2005, Mossige og Stefansen 2007). Vi vil derfor konsentrere oss om denne typen overgrepssituasjoner i den videre analysen. Vi skal se på hvordan kulturelle forståelser er virksomme i denne typen relasjoner.

Hvor går grensen?

Når vi tar utgangspunkt i offerets subjektive opplevelse av situasjonen, kan tilsynelatende uskyldige handlinger oppfattes som krenkende. Et eksempel på dette er en jente som med få ord beskriver det hun opplever som en krenkende opplevelse:

Kjæresten min ville jeg skulle ta på penisen hans.

Det eneste vi vet her er at jenta opplever dette som krenkende og at det er hennes kjæreste som er involvert. En mulig tolkning er at hun har opplevd et press fra kjæresten til å gjøre noe hun ikke var klar for. Beskrivelsen tyder på at det er ubalanse i relasjonen, og at kjæsterelasjonen gir visse forventninger til hva som er legitimt. Kjæresten hennes har et «maktverktøy» i kraft av å være i kjæsterollen. En rolle det knytter seg «visse», om enn uklare, seksuelle forventninger til. Når man er i et fast forhold, er det forventet at jenta skal utføre visse seksuelle handlinger (for eksempel å beføle guttens penis eller onanere ham).

Et annet eksempel som ikke nødvendigvis ville kategoriseres som et overgrep, men som passer inn kategorien «uønskede seksuelle hendelser» er følgende:

Eg og kjæresten min hadde sex med kondom, men så tok kjæresten min av kondomet underveis uten at eg visste det. Eg oppdaga det etterpå og tykte det var svært ubehagelig. Eg vart sint og redd.

Dette er en fortelling om et tydelig tillitsbrudd. Jenta som skriver mener at hennes kjæreste krenket henne ved at han brøt avtalen om å ha samleie med

kondom uten å fortelle henne om det. Redselen knyttes trolig til faren for graviditet og kjønnssykdommer. Beskrivelsen illustrerer hvordan forskjellige handlinger må sees i forhold til den situasjonen og hvilken relasjon det er mellom den utsatte og utøver.

Noen beskrivelser er veldig direkte og nesten ubehagelig instrumentelle. De er korte og kan oppfattes som «kalde». Et eksempel på dette er:

Han sprutet en flaske med sminkefjerner opp i mitt kjønnsorgan, deretter samleie.

Vi finner flere klare beskrivelser av overgrepssituasjoner, selv om jentene ikke nødvendigvis beskriver hvilke handlinger det dreier seg om eller hvordan de ble truet eller tvunget til det. De to eksemplene under dreier seg helt klart om seksuelle overgrep:

Visste at eg kom til å bli banka visst eg ikkje gjor som han sa (kjæresten)

Kjæresten tvang meg til seksuelle ting jeg ikke ville (kjæresten)

Overgrep i kjærestereelasjoner

Et gjennomgående funn i materialet er at jenter som beskriver seksuelle krenkelser begått av kjæresten, også er de som synes å ha opplevd de alvorligste seksuelle handlingene, eller den verste grenseoverskridelsen. Dette kan ha noe å gjøre med at det skjer et tillitsbrudd eller at selve kjæreste-forholdet gir ham visse rettigheter. Dess nærmere relasjonen mellom offer og overgriper er, dess vanskeligere kan det være å forholde seg til at den personen overskrider en slik intimitetsgrense. Samtidig har også dette noe med tilgjengelighet å gjøre, som kjæreste er man mer «utsatt» for å oppleve seksuelle hendelser generelt.

Beskrivelsene overfor illustrerer hva slags variasjonsbredde man har å forholde seg til. Det gjennomgående temaet er kulturelle og kjønnete forståelser som en viktig del av konteksten hvor det skjer grenseoverskridelser. Her diskuteres funnene opp mot relevant forskning på feltet og da spesielt de to studiene vi presenterte over. Krange og Pedersens (1999) studie om ungdommenes angreerfaringer, og Stefansen og Smettes (2006) analyse av voksne kvinners overgrepserfaringer.

Seksuelle skript og kjønnede rolleforventninger

Angreerfaringen i Krange og Pedersens studie gjelder normale ungdomsliv hvor utprøving av seksualitet utgjør en sentral utviklingsdimensjon på linje med andre erfaringer som «krysser tabuer» fra barndommen (Krange 2004: 78). De unge skal lære de subtile kodene man bruker for å forhandle om sex og samleie. Dette berører teorien om seksuelle skript, hvor kulturelle forståelser fungerer som en basis for hvilke roller man tror er «passende» i den sosiale interaksjonen mellom to aktører i en seksuell setting. Samhandlingen skjer da i tråd med de forventningene som utspilles i situasjonen som igjen hviler på kulturelle forståelser av hvordan man skal oppføre seg. Skriptteorien er nært forbundet med viktigheten av relasjon mellom offer og overgriper. Tradisjonelt vil en «typisk» kjæresterelasjon innebære en tilgjengelighet til det seksuelle. Det finnes mange eksempler på dette i datamaterialet.

Følte meg presset til å ha sex uten at jeg ville. Men ikke fysisk presset, bare ved at han aldri ga seg. Han respekterte ikke (at) jeg ikke ville. Han ville aldri ha presset fysisk. (han = kjæreste)

Eksempelet over kan oppfattes som et uttrykk for forventninger til relasjonen i seg selv. Samtidig kan det også oppfattes som en tradisjonell forståelse av overgrep. Jenta skriver at gutten ikke presset fysisk, altså henviser hun til ideen om at det skal foreligge konkret (fysisk) maktbruk i overgrepssituasjoner. Dette handler om at presset ikke er uttalt og hun kan være usikker på om dette er et reelt overgrep som hun burde beskytte seg mot. Videre er det en kjæreste som er overgriper. Jenta skriver at kjæresten ikke respekterte at hun ikke ville, men hun gir etter. En mulig forklaring på dette kan ligge i utøverens rolle som kjæreste og den tilgjengelighet til seksualitet som hans oppfatning av denne rollen kan gi ham. Situasjonen blir uklar fordi han ikke bruker konkret makt og hun da ikke motsetter seg, slik hun kanskje ville gjort hvis hun hadde tolket situasjonen som et «faktisk» overgrep.

Forventningspress og tilgjengelighet til sex

Flere studier indikerer at det spesielt er unge mennesker som er særlig utsatt for seksuelle overgrep hvor utøver er en person de har en relasjon til (Kahn 2004; Johnson og Sigler 1997; Pedersen 2005; Mossige og Stefansen 2007). Det kan bety at forventningspress av denne typen forekommer blant de

overgrepene hvor unge mennesker utsettes for overgrep av kjærester. Det kan se ut som om nærheten i relasjonen har betydning for forekomsten av denne typen overgrep som det er mest av innenfor den relasjonstypen. Dette viser seg i materialet ved at vi finner flest uønskede samleier innenfor kjærestereasjonen.

Det er mange eksempler i utsagnene blant de som har blitt utsatt for en seksuell krenkelse av kjæreste som illustrerer at rollen som kjæreste gir han et slags «overtak» som kan utnyttes.

Jeg klarte ikke si nei til den formen for sex som ble utført pga at vi var kjærester. Jeg hadde ikke lyst på han i det hele tatt, men ga etter for ønskene hans.

Beskrivelsen indikerer at den som blir utsatt for krenkelsen(e) føler at dette skjer først og fremst nettopp fordi at man er i en så nær relasjon med overgriper («klarte ikke si nei ... pga vi var kjærester»). Et annet eksempel på hvordan relasjonens karakter kan brukes som et «maktverktøy» er denne beskrivelsen:

Han truet med at hvis jeg ikke hadde sex med han så kom han til å slå opp med meg osv. Jeg ville ikke men lot han (overtale meg) og det angret jeg på den dag i dag.

Kjæsterollen er viktig for offeret. Hun ønsker at denne relasjonen skal fortsette. Dette synes å gi overgriperen en «mulighet» for å true uten å bruke fysisk makt. Trusselen om å avslutte forholdet kan brukes som et verktøy for å vinne makt i situasjonen. Men det kan også gå den motsatte veien, hvor det kommer enda mer tydelig frem at relasjonen er et ladet verktøy kun i kraft av seg selv. Også her er det en jente som forteller:

Hadde et forhold jeg ville avslutte, han truet meg til å fortsette. Jeg ville ikke ha sex med han etter det, men han bare kjørte den inn for det. Pågikk i ca 2 uker.

Sitatet antyder hvordan kjæsterelasjonen gir en tilgjengelighet til det seksuelle og at overgriper kan bruke den som verktøy både gjennom å true at den vil ende, men også true til seg sex gjennom å ikke tillate at forholdet stopper. Den utsatte klarer ikke å gjøre motstand. Vi vet ikke hva som rører seg i hodet til den som presser eller truer seg til sex i et kjæsteforhold, men

det ligger en mulig forestilling om å ha rett til sex og en komplementaritet hvor den utsatte gir etter for denne implisitte retten. Det bryter med seksualitet som et symmetrisk forhold preget av gjensidighet og respekt for hverandres ønsker og behov.

Frivillighet versus tvang

I materialet finnes det flere eksempler på at de unge er usikre i forhold til om det de har opplevd er et overgrep:

Følte meg presset til å ha sex uten at jeg ville. Men ikke fysisk presset, bare ved at han aldri ga seg. Han respekterte ikke (at) jeg ikke ville. Han ville aldri ha presset fysisk. (jente som beskriver, og kjæreste er utøver)

Vi vil tro at når jenta sier at det *ikke* ble brukt fysisk tvang – så er det fordi fysisk tvang i hennes forståelse er et selvfølgelig moment i en overgrepsbeskrivelse. Når så den personlige opplevelsen informantene erfarer ikke samsvarer med den kulturelle/tatt for gitte forståelsen, så oppstår det et behov for å understreke mangelen på det «nødvendige» momentet – som i dette tilfellet er representert ved fysisk maktbruk.

Sammenhengen mellom graden av synlig maktbruk og uttalt trussel og hvordan det påvirker offerets forståelse, må sees i sammenheng med at det nettopp er i relasjoner hvor offer og overgriper kjenner hverandre at det ofte ikke foreligger tydelig fysisk bruk av makt, men heller skjer en mer subtil utøvelse av press (Skjørten 1988).

Finnes det noen forskjeller i materialet mellom hvordan gutter og jenter uttrykker seg språklig om de seksuelle hendelsene? Pedersen (2005) skriver at menn kan ha et dårlig språk og uklare ideer når det gjelder seksualitet. Han henviser til at stereotypene om hva kvinner «egentlig ønsker» ofte kan være elementer i en primitiv konstruksjon av mannlighet. Hans hypotese, basert på egen forskning, er at gutter ofte føler seg hjelpeløse i intime relasjoner i forhold til jenter. De vet mindre om seg selv og hvorfor de handler som de gjør.

I vårt materiale ser det ut for at guttenes beskrivelser er mer instrumentelle enn jentenes. Det kan bekrefte en tradisjonell kjønnsforståelse. I tråd med dette virker det som om guttene posisjonerer seg på samme måte som

jentene i forhold til de implisitte kulturelle forståelsene av relasjonens betydning og heteroseksuelle forventninger.

Omlag halvparten av guttene som beskriver en uønsket seksuell hendelse, oppgir en kvinnelig venn, kjæreste eller bekjent som overgriper. En overraskende høy andel gutter beskriver uønsket sex med kjæresten, som i de aller fleste tilfellene er en jente. I disse beskrivelsene synes gutter å mangle et språk for hvordan de skal formidle at dette oppleves som krenkende. Ved første øyekast er usagn av typen... «*Jeg var ikke i humor, det var hun,*» umiddelbart vanskelig å definere som et overgrep. Ikke desto mindre er det flere slike beskrivelser og man må ta utgangspunkt i at disse guttene opplever dette som krenkende og dermed tar seg tid til å fylle ut den åpne plassen med det språket de har til rådighet. Dette bekrefter tildels Pedersens hypotese om at gutter kan være usikre i den forstand at de ikke har tilgjengelige kulturelle forståelser som de kan posisjonere sin egen opplevelse, og dermed får deres beskrivelser en annen karakter enn jentenes. Her er det også tydelig at gutter føler på forventningen i situasjonen. Det er mulig de føler at de «burde» ha lyst, i kraft av å være menn.

Tar vi utgangspunkt i at det er lettere å forholde seg til anerkjente kulturelle forståelser, vil det være lettere for en gutt å beskrive en krenkelse hvor det er en mann som er overgriper fremfor en jente. I de beskrivelsene hvor det forekommer overgrep fra en eldre mann mot en yngre gutt er beskrivelsene mer utbroderende, og språket er rikere enn på de krenkelsene som skjer mellom kjærester. Et eksempel på en rikere beskrivelse er:

Var i et badeland og en mann gikk forbi meg veldig mye med erigert penis. Så ba han meg bli med inn på doen og jeg fulgte etter. Han utførte oralsex og fikk meg til å onanere han m.m.

Vi kan tenke oss at på tidspunktet hvor spørreskjemaet ble utfylt er overgrep fra eldre menn på gutter et såpass «anerkjent» fenomen i våre informanters bevissthet at det gjør det mindre vanskelig å finne et språk for å kunne fortelle om det som har skjedd.

Venner og bekjente

Krange og Pedersen (1999) relaterer angreerfaringer til det de kaller mangelfulle relasjoner. Mangelfulle relasjoner definerer de som fravær av gjensidig

kjærlighet, det vil si at ungdom angret på sex i relasjoner hvor det «ikke burde» ha vært sex. Dette kan tolkes som at sex i relasjoner med venner eller tilfeldig bekjente ofte kan trigge anger i ettertid.

Dette finner vi også igjen i LUVU-materialet. Hendelser som ikke skjer i rammen av en romantisk kontekst, men mellom venner og bekjente, beskrives på samme måte.

Det virker som om guttene utfyller jentene i LUVU-materialet i den forstand at de også opplever det krenkende å få seksuell oppmerksomhet fra andre som de i utgangspunktet ikke ønsker å ha noe seksuelt samvær med. Der hvor jenta har et følelsesmessig engasjement som gutten ikke har, så opplever gutten det som krenkende, samtidig som han også kan oppleve det ubehagelig når verken han eller hun har følelser og at det er veldig tydelig at det bare er snakk om sex.

Vitneerfaringer til vold

I denne delen vil vi se på ungdommenes beskrivelser av volden som de har vært vitne til. Disse beskrivelser kan gi oss et bilde av deres vitneerfaringer og de kan også bidra til å nyansere skillet mellom hva vi tenker er mild og grov vold. Vi vil undersøke hva som skiller vitneerfaringer til partnervold, fra erfaringer med annen vold mot foreldre, når vi analyserer beskrivelsene ungdommene gir. Selv om beskrivelsene er korte, kan de si noe om hvordan ungdom forstår og definerer vold. Er det for eksempel forskjeller mellom jenters og gutters opplevelse av å være vitne til vold?

Før vi går videre inn på funn og analyser av beskrivelsen gir vi en kort gjennomgang av spørsmålene og deres plass i spørreskjemaet.

Spørreskjemaet

Spørsmålsbolken disse spørsmålene var en del av, handlet om hvorvidt respondenten hadde vært vitne til at mor og/eller far hadde vært utsatt for vold og krenkelser i hjemmet.¹⁷ Her ble respondenten bedt om å svare på to like sekvenser, først en om mor og så en om far. Gangen i de to sekvensene var at man først fikk et spørsmålsbatteri der respondenten skulle krysse av for

¹⁷ Sekvensen er også beskrevet i Stefansen (2007).

om han/hun hadde sett eller hørt at mor/far hadde blitt utsatt for ulike verbale eller fysiske krenkelser/voldsepisoder siste 12 måneder og/eller tidligere.¹⁸ Videre var det spørsmål om hvem som hadde gjort dette mot mor/far, hvor gammel respondenten var første gang noe av dette hendte, samt spørsmål om mor/far hadde vært utsatt for vold hjemme uten at hun/han trengte legebehandling, og om hun/han var utsatt for slik vold og trengte legebehandling. Etter disse to siste spørsmålene fulgte et åpent oppfølgingsspørsmål, inkludert både i sekvensen om mor og om far:

- Kan du med dine egne ord beskrive hva slags vold din mor/far har blitt utsatt for?

Det var også satt av fem linjer til beskrivelsene.

Her vil vi konsentrere oss om en deskriptiv analyse av vitneerfaringene og se på hvordan disse kan bidra til å utvide vår kunnskap om slike erfaringer blant ungdom ut over det en får vite fra avkryssing i et spørreskjema. Vi skiller ikke mellom Oslo og resten av landet, men ser på vitneerfaringer ungdom fra hele landet har beskrevet.

Det kvalitative materialet

Til sammen er det 1285 beskrivelser hvor ungdommene har sagt noe utfyllende om hvilke voldsepisoder de har vært vitne til. Vi har kategorisert vitneerfaringene som milde og grove typer av vold. I kategorien mild vold finner vi for eksempel de som beskriver utskjelling, enkeltepisoder av dytting og slag med flat hånd. I kategorien grov vold har vi samlet de som beskriver at foreldrene har fått juling, slag med knyttet neve og å bli slått med en

¹⁸ Batteriet er en variant av Conflict Tactics Scale (CTS) med et annet innledningsspørsmål: «Har du sett eller hørt at din mor/far er blitt utsatt for noe av dette hjemme?» Så fulgte en liste med tolv handlinger av ulike grovhetsgrad (Stefansen i Mossige og Stefansen (red.)). Listen innholdt følgende handlinger: Hun/han er blitt skjelt ut; Hun/han er blitt hånet eller ydmyket; Hun/han er blitt truet med vold, Hun/han er blitt dyttet eller ristet voldsomt, Hun/han er blitt lugget eller kløpet, Hun/han er blitt slått med flat hånd, Hun/han er blitt slått med knyttneven, Hun/han er blitt slått med en gjenstand, Hun/han har fått bank / juling, Hun/han er blitt utsatt for noe annet voldelig.

gjenstand. Videre har vi sett på hvilke svar jenter og gutter gir. Vi har sett på hvem som utøver volden og gjort et skille mellom partnervold (hvor mor/ stemor eller far/ stefar er utøver) og vold fra andre enn partner. Vi har lagt vekt på erfaringen ungdommen beskriver, men også sett på hvilke typer vold ungdommen har oppgitt at mor eller far har blitt utsatt for i avkryssings-skjemaet. I noen av skjemaene er ikke beskrivelsen i samsvar med avkryssingen for hva slags vold foreldrene har blitt utsatt for, eller de har beskrevet vold som ikke har foregått i hjemmet. Disse lar seg derfor ikke så lett kategorisere, men kan likevel være et bidrag til kunnskap om ungdoms vitneerfaringer til vold. Av de 1285 beskrivelsene var det 1047 som beskrev vold av en mild karakter. Det er flere beskrivelser av vold begått mot mor enn vold begått mot far. Dette samsvarer med de kvantitative funnene i studien.

Som beskrivelsene av seksuelle overgrep viser også beskrivelsene av vitneerfaringer til vold stor variasjonsbredde, både mht. hvor mye ungdommene skriver og hvilke vitneerfaringer de beskriver. Noen av beskrivelsene gir en kort og «tørr» redegjørelse for hvilken type vold de var vitne til, mens andre forteller mer om konteksten og resultatene av hendelsen.

Videre vil vi gå gjennom noen trekk ved beskrivelsene og se på hva disse kan gi oss av kunnskap om ungdoms erfaringer med vold og gi noen eksempler på beskrivelser fra ungdommene. Disse er ikke ment å være direkte representative, men mer eksempler på bredden i beskrivelser av vitneerfaringer til vold.

Flere jenter enn gutter

Det er klart flere jenter enn gutter som beskriver sine vitneerfaringer. Dette samsvarer også med det kvantitative materialet hvor flere jenter enn gutter oppga å ha vært vitne til vold. Mulige forklaringer kan være at de er mer hjemme og opplever oftere å være vitne til vold. Men at den faktiske volden i hjemmet skulle variere med hvilket kjønn barna har, er lite sannsynlig. Derfor kan det også tenkes at dette kan være et uttrykk for at jenter er mer samvittighetsfulle når de fyller ut slike skjema, og de liker eller ønsker å uttrykke seg skriftlig. Dermed får vi flere beskrivelser fra jenter. En annen forklaring kan være knyttet til hvordan jenter og gutter opplever vold hvor voldserfaringer går mer inn på jenter, og at de husker bedre selv mildere

episoder av vold. Det er flere jenter som gir uklare beskrivelser av volden som er utført, dette er gjerne beskrivelser som ikke henger helt sammen med avkryssingen over. Dette kan si noe om hvordan jenter og gutter løser en oppgave som å fylle ut et spørreskjema på ulik måte, selv om det er vanskelig å si akkurat hvorfor det blir slik.

Analysen

Ulike definisjoner av vold

Hva ungdommer forstår som vold varierer. Av de som har krysset av for «milde» typer vold, dvs. utskjelling og/eller håning og ydmykelse i spørreskjemaet, er det mange som i beskrivelsen forklarer at de ikke tenker på dette som vold, men som «vanlig» krangling som skjer i alle familier. Samtidig finner vi en viss variasjon med tanke på hva ungdom regner som alvorlig og mindre alvorlig av slike typer kategorier for mild vold. Mens noen regner utskjelling, klyping og dytting som ganske normalt, vil andre kategorisere utskjelling og krangling som psykisk vold, og gir uttrykk for at dette er mer problematisk enn normalt.

Vanlig krangling med mamma (gutt)

Min mor har ikke blitt utsatt for vold, kun vanlig krangling som foreldre noen ganger gjør (jente)

Ingen vold. Bror og far krangler. Bror dytter far. Ingen vold (gutt)

Bare vanlig krangling. Mamma har klappet til pappa på armen eller noe. Helt vanlig krangling (jente)

Ikke fysisk vold, men psykisk vold (jente)

Psykisk mishandling, ved å bli nedverdiget og ydmyket (gutt)

Av de som har krysset av for de milde kategoriene for vold finner vi relativt mange som har skrevet «ingen vold» eller lignende i beskrivelsen. Disse har da stort sett krysset av for utskjelling evt. håning og ydmykelse i spørreskjemaet. I noen tilfeller har også ungdommer skrevet at utskjellingen og/eller håningen var spøkefullt ment og derfor ikke kan kalles vold.

Beskrivelsene av mild partnervold mot mor er et godt eksempel på at langt flere jenter enn gutter har kommet med en beskrivelse (ca. fire ganger flere). Dette gjelder også for mild vold mot far. Disse beskrivelsene handler

først og fremst om verbal krangling i hjemmet mellom foreldre og mellom foreldre og barn. At så mange flere jenter rapporterer om krangling og utskjelling i denne undersøkelsen, kan si noe om at de i større grad enn gutter fester seg ved hendelser hvor folk i familien er uenige og krangler.

Hva er mildt og hva er grovt?

Beskrivelsene kan bidra til å nyansere skillet mellom grov og mild vold. I noen tilfeller har ungdommene krysset av for milde typer av vold som utskjelling, klyping, dytting, men beskrivelsen viser at dette er vold som pågår over tid og som gjentas. En kan spørre om ikke hyppige erfaringer med det som vi har kategorisert som mild vold, kan grense mot grov vold. Å se foreldre bli nedbrutt av utskjelling, håning og ydmykelse over tid kan være et slikt eksempel.

Psykisk vold. Å bli skjelt ut omtrent hver uke. Går ut over helsen (jente)

Hun blir stort sett mentalt angrepet av min far ca. hver dag, om utskjelling, håning og ydmyking (gutt).

I noen av beskrivelsene av mild vold, dvs. at offeret ikke har blitt påført stor fysisk skade, fremgår det at utøveren gjorde det i ruspåvirket tilstand. Også når ungdommene beskriver alvorligere hendelser har alkohol vært inne i bildet, men majoriteten omhandler mild eller episodisk vold. Foreldres rusmisbruk kan sees på som en tilleggsbyrde som gjør hendelsene mer alvorlige. Samtidig kan det virke som at noen av ungdommene tenker på rus som en formildende omstendighet, og ikke et uttrykk for hvordan foreldrene egentlig er.

Pappa har dyttet til henne og slått med flat hånd en eller et par ganger, men det skjedde for lenge siden og mens de var påvirket av alkohol, aldri i edru tilstand! (gutt)

Verbal vold. Utroskap, psykisk vold. Alt kan relateres til alkoholmisbruk av min mor (jente, utøver= mor)

Med ord og dytting pga. drikking (jente)

Psykisk og trusler av en dritings far som prøvde og legge hånd på henne (mor) (jente)

Det er ingen store forskjeller på mor og fars utsatthet for vold i beruset tilstand i disse beskrivelsene. Men som vi skal se senere, ser bildet litt annerledes ut når ungdommene beskriver hendelser de selv ikke har vært vitne til, men som de vet om har skjedd.

Trusler om vold er kategorisert som mild i det kvantitative materialet. Ut fra de kvalitative beskrivelsene kan det å krysse av for trusler om vold romme mange ulike fortellinger. Noen trusler kan oppleves som ganske uproblematisk, mens andre er mer grove og skremmende.

Kun skjelt ut og små trusler med vold. Aldri skjedd noe (gutt)

Trussel om vold fra meg, risting (gutt)

Truet med gevær (jente)

Hun har på en måte blitt jaget, av en med øks (jente)

Psykisk vold, følelsesmessig slik at du ikke er verdt noe, og at han skulle ta ungene fra henne (jente)

Det er stor bredde i disse beskrivelsene. Det samme gjelder kategorien dytting, som i følge beskrivelsene inneholder både lette dytt uten skader, til at de har sett foreldre bli dyttet ned en trapp, eller gjennom et vindu. Ungdommene har mulighet til å krysse av for at de har sett foreldrene bli slått med en gjenstand, noe som regnes som grov vold. I beskrivelsene finner vi at å bli slått med en gjenstand kan variere i grad av alvorlighet, fra fortellinger om foreldre som har blitt slått med øks og kniv, og til mindre alvorlige ting som å bli slått med en veske. I noen tilfeller rapporterer ungdommene at foreldrene har trengt legebehandling etter slike hendelser. Grovhetsgraden vil slik variere innenfor disse kategoriene.

Milde typer av vold mot foreldrene preges av mange fortellinger om kjefting og krangling i hjemmet. Samtidig finner vi her fortellinger om vold mot foreldrene av andre enn partnerne som sier noe om erfaringer med vold i familien. Dette gjelder de som forteller om søsken som er aggressive av ulike grunner. Her er noen eksempler:

Slått med flat hånd av min søster + sparket. De sloss begge to... (jente)

Min søster sin psykiske sykdom går utover både mor og far (jente)

Min bror har noe som kan ligne på ADHD så det er noen ganger det svartner for han. Men min far er sterk fysisk og greier å roe han ned (gutt)

I spørreskjemaet har ungdommene mulighet til å krysse av for at foreldrene har blitt utsatt for «noe annet voldelig». Med dette punktet har man tenkt å fange opp erfaringer med vold som ikke faller inn under de oppgitte kategoriene. I beskrivelsene ser vi at ulike typer vold skjuler seg bak denne kategorien. I mange tilfeller har ungdommene krysset av for mildere typer vold i tillegg. Beskrivelsene av «noe annet voldelig» varierer i grovhetsgrad som vi ser av disse eksemplene, men mange er relativt alvorlige.

Dytting eller ristet hardt. Tortur slik at hun måtte hele tiden trenge å snakke med noen (jente)

Jeg og min far sloss av og til men dette skjer i fullt vennskap og som oftest på grunn av kjedsomhet (gutt)

Hun fikk ikke fysiske mén, men hun ble truet og fikk en glassbolle slengt etter seg. De vet ikke at jeg så det (gutt)

Hun ble slått i ansiktet og dyttet inn i hjørnet på peisen. Dette så jeg selv (jente)

Partnervold versus annen vold

Vi har undersøkt beskrivelsene av partnervold for å se om det mor og far utsettes for skiller seg fra hverandre. Vi har også undersøkt hva som skiller partnervold fra vold hvor det er andre enn partner som er utøver. Som vist over handler fortellingene om den milde volden mye om kranling mellom foreldre, og mellom foreldre og barn. Vi har valgt å se nærmere på den klart grove volden mot mødre og fedre som ungdommene er vitne til. Vi ser ingen store forskjeller i typen vold jenter og gutter er vitne til her.

Ulikt hva mor og far utsettes for?

Det finnes ca. syv ganger flere beskrivelser av grov partnervold mot mor enn mot far. Av beskrivelsene av volden kan man også slutte at mødre blir utsatt for grovere typer og mer gjentatt vold fra partner enn det fedre blir utsatt for. Her er noen eksempler på slike beskrivelser:

Brukket nesa, kasta i veggen (jente)

Slag, dytting, sparking, juling, kveling (jente)

Kastet ned trappa (gutt)

Slag, spark, utskjelling. Noe var det hver gang pappa var full (gutt)

Grov partnervold mot far:

Han har blitt angrepet av mor i en krangel to ganger (gutt)

Mamma var gravid og sur og hev knuselige ting etter min far. Jeg var dessverre til stede (jente)

Ble kastet kniv på av hans kone og dytting (jente)

Vold fra andre enn partner

Det er litt flere ungdommer som beskriver grov vold fra andre enn partner mot far enn mot mor, men forskjellen er ikke veldig stor. Beskrivelsene viser at utøverne mot far i stor grad er venner eller mannlige slektninger. I noen tilfeller også ungdommen selv eller søsken.

Far i slåsskamp med bror under alkoholrus. Slag dytting og trusler (jente)

Ett slag mot ansiktet av meg (i sinne) (gutt)

Den grove volden mot mor av andre enn partner er svært variert, og har ulike utøvere. Det er ingen store forskjeller i grovhetsgrad når vi sammenligner vold mot far og mot mor i disse beskrivelsene. Også mot mor er det flere tilfeller hvor ungdommen selv er involvert.

Hun ble slått av hennes rusmisbrukende bror (jente)

Mor gitt bank av faren [sin] uten noen særlige grunner (jente)

Det er en overvekt av fortellinger om selvforsvar i ungdommens beskrivelser av volden som de selv oppgir å ha påført foreldrene. Dette gjelder både vold mot mor og mot far, og hvor både jenter og gutter er utøvere. Vold mot mor utført av gutter er den eneste kategorien hvor man ikke finne selvforsvar i beskrivelsen.

Jeg slo henne med armer og ben. Det var et veldig aktiv selvforsvar (jente)

Har selv slengt ham i veggen, men bare som følge av at han har slått meg først, eller slått min søster (gutt)

Jeg banket han opp på fylla. Han fortjente det. Jeg hater han. Han ødelegger oss (jente)

Voldelig krangel, sønn med rusproblem og ADHD (gutt, oppgir seg selv som utøver mot mor)

Kunnskap om vold uten at de har vært vitne

Av alle beskrivelsene var det 58 ungdommer som beskrev hendelser de selv ikke var vitne til eller som ikke skjedde hjemme, og hvor det er uklart om ungdommen var vitne eller ikke. Disse beskrivelsene rommer ulike fortellinger både når det gjelder utøver og alvorlighetsgrad. At foreldre har vært utsatt for vold kan være en type voldserfaring også for ungdommen.

Det er interessant å merke seg at det kun er jenter som oppgir voldshandlinger mot mor de selv ikke har vært vitne til, mens både gutter og jenter oppgir slik kunnskap om vold mot far. Dette kan tenkes å henge sammen med fortrolighet i forholdet mellom døtre og mødre, samtidig som det også kan henge sammen med definisjon av vold som vi har diskutert i begynnelsen av dette kapittelet. I beskrivelsene av vold mot mor er det særlig vold hun ble utsatt for som barn fra sine foreldre, og tidligere kjærester og ektefeller, som går igjen. Både grove og mildere voldsepisoder blir beskrevet:

Mamma har fortalt at hennes tidligere ektefelle slo (jente)

Voldtekt i hennes ungdom eller litt etter (jente)

Mental vold/ mishandling. Fikk ikke lov til å gjøre det hun ville som liten (jente)

Det er flere eksempler på grov vold mot far enn mot mor i disse beskrivelsene, men også her er det en viss variasjon. Utøvere som går igjen er kamerater eller folk far møter på byen, men også vold fra mannlige slektninger og krigserfaringer nevnes:

Trusler/ drapstrusler fra hans gamle gjeng. De truet med å skade barna hans (jente)

En full mann som bare var ute etter å lage bråk (gutt)

Banket opp på byen, så han ble bevisstløs og holdt på å dø (jente)

Han kom i en «liten» slåsskamp med en bekjent i fylla da han ble slått med knyttneve og stein. Han er også blitt skutt i foten i hjemlandet vårt da jeg var liten (gutt)

Som tidligere nevnt, har flere omtalt rus i beskrivelsene av volden de har vært vitne til. Ser vi på beskrivelsene av vold som de ikke selv har vært vitne til, er rus en faktor som ofte inngår i vold mot far. Bare to beskriver vold mot mor hvor de selv ikke har vært vitne, mens beskrivelser av vold mot far er flere og grovere. Dette handler oftest om slagsmål på byen og andre hendelser når far selv eller utøveren av volden har vært full. Noen eksempler på dette er:

Ble slått med jernrør i bakhodet på et utested

Slått ned på byen når han har drukket, og startet en slåsskamp

Avslutning

Ungdommenes beskrivelser gjenspeiler i stor grad funnene i det kvantitative materialet. Majoriteten av ungdommene beskriver milde former for vold, og en stor del av disse handler om krancling i familien mellom foreldre og mellom foreldre og barn. Det er også mange flere jenter enn gutter som skriver om sine erfaringer. Dette tyder på at jenter og gutter opplever vold på forskjellige måter, og at de forholder seg ulikt til et slikt spørreskjema.

Beskrivelsene har gitt oss et innblikk i de ulike sammenhengene som vold foregår i hvor ungdom er vitner. At rus i mange tilfeller er en del av hendelsen er sentral informasjon som spørreskjemaet ikke nødvendigvis fanger opp. Disse beskrivelsene understreker det som flere funn i den kvantitative delen av undersøkelsen viser, nemlig at rus synes å være en viktig risikofaktor for å bli utsatt for vold (og for seksuelle overgrep). Ved å få vite mer om voldshendelsene har vi også sett at beskrivelsene av partnervold mot mor er flere og grovere enn de hvor partnervold mot far er beskrevet. Samtidig viser beskrivelsene at ungdommers erfaringer med vold i hjemmet handler om mer enn partnervold. Vi har sett beskrivelser av vold utført av andre, og vold hvor ungdommene selv har vært involvert som utøvere, i flere tilfeller beskrives ungdommers selvforsvar mot vold. Et annet interessant funn i denne sammenhengen er beskrivelsene av voldshendelser mot foreldrene som de ikke selv har vært vitne til. Det at ungdommene finner det verdt å nevne slike hendelser, viser at dette også er en type erfaring ungdom har med vold begått mot foreldrene. Trolig kan slike erfaringer også være en påkjenning for ungdommene selv om de ikke var der da det skjedde.

4 Drøfting og anbefaling

Svein Mossige

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA)

Grete Dyb

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS)

Hvor mange ungdommer var utsatt for vold og seksuelle overgrep i Oslo sammenlignet med ungdom ellers i landet?

Denne rapporten har brukt data fra to ulike kvantitative undersøkelser: en gjennomført av NOVA og en fra FHI/NKVTS. Det er noen forskjeller mellom disse to undersøkelsene som er viktig å være klar over når vi sammenligner resultatene. Vi har ikke brukt samme metode for kartlegging av vold og overgrep i de to studiene. Antallet informanter fra Oslo er også ulikt. I NOVA-undersøkelsen deltar omlag 700 Oslo-ungdommer, mens det i FHI/NKVTS undersøkelsen deltar ca. 7000. Mens NOVA-undersøkelsen baserer seg på informanter fra videregående skole og omfatter 18–19-åringer, er informantene i FHI/NKVTS-undersøkelsen ca. tre år yngre (15/16 år) og er rekruttert på ungdomsskolen. Dette medfører at FHI/NKVTS-undersøkelsen baserer seg på et bredere utvalg fordi en del elever har falt ut av skolen i tredje klasse på videregående skole. Det kan derfor forventes at en større andel av problembelastede elever deltar i studien av 10. klassinger. Det at metoder og utvalg er ulike kan forklare at noen av de omfangstallene vi kommer frem til blir forskjellige. Imidlertid bidrar begge studiene til å peke på noen av de samme forhold som kan representere risikofaktorer for at vold eller seksuelle krenkelser og overgrep finner sted. Det gjelder særlig levekår, som familienes økonomi og rus blant foreldre.

Ungdom som hadde vært vitne til vold

NOVAs studie kartla om ungdommene hadde sett eller hørt mor eller far bli utsatt for krenkelser eller vold hjemme. De færreste ungdommer i Norge

rapporterte at de hadde opplevd noen form for vold mot noen av foreldrene sine. Der det forekom var verbale krenkelser som utskjelling, hån og trusler, vanligst. Oslo-ungdom hadde noe oftere enn ungdom andre steder i landet opplevd at mor var blitt utskjelt, truet eller utsatt for mild vold hjemme. Det var også en liten forskjell i retning av at noen flere ungdommer i Oslo hadde sett faren sin bli utsatt for grov vold.

Ungdomsvold

Vold fra ungdom mot 10. klassinger ble kartlagt i ungdomsundersøkelsen (FHI/NKVTs), og resultatene viste at ungdomsvold var mer utbredt i Oslo enn i de andre fem fylkene i studien (Schou, Dyb og Graff-Iversen, 2007). Hver femte av ungdommene i 10. klasse som deltok i undersøkelsen hadde opplevd det i løpet av siste år. Gutter rapporterte at de hadde vært utsatt for vold fra ungdom omtrent dobbelt så ofte som jenter. Innad i Oslo var vold mot ungdom ganske jevnt fordelt i byen.

Siden det i Norge ikke er innført systematisk overvåkning av forekomst av ungdomsvold, slik en rekke andre land har igangsatt, vet vi ikke om problemene øker eller om samfunnet er inne i en positiv utvikling. Undersøkelser som er utført i Norge har hatt ulike design og anvendt ulike metoder, og sammenligninger er derfor problematisk. Gautun (1996) undersøkte 1400 ungdommer (15–24 år) i Oslo og enkelte utvalgte landkommuner. Haaland (2000) undersøkte 4702 elever i første klasse på videregående skole i Oslo, Drammen, Kristiansand og Stavanger. Ung i Oslo-undersøkelsene (Øia 2007) hadde 11500 deltakere i 2006 og 11425 deltakere i 1996, alle ungdommer på de to siste trinnene på ungdomsskolen og det første på videregående skole. I tillegg kommer noen mindre undersøkelser, av ungdom i Skedsmo kommune (Bjørge & Haaland 2001) og i Østensjø bydel i Oslo (Haaland 2002). I disse undersøkelsene varierte anslagene for andel ungdom utsatt for vold siste år mellom 10 og 30 prosent. I alle undersøkelsene var gutter oftere utsatt for vold enn jenter. Haaland (2000) fant at Oslo hadde høyere andel voldsutsatte ungdommer enn Drammen, Stavanger og Kristiansand. Det samme spørreskjemaet anvendt i Skedsmo kommune ga en enda høyere voldsutsatthet enn i Oslo, rundt en tredjedel av ungdommene (Bjørge & Haaland 2001). I Gautuns studie

(1996) hadde Oslo en høyere andel voldsutsatte enn landkommunene, men tallene er lavere enn i de andre undersøkelsene. Om lag en femtedel av ungdommene i Oslo og en tiendedel av ungdommene i landkommunene, hadde vært utsatt for vold siste år. I Ung i Oslo-undersøkelsen i 2006 sa 35 prosent av guttene og 23 prosent av jentene at de hadde opplevd vold som satte fysisk merke siste år. Rundt 14 prosent av guttene hadde måttet ha legebehandling etter vold, men bare omlag 6 prosent av jentene (Øia 2007).

Vold fra voksne

Både NOVAs studie og ungdomsundersøkelsene (FHI/NKVTs) kartla vold utført av voksne. I NOVAs studie var spørsmålene eksplisitt begrenset til vold fra mor og/eller far, mens det i ungdomsundersøkelsene (FHI/NKVTs) ikke var spesifisert hvilke voksne personer som hadde utført volden. NOVA kartla om ungdommene hadde opplevd slik vold i løpet av tenårene (fra de var 13 år og frem til 18–19-årsalder), mens FHI/NKVTs kartla voldsopplevelser i løpet av det året ungdommene gikk i 10. klasse (15–16-årsalder).

NOVAs studie viser at ungdom i Oslo rapporterer at de er mer utsatt for fysisk vold fra foreldrene enn ungdom ellers i landet: 16 prosent av ungdommene i Oslo hadde opplevd fysisk vold fra mor, mens 11 prosent hadde opplevd fysisk vold fra far i løpet av tenårene. De tilsvarende prosentandelene for ungdom utenfor Oslo var ti og åtte.

I ungdomsundersøkelsene (FHI/NKVTs) var det forskjeller mellom de seks fylkene i studien i forhold til andel ungdom utsatt for vold fra voksne. Gjennomsnittet for alle fylker var ca. fire prosent, og i Oslo var andelen betydelig høyere (320 ungdommer). Vold fra voksne var et fenomen som i stor grad fulgte de sosioøkonomiske skillelinjene i byen, med høyest forekomst i indre øst og nye drabantbyer.

NOVAs studie viste at svært mange av ungdommene i Norge hadde opplevd verbale krenkelser fra foreldrene (skreket til dem, skjelt dem ut, hånet eller truet dem) i tenårene. Halvparten av ungdommene i undersøkelsen hadde opplevd dette fra far, og rundt 60 prosent hadde opplevd verbale krenkelser fra mor. Oslo-ungdom opplevde ikke slike krenkelser oftere enn andre ungdommer i undersøkelsen.

Begge studiene viste at det var mye mindre vanlig å oppleve vold fra voksne enn vold fra jevnaldrende. Imidlertid kan ungdom som hadde opplevd vold som slag og spark fra voksne være utsatt for svært utrygge oppvekstvilkår i hjemmet eller ha andre alvorlige konflikter med voksne. Vold fra voksne var et betydelig større problem for ungdommer i indre øst og i nye drabantbyer enn ellers i Oslo.

Seksuelle overgrep

Seksuelle overgrep forekom, i likhet med vold fra voksne, sjeldnere enn ungdomsvold.

I snitt hadde fire av hundre 15–16-åringer opplevd et seksuelt overgrep siste året ifølge studien fra FHI/NKVTS. Jenter var langt oftere utsatt enn gutter, i gjennomsnitt var 6 prosent av jentene og 1,6 prosent av guttene utsatt for et seksuelt overgrep siste år.

I Oslo var forekomsten det samme som landsgjennomsnittet, noe høyere enn Hedmark og Oppland og lavere enn Troms, Nordland og Finnmark (Schou, Dyb og Graff-Iversen 2007). Det var ingen forskjell av betydning i forekomsten av seksuelle overgrep i de ulike bydelene i Oslo. I denne studien var det ikke innhentet informasjon om hvem som utsatte ungdommen for seksuelle overgrep.

I NOVAs studie skilles det mellom milde og grove overgrep før og etter 13-årsalder. «Milde» overgrep omfatter alle oppgitte krenkelser som dreier som om beføling og onanering, mens grove overgrep omfatter alle andre former for uønskede seksuelle handlinger, inkludert voldtektsforsøk og voldtekt. Ungdom i Oslo er mer utsatt enn ungdom andre steder i landet, men forskjellen er statistisk signifikant bare for de grove seksuelle overgrepene.

Konklusjoner

- Oslo-ungdom hadde oftere enn ungdom andre steder i landet opplevd at mor var blitt utskjelt, truet eller utsatt for mild vold hjemme.
- Helseundersøkelsen for ungdom i Oslo viste at byen har høyest andel ungdomsvold i forhold til de fem andre fylkene studien omfattet. Forekomsten er likt fordelt i byen.

- Ungdom i Oslo var mer utsatt for fysisk vold fra voksne enn ungdom ellers i landet. Vold fra voksne var et betydelig større problem for ungdommer i indre øst og i nye drabantbyer enn ellers i Oslo.
- NOVAs studie viste at ungdom i Oslo var mer utsatt for grove seksuelle overgrep enn ungdom ellers i landet. FHI/NKVTs studie differensierte ikke mellom grove og mindre grove overgrep og kan derfor ikke si noe om hvordan fordelingen av disse to kategoriene fremtrer i Oslo og i landet forøvrig.
- For Oslo som for landet for øvrig, fant vi et kjønnet mønster ved at det å være gutt eller jente hadde betydning for hva slags vold ungdommene hadde opplevd, gutter var oftere utsatt for ungdomsvold og jenter for seksuelle overgrep.
- Ungdom med funksjonshemming, særlig hørselshemming og bevegelseshemming, var mer utsatt for alle typer vold og overgrep.

Hadde forekomst av vold og seksuelle overgrep sammenheng med familiebakgrunn og ulike sosiale forhold?

I all hovedsak er det bildet som tegnes av sammenhenger mellom familiefaktorer og sosiale faktorer i forhold til økt forekomst av vold og seksuelle overgrep, det samme for ungdom i Oslo som for ungdom ellers i landet (Mossige og Stefansen 2007; Schou, Dyb og Graff-Iversen 2007).

Ungdom med foreldre med spesielle problemer, som psykiske problemer, sykdom, rus eller økonomiske problemer, var langt oftere utsatt for vold og seksuelle overgrep, spesielt vold fra voksne, enn det andre ungdommer var. Disse resultatene støtter antagelsen om at ungdom i familier med problemer av forskjellig art er mer sårbare og mer utsatt for tilleggsbelastninger som vold og overgrep. Lav utdanning hos foreldre hadde sammenheng med høy forekomst av vold og overgrep, mens det var en mindre entydig sammenheng mellom vold og overgrep og foreldrenes inntekt. Forekomsten av vold fra voksne fulgte det sosioøkonomiske øst-vest skillet for levekår i Oslo, mens vold fra ungdom og seksuelle overgrep ikke gjorde det.

Lav utdanning eller inntekt kunne ikke forklare de geografiske ulikhetene innad i Oslo eller mellom Oslo og resten av landet. Andre forklaringer på denne sammenhengen kan skyldes individuelle faktorer som ikke er målt i denne undersøkelsen, eller det kan ha å gjøre med sosiale forskjeller mellom bydelene, kriminalitetsrate, stabilitet i bosetning, steder å være for ungdom, hjelpetilbud til foreldre som har det vanskelig, eller befolkningssammensetning.

NOVAs studie viste at ungdom med bakgrunn fra Asia, Afrika og Sør-Amerika rapporterte oftere å ha opplevd vold fra mødrene sine, og å ha opplevd at mor var blitt slått. I samsvar med dette funnet, viste FHI/NKVTs studie at innvandrere av begge kjønn var mer utsatt for vold fra voksne enn norske ungdommer var, men denne økte rapportering av vold fra voksne gjaldt ikke for barn av innvandrere. I denne studien var jenter med innvandrerforeldre sjeldnere utsatt for seksuelle overgrep enn norske jenter, og innvandrer gutter mer utsatt for seksuelle overgrep. En mulig forklaring på ulikhetene kan være at ungdom med innvandrerbakgrunn rapporterte lavere forekomst av alkoholrus.

Hvordan har volds- og overgrepsutsatt Oslo-ungdom det?

Ungdom som er utsatt for vold og seksuelle overgrep oppfatter sin helse som dårligere, har oftere smerter og psykiske plager, tar oftere medikamenter og har vært beruset flere ganger enn ungdom som ikke er utsatt. Sammenhengene er tydelige både for vold fra ungdom, vold fra voksne og seksuelle overgrep, men er sterkest for de to sistnevnte fenomenene (FHI/NKVTs). NOVAs studie viste i tillegg at ungdom som debuterte tidlig seksuelt, som brukte ulovlige rusmidler og/eller som hadde brukt vold mot andre, var mer utsatte for alle typer vold som studien kartla.

Mange tidligere studier av ungdom og voksne har påvist klare sammenhenger mellom opplevd vold og helseplager, særlig i forhold til psykisk helse (Dube m.fl. 2003; Finkelhor, Ormrod, & Turner 2007; Resnick m.fl. 1993). Imidlertid er det bare studier som kan følge populasjoner av barn og ungdom over tid, såkalte oppfølgingsstudier (longitudinelle studier) som kan

fastslå årsakssammenhenger. Kartlegging av når helseproblemene har oppstått, hvilke faktorer som er forbundet med at de utvikler seg og hvilke forhold som har sammenheng med at de opprettholdes over tid, krever derfor at forskere i flere omganger innhenter informasjon og gjør målinger. Slike studier er mer krevende å gjennomføre enn tverrsnittsstudier. I Norge er imidlertid forutsetningene for å foreta slike studier svært gunstige. Befolkningen er stabil og oversiktlig, og personregistreringen er en av verdens mest pålitelige. Informanter kan derfor i stor grad følges over tid, og flere store befolkningsstudier har derfor valgt et slikt design. Oppfølgingsstudier vil fremskaffe kunnskap som gir grunnlag for å vurdere årsakssammenhenger mellom vold og seksuelle overgrep og de sosiale og helsemessige forhold det er satt fokus på i denne studien.

Begge studiene som denne rapporten baserer seg på viser en sammenheng mellom alkoholrus/bruk av narkotika og opplevd vold og seksuelle overgrep, men gir ikke svar på hvilke faktorer som har betydning for denne sammenhengen. Rus påvirker dømmekraft og kan føre ungdom ut i situasjoner de har liten kontroll over. Alkoholen nytes ofte i grupper der flere ungdommer kan bli beruset og miste kontroll over sine handlinger både som enkeltindivider og som gruppe. Det er viktig å få kartlagt i hvilken grad ungdommer er beruset når de utsettes for vold og seksuelle overgrep, og om overgriper også var i alkoholrus. Slik kunnskap er avgjørende for å iverksette riktige tiltak som faktisk kan bidra til å redusere forekomst. Studier fra voksne populasjoner viser at seksuelle overgrep som finner sted når den utsatte var påvirket av rus, er assosiert med mer alvorlige helseproblemer enn andre overgrep (Acierno m.fl. 1999). I tillegg kan opplevelsen av egen skyld forsterkes i disse situasjonene. Ungdom som har vært utsatt for vold og/eller seksuelle overgrep kan også ha utviklet rusproblemer i etterkant av hendelsen(e), noe som både kan forsterke helseplager og bidra til at ungdommen lettere utsettes for mer vold og nye seksuelle overgrep.

Hvordan opplever ungdom overgrep og seksuelle krenkelser?

Det er viktig å slå fast at den kvalitative analysen viser at seksuelle overgrep mellom unge mennesker som kjenner hverandre karakteriseres av andre momenter enn det som vanligvis forbindes med overgrep og seksuelle krenkelser. Innenfor rammen av heteroseksualitet skjer noen «tatt for gitt» slutninger som gjør at unge mennesker ikke forstår at de kan gjøre motstand, eller at det de utsettes for kan tolkes som overgrep, selv om de opplever situasjonen som pressende og handlingene som krenkende.

Noen ganger ser vi at noen av de kjønnede forståelsene bryter med en ide om komplementaritet og gjensidig respekt for hverandres følelser i f.eks. kjæresterelasjoner. I noen av de kvalitative beskrivelsene av seksuelle krenkelser som finner sted i slike relasjoner, kan det se ut som om både krenkeren (som regel en gutt) og den krenkede (som regel en jente) styres av forventninger, om guttens rett til å ta seg til rette. For forebyggende arbeid er grensesetting og fokus på gjensidig respekt viktige aspekter ved relasjoner. Det synes som om momentet av gjensidighet forsvinner eller blir utilgjengelig for de unge aktørene fordi andre kulturelle og kjønnede forståelser trer tydeligere frem eller blir dominerende i denne sosiale settingen.

Anbefalinger for forebygging

Både materialet i de to kvantitative undersøkelsene og det kvalitative materialet fra LUVO-undersøkelsen, bidrar til å identifisere noen innsatsområder for forebyggende arbeid mot vold og seksuelle overgrep blant ungdom i Oslo. I tillegg mener vi at det kan argumenteres for at noe av det vi ser i den kvalitative studien kan gi noen ideer til hvordan det forebyggende arbeidet kan drives.

Noen momenter i den deskriptive analysen er åpenbare med tanke på hvor det bør satses ressurser i forhold til utsatte grupper av ungdommer. Utforming av forebyggende tiltak er et omfattende prosjekt i seg selv, men vi mener at resultatene vi har presentert i det foregående kan gi grunnlag for å anbefale en retning som forebygging bør styres ut fra. Anbefalinger det bør satses på må ta hensyn til følgende forhold:

- Forebygging må følges opp av en systematisk overvåkning av forekomst av vold mot barn og ungdom i Oslo. Det finnes i dag ingen nasjonale ungdomsstudier som ivaretar dette behovet for Oslo kommune, og det foreligger heller ingen konkrete planer for å gjennomføre nasjonale studier.
- Forebyggende tiltak for å redusere ungdomsvold og seksuelle overgrep bør rettes mot ungdomspopulasjoner i hele Oslo.
- For å redusere vold fra voksne bør tiltak i noen grad rettes mot særlig utsatte grupper.
- Tiltakene må ta hensyn til at noen grupper er mer utsatt for vold og overgrep:
 - Barn og ungdom med funksjonshemninger
 - Barn og ungdom med psykisk syke foreldre, foreldre med rusproblemer og økonomiske problemer
 - Barn og ungdom med innvandrerbakgrunn
- Forebygging må ta hensyn til at forekomsten av voldsproblematikk ser ut til å være forbundet med levekårsvariabler i befolkningen og særlig settes i verk i indre øst og nye drabantbyer.
- Helsetilbudet, særlig for barn og ungdom med psykiske problemer, må være egnet til å hjelpe barn og ungdom med volds- og overgrepsrelatert problematikk.

I gjennomgangen av det kvalitative materialet finner vi noe som tyder på mer «generelle» mønstre for utsatthet som vi mener det kan være grunner til å forholde seg til med forebyggende programmer. Det synes å eksistere en viktig underliggende kunnskap blant ungdommer som gjør de spesielt utsatt for utøvelse av makt som kan innebære vold og overgrep. Et gjennomgående funn i ungdommenes beskrivelser av overgrep, er at det foreligger en bestemt type relasjon mellom den krenkede og krenkeren. Det synes å være en del usikkerhet blant ungdom forbundet med aspekter som inngår i deres relasjonelle kompetanse. Denne kompetansen synes å bestå av en del «tatt for gitt» kulturelle forståelser som har å gjøre med kjønn, men også kunnskap forbundet med hva relasjoner implisitt består av, og hva det innebærer å være i en gjensidig relasjon. Denne kunnskapen er ufullstendig og ladet med

usikkerhet. Usikkerheten handler om når det foreligger et gjensidig samtykke til å inngå i en seksuell relasjon til den andre og om hvordan ungdommene kan kommunisere med hverandre for å bekrefte eller avkrefte at en slik gjensidighet foreligger. Det blir feil å lokalisere denne «tatt for gitt»-heten i ungdommenes forståelser alene. Med et sosiologisk blikk ser vi at disse betraktningene som kommer frem i beskrivelsene gjenspeiler ideer som formidles i kulturen. Og som vi også har sett i relevant forskning på feltet er det både unge og voksne mennesker som blir «ofre» for de implisitte meningsforståelsene som befinner seg i kulturelle betraktninger om kjønn, overgrep, ofre og relasjoner generelt.

Sosialisering

Hvor kommer så denne usikre kunnskapen fra? I en sosialiseringsprosess vil ungdom erverve seg kompetanser som senere gjøres tilgjengelig for bruk i samhandling med andre. Med utgangspunkt i vårt materiale retter vi blikket mot situasjoner som innebærer heteroseksuelle forventninger. Disse synes å være ladet med kjønnede og kulturelle forståelser som muliggjør at situasjoner med seksuelle settinger kan utvikle seg til å bli overgrep og krenkelser. Det er et tydelig behov for å utvikle kompetanse-kanaler med informasjon for ungdom. Men dette må ikke bare bli «satte» informasjonskanaler. Det er viktig at ungdom selv er aktive i den kunnskapen som produseres.

Hvordan nærme seg usikkerheten?

I det kvalitative materialet har det kommet frem en del refleksjoner blant unge mennesker som gjenspeiler usikkerhet i forhold til hva som egentlig er greit, og usikkerhet forbundet med hva som er skadelig. Seksualitet vil alltid fremstå som et komplisert tema for ungdommer som er i en utforskningsprosess. Det lar seg ikke gjøre å unngå kompleksiteten i temaet, men vi kan bidra til at unge mennesker lærer seg å forholde seg til den kompleksiteten slike fenomener kan bestå av. Spesielt med tanke på den implisitte maktbruken som av og til gjør seg gjeldende i overgrepssituasjoner, kan ny forståelse bidra til å skjerpe blikket for hvilke feller i relasjoner som gjør at unge mennesker blir ofre for krenkelser og overgrep.

Hvordan endre kunnskap og gjøre den gjeldende?

Det å involvere unge mennesker i samtaler må være en del av det forebyggende arbeidet. De unge selv må være delaktige i utviklingen av kunnskap om hva som skaper og formidler gjensidighet, hvordan ungdom kan være tydelig på når de ønsker å inngå i seksuelle møter, og når er det greit å ta for gitt at den andre personen også er interessert i sex når man f.eks. er kjærester.

Som vi har sett i vårt materiale, formidler ungdommer at ulike former for utøvelse av makt både virker ubehagelige og pressende, og at deres usikkerhet i forhold til om dette faktisk er farlig gjør at de lar seg presse. Ved å innføre større programmer rettet mot ungdom, hvor de selv er delaktige i å utvikle forståelse om sosiale fenomener som offer/krenker, eller til hva det betyr å skade noen, eller til hvordan man samtykker til samleie, eller til andre seksuelle handlinger, kan vi kanskje tydeliggjøre og bidra til en større nyansering av viktige kulturelle innsikter og til å avdekke maktverktøy slik vi har sett i vårt materiale, og som også har blitt identifisert i annen relevant forskning på feltet. Den eneste måten å komme disse uklarhetene til livs på er å utvikle opplegg som tar sikte på å lære unge mennesker om hvordan en relasjon preget av gjensidighet og felles respekt kan arte seg.

Forebygging som en sosialiseringsarena

Når man går i gang med slike forebyggende programmer er det viktig at grunnideene for hva som skal formidles klargjøres på forhånd. Med utgangspunkt i vårt materiale ser vi at det er tydelig at unge mennesker trenger en innføring i «relasjonell kompetanse» som i større grad er rettet mot hva det innebærer å gi samtykke, hva det innebærer å respektere andres grenser. Dette er grunnleggende ideer i enhver sosialiseringsprosess, og derfor tenker vi også at et forebyggende program burde være implementert i skoleundervisningen og gå over flere år. Sosialisering er en normal del av hverdagen og oppveksten for unge mennesker. Opp gjennom livet deltar unge mennesker på mange sosialiseringsarenaer. Når de skal forholde seg til den kunnskapen de har ervervet seg på de forskjellige arenaene, må man anerkjenne viktigheten av at den kunnskapen som gis blir formidlet kontinuerlig over en lengre periode, slik at ideene får lov til å sette seg og bli en del av det utgangspunktet unge mennesker trenger.

En viktig erfaring som vi kan hente ut etter å ha jobbet med de kvalitative beskrivelsene av vold og overgrep, er at snevre definisjoner av hva som regnes som vold og overgrep stenger for refleksjon og innsikt i variasjonen i dette feltet. Hva ungdom kan oppleve som seksuelle krenkelser eller hva man kan erfare som vanskelig når de er vitne til vold, er ikke entydige kategorier. Både overgrep og vitneerfaringer til vold kan skje på forskjellige arenaer og i mange ulike situasjoner. Slik kunnskap som de kvalitative beskrivelsene utgjør bidrar til å nyansere forståelsen av disse problemstillingene og kan være et utgangspunkt for å kunne snakke om ting som ikke direkte faller inn under de «sosialt vedtatte» definisjonene av hva som er vanskelig for ungdom.

I forhold til seksuelle overgrep har vi en sterk tro på at det å bevege seg ut over stereotypiene og åpne for at press og makt kan utøves og oppleves på andre måter enn bare gjennom fysisk tvang – vil virke direkte forebyggende for de ungdommene som senere befinner seg i situasjoner hvor det ikke er konkret maktbruk, men som de likevel opplever som pressende. Mulige tiltak kan altså handle om å formidle til ungdom at vold og overgrep er sammensatte fenomener. Vi må imøtekomme ungdommenes opplevelser og skape rom for å kunne prate om ting som ikke uten videre klassifiseres som overgrep eller vold i dag. Slike typer samtaler må ikke være enkeltstående innslag, men tiltak som foregår over tid og som kan være med på å prege innholdet for eksempel i deler av ungdommens skoletid.

Et slikt sosialiseringssprosjekt bør være fundert i sentrale pedagogiske og psykologiske grunnideer. Disse bør hentes fra teoretiske ståsteder som er relevante i fagområdene i forbindelse med grensesetting, kropp og gjensidighet. Her kan det suppleres med den kunnskapen vi har fått tak i som understreker viktigheten av klargjøring av kulturelle forståelser om relasjoner, kjønn og overgrep.

Summary

This report examines the extent and the manner of expression of experiences of violence and sexual assault amongst two different youth populations in Oslo. It is based on material from two different surveys: the questionnaire-based survey Ung Hubro, which was conducted by the public health authorities in 2000–2001 amongst 7307 pupils in class 10 (16-year-olds) at Oslo schools, and the questionnaire-based survey LUVØ which was carried out by NOVA in 2007 amongst a nationally-representative selection of in all 7033 final-year sixth-form-college pupils, of whom 782 came from schools in Oslo. Two important themes in both surveys were the pupils' experiences of violence and sexual assault. Data material from the two surveys cannot be directly compared because the selections differ in terms of selection criteria and age and because the questions asked in the two studies were not the same. Both studies are cross-sectional surveys which give us a picture of the extent of experiences of violence and sexual assault in the two different age groups at two different times (2000–2001 and 2007). If the two survey groups had been selected according to the same criteria and the questions had been identical, the two studies could have given us information about possible changes or consistent features in social conditions in terms of the extent of experiences of violence and sexual assault. Since conditions for such a comparison were not present we have chosen primarily to present the two surveys individually. To the degree we do make comparisons between the results of the two surveys, these results should be treated with great caution and it is not the case that the results of one survey can collaborate or refute the results of the other.

In chapter I we present results from The Oslo Youth Health Survey. In this survey, conducted during the years 2000 – 2001, 7307 youths aged 15–16 years participated. This report presents rates of exposure to violence and sexual abuse in the 12-month period before the survey, and associations between reported exposure to violence and socio-economic, geographic and

individual characteristics. The following items from the questionnaire measured exposure to violence and sexual abuse:

Have you been subjected to violence (e.g. been hit, kicked etc) during the last 12 months?

Have you during the last 12 months experienced sexual abuse (e.g. flashing, fondling, forced intercourse etc)?

- The prevalence of violence and sexual abuse was highest in Oslo and the three northern counties of Norway. Of the six counties surveyed, Oslo had the highest rate of violence committed by youths: 27 percent for boys (Schou, Dyb and Graff-Iversen 2007). Rates of youth violence were quite evenly distributed within Oslo.
- The average prevalence of violence committed by adults in the six counties surveyed was 3.9 percent, while 4.4 percent of the 10th-year (16-year-old) pupils in Oslo had experienced violence from adults in the preceding year. Violence by adults was distributed unevenly in the city, the highest prevalence being in the regions with the lowest average income (inner-city east and new eastern suburbs).
- On average, 6.1 percent of the girls and 1.6 percent of the boys in Oslo were exposed to sexual abuse in the preceding year. The prevalence of sexual abuse in Oslo was average compared with the other five counties surveyed, lower than the three northern counties and higher than the rural counties of Oppland and Hedmark (Schou, Dyb and Graff-Iversen 2007). There was no significant difference in the prevalence of sexual abuse between the different city districts in Oslo.
- Gender was found to be an important factor in determining what kind of violence the youth had been exposed to, in Oslo as well as in the other counties. Boys were more often exposed to violence from other youth, and girls were more often exposed to sexual abuse.
- Youth with disabilities, especially physical disabilities and impaired hearing, were more exposed to violence and abuse.
- The associations between family and social factors and increased exposure to violence and sexual abuse found in Oslo were similar to those found in other parts of the country (Schou, Dyb and Graff-Iversen 2007).

- Youth who had parents with special problems – like mental health, substance abuse or economic problems – were more exposed to violence and sexual abuse than other youth, especially violence by adults.
- Boys who were immigrants or had parents who were immigrants, were less exposed to violence by youth than were Norwegian boys. Youths who were immigrants were more exposed to violence by adults, but those born in Norway with immigrant parents were not significantly more exposed than Norwegian youth. Girls with immigrant backgrounds were less often exposed to sexual abuse than Norwegian girls, while boys with immigrant backgrounds were exposed more often.

The material presented in chapters 2 and 3 is taken from the LUVO survey. Here, a nationally-representative selection of about 7000 pupils from the third year of tertiary education answered a comprehensive questionnaire which dealt in particular with their experiences of violence and assault. One limitation with the restriction to pupils at the end of tertiary education is the probable loss of a greater number of pupils who had dropped out of tertiary education than if the selection had been taken from the first year of tertiary education or from the last year of secondary. This means that pupils with immigrant backgrounds and pupils with parents who have a low level of education are under-represented in our selection. Naturally, we cannot establish precisely what significance this has for the results given, but it is probable that a relatively-greater proportion of the pupils who drop out of school have more problems than those pupils who complete tertiary education, without it necessarily being the case that they would have reported more of the problems measured in this survey.

In this report we use the data material to cast light on the following question: are young people in Oslo more or less exposed than other young people to violence, to witnessing violence within their own family and to assault?

We asked the young people whether they had witnessed violence against their own parents, limited to the home environment. The general picture that emerged was that very few young people in Norway have witnessed physical violence against one of their parents at home. In those cases where they had witnessed such events it was generally in relation to verbal abuse.

The experiences of Oslo youth in this respect differ a little from those of other youth in that they more frequently had experienced their mother being verbally abused or threatened at home and that they a little more often reported that she had been exposed to mild violence. The proportion reporting that they had seen or heard a form of violence against their mother is higher in Oslo than in the rest of the country. Oslo youth also report more frequently than youth elsewhere in Norway that they witnessed serious violence against their father. But the difference between the reporting from Oslo youth and from those elsewhere in Norway is less evident in respect of the various forms of violence they have witnessed against their father.

A relatively high proportion of youth both in Oslo and elsewhere in Norway report that they have been subjected to verbal abuse from their mother and their father. That more than half of the young people both in Oslo and elsewhere in the country report such experiences can indicate that the level of conflict may be high in some of these families. There is a tendency to this being reported more often in Oslo, but the difference is small. When we look at the overall extent of various forms of physical violence reported by those surveyed, we observe that Oslo youth report such events somewhat more than youth elsewhere in Norway.

When young people were asked about their experiences of sexual assault and offence, we asked whether they had experienced various types of actions and events that were relatively-concretely specified. In presenting the data we group the responses into three categories: indecent exposure, mild assault and serious assault. Mild assault concerns offences relating to groping and masturbation whilst serious assault comprises all other forms of unwanted sexual acts that involved some form of penetration. For all three categories, a slightly higher proportion of youth in Oslo report such experiences than is the case elsewhere in the country, but the difference is not great. What is at least as interesting and serious in this picture is that a relatively high proportion of youth in Oslo and in the rest of the country (14 and 12 percent respectively) report experiences of serious assault.

Where we have been able to observe differences between Oslo youth and those in other parts of the country in terms of their reports of experiencing violence and sexual abuse, these display a similar pattern – that

a slightly higher proportion of youth in Oslo report problematic experiences than is the case in the rest of the country. That the apparent differences are consistently in the same direction can be understood as indicating that some qualities of upbringing are shared by a proportion of Oslo youth and that these qualities are perhaps somewhat at variance with those experienced by youth elsewhere in Norway. The factors we have examined in the survey include immigrant background, family structure or who people live with, and family finances.

A very high proportion of immigrants in Norway live in Oslo. This sector comprised 23 percent of Oslo's population in 2006. The equivalent figure for the rest of the country was 8 percent. Youth were classified as immigrants in terms of the definition used by Statistics Norway (SSB); that is that both parents were born outside of Norway. Youth fulfilling this criterion were placed in one of the following categories: from another Nordic country, from another European country, from an Asian country, from an African country, from a South-American country, from a North-American country. These are broad categories, but as the survey was aimed at Norwegian Social Science Data Services (NSD), these were the categories we were obliged to use.

Several surveys have indicated that income differences are greater in Oslo than in the rest of the country and that the proportion of low-income families is significantly higher in Oslo than elsewhere in Norway. In our survey, family finances were measured by answers to the question: "has your family been well off or badly off during the last two years?" Answers were placed in two categories: one category for those who replied "been well off" or "generally well off" and one category for those who replied neither well nor badly, generally badly or that it had varied greatly.

The third category was concerns the people with whom the informant was living. In our material, Oslo youth are distinct from those elsewhere in the country in respect of the three categories described. The proportion of youth with immigrant background from Asia, Africa or South America is significantly higher in Oslo than elsewhere in the country. There is also a significantly higher proportion of Oslo youth who report that their family has a mediocre or poor financial state and a higher proportion of Oslo youth

report that they do not live together with both their biological parents but with step-parents, with a lone parent, with one parent and a new partner or that they live equally divided between both parents.

Immigrant background is significant for how the young people report experiences of violence and sexual assault. At the same time, we can see a clear gender distinction. Girls of non-immigrant background report most often violence from their mothers and the experience of sexual assault. Boys of immigrant background more often report physical violence from their parents than is the case with Norwegian boys. Girls of immigrant background less frequently report physical violence from their parents than is the case with Norwegian girls. Boys of immigrant background more frequently report experiences of assault than is the case with Norwegian boys.

Both boys and girls who report a poor financial state in their own family seem to be more prone to violence and sexual assault than youth from better-off families, but the differences are relatively small and not statistically significant. The factors of immigrant background and family finances thus explain some of the differences in the picture of how experiences of assault and violence are distributed between boys and girls and within or outside Oslo. At the same time, we can also observe that gender has a clear influence on how such experiences are reported amongst youth.

Certain other factors are also connected with a higher reporting of experiences of violence and sexual assault, irrespective of whether the young people live in Oslo or elsewhere in Norway. Those who had an early sexual debut (before 14 years), those who reported parents using drugs and those who had used narcotic substances such as hash more frequently reported experiences of violence from their own parents or experiences of sexual assault. We do not have a basis here on which to provide an explanation of this. It is likely that these experiences are interwoven and it would be difficult to isolate cause and effect. Although here, too, we find a slightly higher degree of reporting of experiences of violence and sexual assault amongst Oslo youth, the differences are small and it is in principle the same risk factors that apply whether the young person lives in Oslo or elsewhere.

The survey also contained two sets of open questions, one of which concerned young people's descriptions of unwanted sexual events and the

other concerned their descriptions of experiences of witnessing violence at home against their mother or father. We asked the subjects, in those cases where they reported experiences of sexual assault or of witnessing violence against their own parents, to describe the events in their own words. About 800 of the 7000 informants answered the open questions, in the form of 983 descriptions. There is great variation in what and how they answered. Some of the answers were that the youth did not wish to say what had happened when they were subjected to assault or offence. Such answers can indicate that these young people have had difficult experiences, which is why they do not wish to describe them in more depth. Most of the descriptions were made by girls. There is a considerable variation in what kinds of events they regarded as offensive or as an assault. What all the descriptions have in common is an evident imbalance of relationships in one direction, this being that girls experience boys taking liberties. Even though the girls experience this as a problem, many of the descriptions contain an implicit understanding that this pattern of behavior is accepted by both parties. There is a clear absence of reciprocity in the actions described. Especially in what is termed boyfriend-girlfriend relationships there is a possible perception that the boy has a certain right of sexual access even if the girl does not want this at the time in question. She describes, for instance, that she was unable to say no because "I was his girlfriend". The most serious cases described of sexual offences and assaults actually occur within girlfriend-boyfriend relationships. A possible explanation of this is that the role gives the parties access to an intimacy that can easily be exploited by one of the parties. When the one party (which in our descriptions is most often a boy) takes matters into his own hands and carries out sexual acts on the basis of a possible perception of that this role provides legitimacy for, without any form of reciprocal agreement, the break in trust and the offence can be even greater for those who are subjected to such actions. The material also contains examples of a less concealed use of physical force and violence on the part of the boy to achieve sex, for instance that he threatens to "beat her up" if she does not submit to his demand for sex. As a rule, however, the exercise of power is more subtle or unclear and the process of giving way to sexual pressure is more gradual.

In the quantitative part of the survey, we found that a greater proportion of girls who were subjected to sexual assault reported a more comprehensive degree of compulsion than was the case amongst the boys. This difference was also expressed in the qualitative material. In some of the descriptions made by boys who had experienced unwanted sexual events, the element of force was even more unclear than in the girls' descriptions. They sometimes report that they were involved in unwanted sexual acts; and the sequence of events can be interpreted as suggesting that the boy thinks he "should" have wanted to on account of being male. In retrospect, such events can appear as an offence to the boy. What many of the boys and girls who tell of offensive sexual experiences have in common is the absence of reciprocity and of a retrospective regret for what had taken place.

The qualitative material comprised as many as 1285 descriptions of events in which young people were witnesses to violence against their parents. As with the quantitative material, far more girls than boys told about events they witnessed. We interpret this as expressing that girls can be more sensitive about what they regard as violence against parents and that they are perhaps more conscientious than the boys in terms of reporting events they have witnessed. Girls report far more instances of "mild violence" against their mother than is the case with boys, as is also the case with mild violence against their father. The category "mild violence" is associated with many tales of verbal abuse and arguments in the home; in those instances where the father is subjected to violence there is sometimes a third person involved as the violent party. The material suggests that serious violence experienced by youth in the home affects mother to a greater degree than father – there are seven times more descriptions of such violence against mothers than against fathers. The material gives a clear picture that witnessing violence against a parent in the home is a fairly widespread phenomenon and that this can be a painful experience for the young people who witness it. In some cases, these narratives concern not only violence but also other problems, such as drugs, facing at least one of the parents and which also affect the daily life of the youth living with parents where this is an issue.

The results of both surveys on which this report is based contribute to identifying some areas of future effort to help prevent Oslo youth from being

subjected to violence, to witnessing violence against their parents and to having experiences with sexual assault. In the report we have observed that some features of upbringing can be associated with some of the reported experiences of assault and violence. This is the case with family finances, which seem to be particularly associated with reported experiences of violence, and with parental drug issues which seem to be particularly associated with experiences of violence and of sexual assault and offence. If we assume that these associations are relevant, this can suggest that relatively-general programs to improve family living conditions, such as measures to help reduce drug-related problems amongst parents, can be significant in reducing the extent of those problems on which we are focusing here. At the same time, parts of the qualitative material in the report give grounds for focusing on attitudes in youth culture in terms of the degree to which sexual acts are conducted by mutual agreement. It appears that boys in particular need to be more aware of their attitudes towards mutual agreement in sexual relationships: what this entails, how this kind of reciprocity can be shaped and what is the nature of the boy's responsibility for becoming more aware of such attitudes. We can see that one way of approaching this would be to involve youth in conversations about what mutual agreement in sexual relationships involves, how young people can be or become clearer when they wish to be involved in sexual relations with a partner and how and when they can know that there is a mutual desire for this. A central element in such conversations must be a clarification of the meaning of respect and reciprocity. If such conversations are to have any effect, they must take place over an extended period in the context of schooling and at a time of life when the idea of being together sexually with another youth is or can be an immediate possibility.

Litteraturliste

Acierno, R., Resnick, H., Kilpatrick, D. G., Saunders, B., & Best, C. L. (1999). Risk factors for rape, physical assault, and posttraumatic stress disorder in women: Examination of differential multivariate relationships. *Journal of Anxiety Disorders*, 13, 541–563.

Barstad, A., & Skardhamar, T. (2006). Levekår i Oslo: Utviklingen av levekårene i Oslo indre øst. Lastet ned 03. mars 2009, fra <http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/200602/01>

Bjørge, T., & Haaland, T. (2001). Vold, konflikt og gjenger – En undersøkelse blant ungdomsskoleelever i Skedsmo kommune. Oslo: NIBR.

Cravens, N. C. (2006). Exploring sexual scripts: College students' perceptions of seduction and rape. *Dessertatio Abstracts International, A: The Humanities and Social Sciences*, 67(4), 1285.

Dube, S. R., Felitti, V. J., Dong, M., Giles, W. H., & Anda, R. F. (2003). The impact of adverse childhood experiences in health problems: Evidence from four birth cohorts dating back to 1900. *Preventive Medicine*, 37, 268–277.

Epland, J. (2008). Lavinntekt og inntektsfordeling: Økonomi og levekår for ulike grupper 2007. Oslo: Statistisk Sentralbyrå. (Rapport 19/2008).

Epland, J., & Kirkeberg, M. I. (2007). Barn i lavinntektsfamilier 1996–2004. Oslo: Statistisk Sentralbyrå. (Rapport 33/2007).

Finkelhor, D., Ormrod, R. K., & Turner, H. A. (2007). Polyvictimization and trauma in a national longitudinal cohort. *Development and Psycho-pathology*, 19, 149–166.

Forgaard, T. S. (2006). Innvandrerbefolkningen flytter oftere til sentrale strøk. *Samfunnsspeilet*, 20(4), 23–32.

Gautun, H. (1996). Voldens ansikt: Ungdoms erfaring med vold i Oslo og landkommuner. Oslo: FAFO. (Rapport 189).

Grødem, A. S. (2008). Household poverty and deprivation among children: How strong are the links? *Childhood*, 15(1), 107–125.

Haaland, T. (2000). Vold, konflikt og gjengdannelse: En undersøkelse blant ungdom i fire byer. Oslo: NIBR.

Haaland, T. (2002). Erfaringer med vold og rusmidler: En undersøkelse blant ungdomsskoleelever i en bydel i Oslo. Oslo: NIBR.

- Holland, J., Ramazanoglu, C., & Sharpe, S. (2004). *The male in the head: Young people, heterosexuality and power* (2. Utgave). London: The Tufnell Press.
- Jensen, T. K. (2004). *Suspensions of child sexual abuse: Dialogicality and meaning making*. Oslo: Unipub.
- Johnson, I. M., & Sigler, R. T. (1997). *Forced sexual intercourse in intimate relationships*. Aldershot: Ashgate.
- Kahn, A. S. (2004). 2003 Carolyn Sherif award address: What college women do and do not experience as rape. *Psychology of Women Quarterly*, 28(1), 9–15.
- Kitterød, R. H. (2004). Foreldreskap på tvers av hushold. Ansvar og omsorg for barn blant foreldre som ikke bor sammen. Resultater fra undersøkelsen om samvær og bidrag 2002. Oslo: Statistisk sentralbyrå. (Rapport 15/2004).
- Krange, O. (2004). Grenser for individualisering: Ungdom mellom ny og gammel modernitet. Oslo: NOVA. (Rapport 4/2004).
- Krange, O., & Pedersen, W. (1999). Å angre på sex. *Sosiologisk Tidsskrift*, 7(1), 45–70.
- Kvale, S. (1996). *Inter Views: An introduction to qualitative research interviewing*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Mogstad, M. (2005). Fattigdom i Stor-Osloregionen. Oslo: Statistisk Sentralbyrå. (Rapport 11/2005).
- Mossige S. (2007). Kapittel 5 Seksuelle krenkelser. I: Mossige S., & Stefansen, K. (red) (2007). *Vold og seksuelle overgrep mot barn og unge. En selvrapporteringsstudie blant avgangselever i videregående skole*. Oslo: NOVA. (Rapport 20/2007).
- Mossige S., & Stefansen, K. (2007). *Vold og seksuelle overgrep mot barn og unge. En selvrapporteringsstudie blant avgangselever i videregående skole*. Oslo: NOVA. Rapport 20/2007.
- Pedersen, W. (2005). *Nye seksualiteter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Resnick, H. S., Kilpatrick, D. G., Dansky, B. S., Saunders, B. J., & Best, C. L. (1993). Prevalence of civilian trauma and posttraumatic stress disorder in a representative national sample of women. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 61, 984–991.
- Rossow, I., & Bø, A. K. (2003). *Metoderapport for datainnsamlingen til Ung i Norge 2002*. Oslo: NOVA.
- Schou, L., Dyb, G. & Graff-Iversen, S. (2007). *Voldsutsatt ungdom i Norge: Resultater fra helseundersøkelser i seks fylker*. Oslo: Folkehelseinstituttet, Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. (Rapport 2007/8).

Skevik, A., & Hyggen, C. (2002). Samværsfedrenes situasjon. Rapport fra en spørreundersøkelse. Oslo: NOVA. (Rapport 15/2002).

Skjørten, K. (1988) Når makt blir vold: En analyse av seksualisert vold i parforhold. Oslo: Institutt for kriminologi og strafferett. (KS-serien, 4/88).

Stefansen, K., & Smette, I. (2006). «Det var ikke en voldtekt, mer et overgrep..." Kvinnens fortolkning av seksuelle overgrepsopplevelser. Tidsskrift for Samfunnsforskning, 47(1), 33–56.

Støren, L. A., Helland, H. & Grøgaard, J. B. (2007). Og hvem stod igjen ...? Sluttrapport fra prosjektet gjennomstrømning i videregående opplæring blant elever som startet i videregående opplæring i årene 1999–2001. Oslo: NIFU STEP. (Rapport 14/2007).

Søgaard, A. J., & Eie, T. (2004). Protokoll for UNGHUBRO – notat fra Nasjonalt folkehelseinstitutt. Lastet ned 03. mars 2009, fra <http://www.fhi.no/dav/4CEA0F181E.doc>.

Tambs, K., & Moum, T. (1993). How well can a few questionnaire items indicate anxiety and depression? *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 87, 364–367.

Valset, K., & Stefansen, K. (2007). Design og gjennomføring. I S. Mossige, & K. Stefansen, Vold og seksuelle overgrep mot barn og unge. En selvrapporteringsstudie blant avgangselever i videregående skole. Oslo: NOVA. (Rapport 20/2007).

Winokur, A., Winokur, D., Rickels, K., & Cox, D. S. (1984). Symptoms of emotional distress in a family planning service: Stability over a four-week period. *British Journal of Psychiatry*, 144. 395–399.

Øia, T. (2007). Ung i Oslo – levekår og sosiale forskjeller. Oslo: NOVA Rapport 6/2007.